

מסע אל המשנה
מסכתות בבא מציעא ושבת
מדריך למורה

אין להפציץ ללא רשות לשימוש פנימי
בלבד

סיוון ה'תשע"ז

תוכן הענינים

4.....	מבוא למדריך למורה.....
8.....	מדריך למורה בבא מציעא פרק ב.....
8.....	יחידה 1: הקדמה לפרק אלו מציאות.....
12.....	יחידה 2: פרק ב משנה א.....
16.....	יחידה 3: פרק ב משנה ב.....
20.....	יחידה 4: פרק ב משנה ג.....
24.....	יחידה 5: פרק א משנה ד.....
26.....	יחידה 6: פרק ב משנה ה.....
28.....	יחידה 7: פרק ב משנה ו.....
30.....	יחידה 8: פרק ב משנה ז.....
34.....	יחידה 9: פרק ב משנה ח.....
36.....	יחידה 10: פרק ב משנה ט.....
40.....	יחידה 11: פרק ב משנה י.....
44.....	יחידה 12: פרק ב משנה יא.....
46.....	מדריך למורה בבא מציעא פרק ו.....
46.....	יחידה 13: פרק ו משנה א.....
50.....	יחידה 14: פרק ו משנה ב.....
53.....	יחידה 15: פרק ו משנה ג.....
57.....	יחידה 16: פרק ו משנה ו.....
60.....	יחידה 17: פרק ו משנה ז.....
63.....	יחידה 18: פרק ו משנה ח.....

67	מדריך למורה בבא מציעא פרק ז
67.....	יחידה 19: פרק ז משנה א
70	מדריך למורה בבא מציעא פרק ט
70.....	יחידה 20: פרק ט משנה יא
73.....	יחידה 21: פרק ט משנה יב
77.....	יחידה 22: פרק ט משנה יג
80	סיכום ללימוד במסכת בבא מציעא

82	יחידה 23: הקדמה למסכת שבת
84	מדריך למורה שבת פרק ז
84.....	יחידה 24: שבת פרק ז משנה א
87.....	יחידה 25: פרק ז משנה ב
92.....	יחידה 26: פרק ז משנה ג
95.....	יחידה 27: פרק ז משנה ד
97	מדריך למורה שבת פרק א
97.....	יחידה 28: פרק א משנה א
101.....	יחידה 29: פרק א משנה ב
103.....	יחידה 30: פרק א משנה ג
105.....	יחידה 31: פרק א משנה ד
107	מדריך למורה פרק טז
107.....	יחידה 32: שבת פרק טז משנה א
110.....	יחידה 33: שבת פרק ט"ז משנה ב
113.....	יחידה 34: פרק ט"ז משנה ג
116	סיכום ללימוד במסכת שבת

מבוא למדריך למורה

שיטת הלימוד

חוברת זו מהווה המשך לחוברות "משניות בהירות – אוהבים ללמוד משנה" של כיתות היסוד, וניתנת גם להילמד ללא רקע קודם.

שיטת הלימוד כוללת בתוכה לימוד **תוכן** המשנה על ידי שימוש **במיומנויות** ללמידת משנה, יחד עם דיון **בערכים ובמשמעויות** הנובעים מתוך המשנה והמקורות הנלווים.

הפתח להבנת המשנה טמון בהבנת **מבנה** המשנה ו**מושגי התוכן** המרכזיים. לכן בתחילתו של כל לימוד ישנה התייחסות למושגי התוכן החדשים והתלמידים נדרשים לשים לב למבנה המשנה על ידי שימוש בכלי של תרשים **כאמד"ט** – חלוקת המשנה לרכיבי מבנה: **כותרת**, **אומר**, **מקרה**, **דין** ו**טעם** וארגונם בתרשים צבעוני של המשנה. תרשים זה מארגן בצורה ויזואלית מסודרת את הדינים שבמשנה, המחלוקות ושאר הפרטים (הסבר נוסף על תרשימי כאמד"ט בקישור הזה).

לאחר מכן נעשה **לימוד תוכן המשנה** על ידי שימוש **במיומנויות** נוספות: סיפור המקרים במשנה, השוואות בין חלקים שונים, זיהוי נושא המחלוקת ונקודת המחלוקת ועוד. אנחנו רואים חשיבות גדולה בכך שהתלמיד יבין את תוכן המשנה מתוך הכתוב ויתמודד עם לשון המשנה (ולא יקבל מאיתנו את ההסבר של המשנה כולה בשלמותו). אנו משתדלים שהתלמיד יהיה מודע לתהליכי הלמידה שהוא מבצע ולמיומנויות שהוא רוכש ולכן בחוברת מצוינות במפורש מטרות הלמידה לתלמיד ואף הכלים שמשמשים ללמידת משנה. העיון בלשון המשנה ותהליך ההבנה אינו רק תהליך פורמאלי, אלא מקפצה לשלב הבא – להפנמה.

בשלב הבא נעשה מאמץ גדול **לקשר את המשנה לעולמם של התלמידים** – הן ברובד האישי-מוסרי, הן ברובד החברתי והן ביחס שלו אל 'העולם הגדול'. קישור זה נעשה על ידי דוגמאות (בחוברת ובמדריך למורה), משימות יישום (כנ"ל), מקורות להרחבה, תמונות שמעוררות מחשבה, משפטים למחשבה השזורים במהלך הלימוד, והצעות לדיונים בכיתה

ולפעולות למידה נוספות (בעיקר במדריך למורה). **המקורות להרחבה** המצויים ברוב היחידות מטרתם היא להוסיף **רובד נוסף של לימוד ומשמעות** יחד עם הכרות רחבה יותר עם התורה שבעלפה.

סיכום החומר מהווה גם הוא חלק מרצף הלימוד, **הסיכום כולל משימות מגוונות ויצירתיות יחד עם מחשבה רפלקטיבית על החומר הנלמד**. הסיכום מעניק ללמידה הסתכלות כללית והעמקה במשמעות הדברים יחד עם הוספת יצירתיות ועניין.

ההוראה בכללה כוללת שימוש בדרכי הוראה מגוונות: הוראה ישירה-פרונטלית, בניית תרשימי כאמד"ט ושימוש בתרשימים ובדיאגרמות להבנה, לימוד בחברותות, משימות לעבודה עצמית, דיונים בכיתה, וביצוע משימות יצירתיות במגוון דרכים.

מבנה החוברת

החוברת מזמינה את התלמידים (והמורים) לצאת למסע בשבילי המשנה בהדרכה של מדריך טיולי-משנה נחמד ושלטי עץ שמסייעים בדרך. המסע הוא תהליך אחד שבו השלבים קשורים זה בזה ויחד יוצרים את הלימוד בשלמותו.

היחידות בנויות לפי מבנה קבוע עם גמישות בהתאם למשנה, ומורכב מהחלקים הבאים:

- א. נקודת מוצא: המשנה, ביאורי מילים והמטרות בלימוד המשנה (מנוסחות לתלמיד).
- ב. צעד ראשון: התמודדות עם מבנה המשנה (בדרך כלל תרשים כאמד"ט) והבנה של פרטים ראשוניים במשנה.
- ג. מקרא מפה: מושגי התוכן שבמשנה, מופיעים במסגרת.
- ד. לומדים את השטח: בחלק זה של היחידה מתבצע עיקר לימוד תוכן המשנה והבנתה. ברוב היחידות יש בתוך חלק זה של הלימוד הצעה ללימוד בחברותות עם הסמל "צועדים ביחד".
- ה. מרחיבים את המבט: מקורות להרחבה ולדיון.
- ו. תמונת מסע: תמונה שמביעה מסר או מעלה שאלה.
- ז. הגענו ליעד: בחלק מן היחידות, אחת ל-3-4 משניות בדרך כלל, יהיה סיכום של הנושא שבו עוסקות המשניות האחרונות.
- ח. טיפוס אתגרי: בחלק מן היחידות יש משימות מאתגרות יותר הקשורות בהבנת המשנה, כדאי להפנות את התלמידים המתקדמים להתמודד איתן. אגב, אפשר לזכות באמצעות פרסים! – פרטים באתר.

נקודות מרכזיות בשימוש בחוברת

פתיחת השיעור: מומלץ שהפתיחה תכלול בתוכה סיפור, דוגמה או הפעלה שמעוררות את עניין התלמידים ללימוד במשנה (הצעות לכל יחידה במדריך). מתוך כך יש ללמד את מושגי התוכן המרכזיים שבהם תלויה ההבנה של המשנה (אם יש כאלה ביחידה זו), ולהתמודד עם מבנה המשנה.

תרשימי כאמד"ט: בניית תרשים היא **מיומנות נרכשת**: בפעמים הראשונות לא קל לעשות זאת וזה אורך זמן, אך לאחר תרגול לומדים לעשות זאת במהירות כחלק קבוע מתהליך לימוד המשנה, ויכולים די מהר לזנק משם קדימה. גם בתחילת התרגול וגם בהמשך תהליך זה מעניק רבות **להבנת המשנה באמת** (ולא רק לשינון התוכן שלה), **ומשקף תהליך שנעשה באופן לא מודע** אצל מי שיודע ללמוד תורה שבע"פ. לכן יש בלמידה של מיומנות זו השקעה כדאית שתישא פירות במשך הזמן, **ותעניק לתלמידים כלי** שאיתו הם יכולים לגשת ללמוד כמעט כל משנה הלכתית בעתיד.

למידה בחברותות: כמעט בכל יחידה ישנה הצעה ללימוד בחברותות. ההנחיות ללימוד בנויות לפי שלבים המתארים את תהליך הלימוד הנדרש להבנת המשנה. כדאי מאד להקנות לתלמידים את היכולת ללמוד בחברותות (כך הרי לומדים תורה שבעלפה בבתי המדרש). **בכיתות שהדבר לא מתאים למורה**, או ביחידות שהמורה מעריך שהלימוד במשנה זו הוא קשה בחברותות, **כדאי לבצע את אותו תהליך של לימוד במליאה**. לאחר הלימוד בחברותות ישנה חשיבות לדרך שבה מתבצע **האיסוף במליאה**. במדריך מופיעות הצעות כיצד לעשות זאת – לשתף את התלמידים ולהעלות ברמה נוספת את ההבנה.

המשימות: המשימות אינן חובה! יתר על כן, ביצוע כל המשימות עלול להפוך את הלימוד להיות מייגע ולא נעים. על המורה להחליט אילו מן המשימות הוא נותן לעבודה עצמית ללימוד לפני הקניה, אילו מן המשימות הוא ייתן לתלמידים לבצע כסיכום, ואילו משימות הוא כלל לא ייתן אלא ילמד זאת בדרכים שלו.

מערך שיעור מוצע

במסגרת בתחילתה של כל יחידה תופיע הצעה למערך שיעור שכולל בתוכו ראשי פרקים של חלקי השיעור השונים (לפי שמות הסמלים בחוברת) כאשר הפירוט שלהם נמצא בהמשך המדריך למורה.

לימוד המקורות להרחבה: לעיתים מזומנות ישנן מילים קשות במקורות והם מעט קשים להבנה. בדרך כלל לא כדאי לתת לתלמידים להתמודד עימם בכוחות עצמם אלא לקרוא אותם יחד ולהסביר אותם. בשונה מלימוד המשנה, ששם אנחנו רוצים שהתלמידים יפתחו מיומנויות להבנת משנה, בלימוד המקורות העיקר הוא התוכן שבמקור ולא תהליך הלמידה שלו. בעקבות למידת המקור חשוב לפתח דיון בערכים הנובעים ממנו. דגשים ערכיים, הצעות לדיון ורעיונות לשאלות מופיעים במדריך למורה.

משימות הסיכום: משימות הסיכום שנמצאות לרוב אחרי שלוש משניות נועדו לכוון את התלמידים להתבונן במה שלמדו ולהעלות את רמת החשיבה – להעריך, לבחון מה מדבר אלי (חשוב מאד בגיל ההתבגרות) ולבטא זאת במשימה יצירתית בדרך כלל. את המשימות התלמידים צריכים לבצע בעיקר בבית, אך חשוב לתת את ההנחיה בכיתה בעל פה בנוסף למה שכתוב בחוברת. בנוסף לכך, הקדשה של זמן בכיתה להצגת התוצרים של המשימות הללו תעניק ערך מוסף ללימוד, שותפות של התלמידים, יצירתיות ועניין. מומלץ לכלול משימות אלו כחלק מההערכה של התלמיד והציון שלו. דבר זה יגביר את המוטיבציה של התלמידים לביצוע המשימות ויהווה הערכה חלופית יחד עם מבחנים שבוחנים יידע ומיומנויות.

מבנה יחידה במדריך למורה

בכל יחידה במדריך למורה ישנם ארבעה חלקים:

1. תוכן: בחלק זה יופיע הסבר המשנה בקצרה, מבט כללי על המשנה, פירוט נקודות המחלוקת עם יש, דגשים חשובים וקישורים לקריאה נוספת.

2. מבנה המשנה: בחלק זה יהיה התרשים של המשנה (אם יש) והדרכה כיצד להנחות תלמידים לבנות את התרשים. פעמים רבות התרשים מהווה הצעה ואפשר לבנות את התרשים בצורה שונה לפי נקודת ההסתכלות של המורה או התלמיד.

3. הצעות הוראה ויישום: כאן יופיעו ההצעות לדוגמאות, הפעלות, איסוף במליאה, תרשימים, צירים, דיאגרמות וטבלאות לסיוע בהבנה, דיונים ועוד. כאן גם יהיו קישורים לדפי עבודה ומצגות.

4. הפנמה / ערכים: בחלק זה יפורטו הנושאים הערכיים והקשר שלהם למשנה.

חודש	יחידות בחוברת "מסע אל המשנה"	משניות	מספר שיעורים מוערך	נושאי המשניות
------	---------------------------------	--------	--------------------------	---------------

בחלק מהיחידות במדריך למורה מופיע מידע על מחברי ספרים ומפרשים שנזכרו ביחידות אלו בחוברת.

פריסה שנתית ללימוד משנה לכיתה ז

הפריסה מוצעת לשנים שבהן חודש אלול הינו חודש לימודים מלא. בשנים שבהן שנת הלימודים מתחילה סמוך לראש השנה וישנם שיעורים בודדים לפני החגים, ניתן להתחיל את הלימוד ביחידות 32-34. יחידות אלו עוסקות בהצלת חפצים משריפה בשבת, ומתאימות ללמידה ב-4-5 שיעורים. לאחר מכן מומלץ להתחיל את הלימוד בתחילת החוברת במסכת בבא מציעא.

אלול	1-4	בבא מציעא ב, א-ג	8	השבת אבידה
תשרי	5-7	בבא מציעא ב, ד-ו	4	השבת אבידה
חשון	8-11	בבא מציעא ב, ז-י	9	השבת אבידה ופריקה
כסלו	12-14	בבא מציעא ב, יא בבא מציעא ו, א-ב	6	<p>מערך שיעור מוצע</p> <p>זמן הוראה מומלץ: שיעור אחד</p> <p>א. פתיחה: סיפור על הארנק שנמצא ודיון או סיפור אחד מהמקרים שפורסמו ברשת (כמו בקישור המובא בהמשך, להשמיע מדקה 9:45 עד סוף הדיווח על הניסוי).</p> <p>ב. מבוא: מיקום העיסוק במצווה בתוך התורה שבעלפה – בסדר נזיקין מסכת ב"מ.</p> <p>ג. צעד ראשון: קריאת המקורות בתורה תוך הקרנתם על הלוח וסימון הדגשות שונות.</p> <p>ד. מרחיבים את המבט: קריאת המימרא מהגמרא, תוך המחשה של עני שמיב אבדה.</p> <p>ה. טיפוס אתגרי: קריאת החוק במדינת ישראל והשוואתו למצוות התורה תוך הדגשת הערך של מצוות התורה 'לא תוכל להתעלם'.</p>
טבת	15-19	בבא מציעא ו, ג, ו-ח בבא מציעא ז, א	9	
שבט	20-22	בבא מציעא ט, יא-יג	8	
אדר	23-25	שבת ז, א-ב	8	
ניסן	26	שבת ז, ג	2	
אייר	27-31	שבת ז, ד שבת א, א-ד	7	
סיוון	23-34	שבת טז, א-ג	5	<p>הזאת הכתוב מסר כח</p> <p>בשבת</p> <p>סיכום ללימוד במסכת שבת</p>

מדריך למורה בבא מציעא פרק ב

יחידה 1: הקדמה לפרק אלו מציאות

תוכן

חלקו הראשון של לימוד המשנה בכיתה ז הוא במסכת בבא מציעא. הלימוד מתחיל בפרק ב' העוסק במצוות השבת אבדה, ממשיך בפרק שישי בדיני אומנים, ועובר ללקט משניות מפרקים ז ו-ט בדיני פועלים, שכירים ומשכון. ביחידת ההקדמה לפרק נלמדים המקורות בתורה למצוות השבת אבדה (מקורות שמצוטטים בכמה משניות בפרק).

למצוות השבת אבדה שני מקורות מהתורה, בספר שמות ובספר דברים. ניתן לשים לב במקורות אל הנקודות הבאות:

מצוות השבת אבדה כוללת שתי מצוות – מצוות עשה להשיב את האבדה ומצוות לא תעשה לא להתעלם.

בספר שמות המאבד מכונה 'אויבך' ובספר דברים הוא מכונה 'אחריך', ולשניהם יש להשיב אבדה.

כי תפגע שור איבך או חמרו תעשה השב תשיבנו לך:

(שמות כג, ד)

לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אֶחִיד או אֶת שֵׁן נִדְחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם.

השב תשיבם לאחיד:

וְאִם לֹא קָרֹב אֶחִיד אֲלֶיךָ וְלֹא יִדְעָתוּ,

יֹאסֶפְתָּו אֶל תוֹךְ בֵּיתְךָ, וְהָיָה עִמָּךְ עַד דָּרַשׁ אֶחִיד אֹתוֹ וְהִשְׁבֵּתוֹ לךְ:

וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְחֲמֹר, וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלֹתוֹ,

וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֹת אֶחִיד אֲשֶׁר תֵּאבְדוּ מִמֶּנּוּ וּמִצֹּאֲתָהּ,

לֹא תִוָּכַל לְהִתְעַלֵּם:

(דברים כב, א-ג)

מצוות השבת אבדה מציבה את האדם בפני ניסיון: האם ייקח את החפץ לעצמו או ישיב אותו לבעליו? או אף האם יטרח ויעמול בשביל להשיב את האבדה או יבחר להתעלם ולא לקחת אותה?

המקור שמובא ביחידה על שלושה שהקב"ה מכריז עליהם בכל יום מציף את האתגר הראשון – העני בוחר להשיב את האבדה ולא לקחת אותה לעצמו ויש בזה שבח מיוחד משום שהניסיון קשה ביותר.

הטיפוס האתגרי ביחידה זו לוקח את התלמידים להשוואה לחוק הקיים במדינת ישראל. החוק מחייב להחזיר במקרה שכבר האדם לקח (זאת אומרת, החוק אוסר לאדם

לקחת לעצמו), אך עדין אין בחוק הזה את החלק של ה'לא תעשה' של מצוות השבת אבדה, את האיסור להתעלם. לפי החוק מותר להשאיר ולא לקחת את האבדה. כאן בא לידי ביטוי הערך המיוחד של מצוות התורה על כך הרחבה בחלק הערכי של היחידה. הבדל נוסף שלפי החוק אפשר להביא את האבדה למשטרה, ואילו לפי התורה המוצא מחויב להכריז ולשמור על האבדה בעצמו.

(נשים לב כי לפי החוק אם סביר שבעל האבידה התיימש ממנה לא צריך להחזיר את האבידה. כשהתלמידים ילמדו את המושג יאוש- ביחידה הבאה, כדאי יהיה לחזור איתם אל נוסח החוק ולראות את מקורו בהלכה).

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. לכתוב על הלוח את ששת סדרי המשנה, ולשאול את התלמידים באיזה מהם תימצא מצוות השבת אבדה ומדוע. כדאי להדגיש שסדר נזיקין אינו עוסק רק בנזקים שבין איש לרעהו, אלא בדינים שונים שקשורים למצוות שבין אדם לחברו. מתוך כך להציג את מסכת בבא מציעא, שהיא השער האמצעי, האמצעית מתוך שלוש המסכתות שהן בעצם אחת (בבא מלשון שער, כמו 'באב אל וואד' – שער הגיא)

ב. להקרין את המקורות על הלוח ולהדגיש את הפרטים השונים בצבעים שונים: **מצוות עשה**, **מצוות לא תעשה**, **מהן הפעולות שנכללות במצווה**, **מה מפורט** שצריך להחזיר, **למי צריך להחזיר**, **החזרה פעמיים על האיסור להתעלם**.

לאחר הסימון לשאלו: אילו דברים אנחנו לומדים מפסוקים אלו על המצווה? (פעילות זו במקום משימה 1-א-ב בחוברת)

כדאי להדגיש את הקשר שבין התורה שבעלפה לתורה שבכתב. בשיעורים הבאים נלמד משניות שמתארות ומסבירות באיזו צורה, כיצד ומתי יש לקיים מצווה זו, ונראה שהתורה שבעלפה מתבססת על התורה שבכתב.

ג. במשימה 1-א- מומלץ לשים לב שהתלמידים מציינים מהי מצוות העשה ומהי מצוות הלא תעשה.

להרחבת העניין ניתן ללמוד יחד את דברי ה'כלי יקר':

ומה שאמר לא תוכל להתעלם... לפי שהדבר מסור ללב. שאם יבוא אחיך וידרוש ויאמר: שור בסימן זה זה נאבד לי, וישיאך יצרך להתעלם ולהורות היתר לעצמך שמא ראה אותו אצל חברו, או תרצה להטיל דופי בסימניו כדי להפטר ממנו בדיני אדם, מכל מקום "לא תוכל להתעלם" מפני עין שלמעלה הרואה ומכיר בתחבולותיך. (הרב אפרים לונטשיץ, כלי יקר דברים פרק כב, ג)

ד. מומלץ להסתכל באתר http://jewstory.net/5_returning_lost ולקרוא את הפרק, ולהחליט מה מתאים להביא לתלמידים לאורך הלימוד על מצוות השבת אבדה. ניתן להקשיב (שמע בלבד), לקרוא או לפתוח קישורים מתאימים.

ה. סיפור שממחיש את הקושי והמשמעות בהשבת אבדה

כשיצאתי להסעה בבוקר הבחנתי בלה בצוית העין. משהו צבעוני מתחת אספלט. התחלתי להתבונן כדי לראות מה זה. אבל שמעתי את האולאוס מתקרב ופצתי לתחנה. בצהריים כשחזרתי הבית הספרי פאיתי את זה שוב. הפעם התבוננתי מתחת אספלט והפאתי: ארנק ורוב פתחתי - היו שם שלוש מאות שקלים. עשיתי מופתים. וסע עם מספר אלפון כתוב בשורה על הצד הפנימי של הארנק: אורית כהנא.

שלוש מאות שקלים זה בזיוק הכסף שיספיק לי לקנות את הנעליים שכל כך רציתי. אבל... אורית כהנא... זה שלה... היא איבדה שלוש מאות שקלים ולסע עשיתי ימים. כמה תשמו כשתקבל את זה חזרה בעצמך - מי זאת בכלל? היא לא עברה כאן באזור. והיא לא זאלה לארנק שלה ואילו אני - אני שמתי לה. אני התבוננתי והפאתי. עובדה שנה חיכה לי כל היום - כנראה שנה מליע לי! אל אחז לא יודע שמצאתי. אקח לעצמי את הכסף. ואת הארנק אסאפי כאן - מישהו אחי יחזיר לה את העשיתי והארנק.

הוצאתי את הכסף מהארנק. הכנסתי לכיס. ונזכרתי בכסף שהפוחתי בעצמי בקיץ. כשעשיתי קיימנה לילדים בשכונה. מה היה קורה אילו הייתי מאבד את זה? אולי אורית הפאת עבדה על זה קשה? ולסע את לא - זה שלהו הכסף התחיל לעקוץ אותי הכיס. אוף... כל כך רציתי את הנעליים האלו. וסע שיש לי הצדמות...

שאלות לדיון בעקבות הסיפור:

מהם הלבטים של המוצא בסיפור?

אלו מחשבות מובילות אותו להשיב את האבדה, ואלו מחשבות מובילות אותו לקחת לעצמו? תוך כדי הדיון לכוון לדיון בחשיבות של מצוות השבת אבדה ובחידוש שיש בה..

משימת כתיבה (אפשרית לבית)

כתבו סוף לסיפור, תארו את התהליך שגרם לו לבחור אם להשיב את האבדה.

ו. ב"מרחיבים את המבט" - במהלך קריאת המקור מהגמרא על שלושה שהקב"ה מכריז

עליהן בכל יום, יש לחדד שכאן המילה "מכריז" הינה במשמעות של שבח גדול (בניגוד

למשמעות המילה "מכריז" שנפגוש במשניות הבאות).

אפשר לקיים דיון בכיתה בשאלה המובאת אחרי המקור, או לתת לתלמיד להציג עני המוצא

אבדה ולפרט את לבטיו בפני הכיתה.

הפנמה / ערכים

א. הנושא של תשומת לב לעומת התעלמות הוא ערך בסיסי במצוות השבת אבדה. ניתן לשאול תלמידים על סיטואציות מהחיים שבהם הם חוו התעלמות לעומת תשומת לב, ומתי הם עצמם התעלמו או שמו לב לאדם אחר. בחוברת מופיעה תמונה של ילדה שמוצאת בובה מיוחדת, וברקע ילדה עצובה יושבת בחלון. ניתן להשתמש בתמונה כבסיס לדיון: מה מרגיש מי שמאבד, מה מרגיש מי שמוצא אבדה, אילו דילמות יכולות להתעורר במוצא, וכו'. אפשר להקרין את הסרטון הקצרצר (דקה וחצי) שבו ילדה אובדת באמצע קניון ולא שמים לב אליה. <http://www.levladaat.org/video/355>

ב. להרחבה על ערך מצוות השבת אבידה ניתן להביא את דברי המדרש ולדון בהם בכיתה:

דברים רבה (וילנא) פרשת עקב פרשה ג, ג

מעשה ברבי פנחס בן יאיר שהיה דר בעיר אחת בדרום, והלכו אנשים להתפרנס שם והיו בידן שתי סאין של שעורים, והפקידו אצלו ושכחו אותן והלכו להן. והיה רבי פנחס בן יאיר זורע אותן בכל שנה ועשה אותן גורן וכונסן. אחר שבע שנים הלכו אותן החברים לשם לתבוע אותן ליתן להן. מיד הכיר אותן ר' פנחס בן יאיר. אמר להם: בואו וטלו אוצרותיכם.

...מעשה ברבי שמעון בן שטח שלקח חמור אחד מישמעאלי אחד. הלכו תלמידיו ומצאו בו אבן אחת טובה תלויה לו בצוארו. אמרו לו: רבי, "ברכת ה' היא תעשיר" (משלי י, כב). אמר להם רבי שמעון בן שטח: חמור לקחתי, אבן טובה לא לקחתי. הלך והחזירה לאותו ישמעאלי, וקרא עליו אותו ישמעאלי: ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח.

יחידה 2: פרק ב משנה א

מציאות שהן של המוצא

תוכן:

המשנה מפרטת מהן המציאות שעליהן חייבים להכריז כדי להשיב לבעליהן, ומהן המציאות שהן של המוצא מכיוון שהבעלים התיימשו מן האבדה משום שאין בהן סימן. ר' מאיר ציין דוגמאות של מציאות שהבעלים התיימשו מהן כי אין בהן סימן ועל כן הדין: "הרי אלו שלו" - של המוצא. לדוגמה: **כְּפָרוֹת שֶׁל נַחְתוּם**, כיכרות לחם של אופה, אין בהם סימן כי המאפים זהים אצל כל האופים.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שֵׁשׁ בּו שְׁנוֹי, חַיֵּב לְהַכְרִיז. ישנה מחלוקת דקה בין רבי יהודה לרבי מאיר, מהו הדין של חפץ שיש בו שינוי מקרי (ולא סימן ברור). לדעת תנא קמא הוא אינו נחשב לסימן ואילו לדעת רבי יהודה הוא נחשב לסימן כי ייתכן שהבעלים ידעו על השינוי הזה.

רבי יהודה ציין שתי דוגמאות שהופיעו ברשימה של רבי מאיר – עיגולי דבלה וכיכרות של נחתום - ומראה אלו שינויים יכולים להיות בהם, כך שהמוצא יהיה חייב להכריז. כיוון שזו המשנה הראשונה הנלמדת בשנה זו אין חובה להיכנס עם התלמידים לדקות הזאת.

רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֱלֶעָזָר אוֹמֵר: כָּל כְּלִי אֲנִפּוֹרָא אֵינּו חַיֵּב לְהַכְרִיז.

כלי אנפוריא הם כלים חדשים שעדיין אין בהם סימן, ובעצם אין שייכות בינם לבין הבעלים שלהם. רבי שמעון בן אלעזר מסכים ומוסיף לדברי תנא קמא.

מבנה המשנה:

למשנה כותרת 'גדולה' לשתי המשניות הראשונות – אלו מציאות שלו ואלו חייב להכריז, ואחר כך כותרת 'קטנה' רק למשנה א (המשכה יהיה במשנה ב).

את שאר המשנה אפשר לחלק לאומר, מקרה ודין, מומלץ לעשות זאת בטבלה לשם סידור ההבנה. (משימה ב1) בכיתות שזו להן הפעם הראשונה שהן מחלקות למרכיבי הכאמד"ט כדאי לעשות זאת בצורה מדורגת:

1. סמנו את האומרים במשנה בצבע אדום (3) (או העתיקו אותם לטבלה שיצרתם).

2. סמנו את הדינים במשנה בצבע ירוק (או להעתיק לטבלה כנ"ל). הדינים עונים לשאלה שבכותרת – אלו מציאות שלו – האם במקרים המפורטים במשנה זה שלו או שחייב להכריז. אפשר גם לזהות חלק מן הדינים על ידי המילה חייב שהיא מילת דין בולטת.

3. חפשו את המקרים לפני הדינים וסמנו אותם בצבע סגול.

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שני שיעורים

א. פתיחה: פעילות עם חפצי התלמידים לפי ההצעה בהמשך.

ב. צעד ראשון: קריאת המשנה וחלוקתה למרכיבי הכאמד"ט בטבלה.

ג. מקרא מפה: לימוד המושג ייאוש ושיעור מוחות.

ד. צועדים ביחד: לימוד בחברותות של דעת רבי מאיר.

ה. טיפוס אתגרי: לימוד דעת רבי יהודה מתוך דוגמאות רלוונטיות.

ו. תמונת מסע: דיון בתמונה ובמסרים שלה.

ז. הגעת ליעד: סיכום הלימוד ביחידה, בכיתה או לשיעורי בית.

הערה: אם השיעור מחולק לשני שיעורים בימים שונים לתת לתלמידים את משימה 5 בין השיעורים ולפתוח בו את השיעור הבא.

דין	מקרה		אומר
הרי אלו שלו	מחרוזות של דגים,	מצא פרות מפזרין,	דברי רבי מאיר
	וחתיכות של בשר	מעות מפזרות	
	וגזי צמר הבאות ממדינתן,	פריכות ברשות הרבים,	
	ואניצי פשתן,	ועגולי דבילה	
	ולשונות של ארזמן	פירות של נחתום	
חייב להכריז.	כל שיש בו שנוי,		רבי יהודה אומר:
	מצא עגול ובתוכו חרס, כפר ובתוכו מעות		
אינו חייב להכריז.	כל כלי אנפוריא		רבי שמעון בן אלקעזר אומר:

הצעות הוראה, המחשה ויישום:

א. לעשות כפתיחה לשיעור אחת משתי הפעילויות הבאות:

לאסוף חפצים שונים מן התלמידים, חלקם עם סימן וחלקם בלי. להניח על השולחן ולשאל: אילו הייתם מאבדים את החפץ הזה, האם הייתי חייב להחזיר כשאני מוצא? במה זה תלוי? סביר להניח שהתלמידים מכירים את המושג סימן. מדוע כאשר יש סימן חייבים להחזיר וכשאינן לא חייבים? אפשר לשמוע תשובות אך לומר שבין זאת יותר לעומק במהלך השיעור הזה.

לאסוף את כל העפרונות של התלמידים ולערבב אותם בקופסא. אחר כך לעבור וכל אחד צריך לזהות את העיפרון שלו ולקחת. לשאל: כיצד זיהיתם את העיפרון שלכם? כתשובה ודאי התלמידים יפרטו בקצרה את הסימן שיש להם על העיפרון. כדאי לומר את המסקנה – הסימן הוא האפשרות לזהות את החפצים שלכם, והוא הופך את החפץ מסתמי ללהיות החפץ שלכם.

ב. להקנות את המושג ייאוש. להדגיש שכל עוד המאבד לא התייאש מן האבדה היא עדין שייכת לו. כאשר הוא התייאש הוא בעצם הפקיר את האבדה, ואז ניתן לקחת אותה. לאחר הסבר העיקרון הזה לשאל את התלמידים מה יכול לגרום לבעל האבדה להתייאש מן האבדה, את תשובותיהם לכתוב ב'שמש' על הלוח. התשובות הנכונות קשורות או לכך שאין באבדה סימן, ואז הוא לא יוכל לזהות אותה ואף אחד לא יידע שזה שלו, או למקום שהוא איבד את האבדה, מקום שבו ישנם אנשים רבים מאד שמסתובבים כמו שוק, או שהוא חושב שהיא בטח נהרסה או נסחפה רחוק כמו ים או נהר.

ג. להקרין את התמונה הזאת שלקוחה מהאתר <http://mishnagr7h1.yolasite.com/group-1.php> ולזהות את הפריטים הכתובים במשנה. (שימו לב: ישנה טעות בתמונה ואניצי פשתן אינם זרעי פשתן אלא חבילות פשתן שמיועד לטוויה. אך התמונה עצמה ממחישה דברים אחרים ולכן יש יתרון בשימוש בה).

זה הפשתן לפני העיבוד, אתר נאות קדומים - <http://www.n-k.org.il/?CategoryID=326&ArticleID=450>

ד. משימה 3: לפני לימוד דעת רבי יהודה להעלות לדיון (או שאולי מתוך תמונות התלמידים זה יגיע) מקרה של מציאה של חפץ שיש בו סימן שקרה בטעות, כמו שבר קטן שיש בקצה של עט, כלי עם לכלוך, ספר שנדבקה עליו מדבקה בטעות (או שנקרע שם איזה דף) וכד'. האם זה נחשב סימן? להנחות את התלמידים לחשוב על שיקולים לכאן ולכאן לפני שהם מחליטים. השאלה הזאת היא המחלוקת בין דעת רבי מאיר לדעת רבי יהודה, לדעת רבי מאיר שינוי מקרי אינו נחשב לסימן, ולדעת רבי יהודה כן, כי ייתכן שהבעלים ידעו על סימן זה. כדאי להפנות את התלמידים ולשאול איזו מילה מהמילים שאומר רבי יהודה מרמזת לנו שהוא מדבר על סימן מקרי (שינוי).

ה. משימה 4: כאשר לומדים את דעת רבי שמעון בן אלעזר לבקש דוגמאות נוספות מימינו לכלי אנפוריא (בגד חדש שרק נקנה, ספר חדש, וכן הלאה).

ו. לאחר נתינת משימה 5 (לבית או בכיתה), להקרין את תמונות התלמידים בכיתה, ובכל תמונה צריכים לדון ולקבוע האם היא של המוצא או שחייבים להכריז.

ז. כדאי לחזור לנוסח חוק השבת אבידה שנלמד ביחידה הקודמת ולראות את דין "אוש" שבא לידי ביטוי בחוק.

הפנמה / ערכים:

בחברת ישנה תמונה של ילד מוצא עפיפון על עץ (בעת שקטף פירות). מטרת התמונה היא לעורר דיון: האם העפיפון הוא של המוצא או לא? האם יש כאן סימן? או אולי אפשר לדעת בוודאות שהבעלים התייאש? עצם הדיון, ההתלבטות והמחשבה זהו היסוד הראשון במצוות השבת אבדה: לא כל דבר שאדם מוצא הוא שלו, האדם צריך לבחון את החפץ ואת המצב כדי לפעול בצורה הנכונה. יש כאן שבירה של אוטומטיות של לקחת ולהרוויח כל מה שאפשר. ויותר עמוק מזה, אנחנו חיים בדור שיש בו זילות של חפצים מרוב שיש הרבה, וילדים פעמים רבות לא מתייחסים בכבוד לרכוש, לא שלהם ולא של אחרים. המצווה הזאת מלמדת אותנו להתייחס אל החפץ, לייקר אותו, לבדוק אותו, להתבונן, אולי הוא שייך למישהו. אולי יש בו 'פיסת חיים' של אדם מסויים, זה חלק מ'הסיפור שלו', ולא בטוח שהיא שייכת לך.

יחידה 3: פרק ב משנה ב

מציאות שהמוצא חייב להכריז עליהן

תוכן:

מעריך שיעור מוצע
זמן הוראה מומלץ: שני שיעורים
א. פתיחה: העלאת הדילמה של אבישג, או בכיתות שהדבר נצרך, הקניה של סוגים שונים של סימנים בעזרת הסיפור על עדן.
ב. צעד ראשון: לימוד המבנה באמצעות הקרנת המשנה במקביל למשנה א, והקרנת תמונות של הדוגמאות.
ג. צועדים ביחד: השוואת הדוגמאות לדוגמאות שבמשנה א וזיהוי הסימן.
ד. לומדים את השטח: איסוף במליאה של הסימנים ודיון בסעיף ב – מה יכול להוות סימן באבדה.
ה. מרחיבים את המבט: לימוד במליאה של הגמרא והפירושים, ואח"כ עבודה עצמית או בזוגות של משימות 4-5.
ו. סיום בהקרנת דוגמאות הכרזה רצינית ומחויכות, או נתינת שיעורי בית למוצא הכרזות על אבדות ברשת או במקום אחר.

לאחר שהמשנה הראשונה עסקה ברובה במציאות שהן של המוצא, המשנה השניה עוסקת במציאות שחובה להכריז עליהן כדי להשיב לבעליהן.

לכל המציאות המוזכרות במשנה יש סימן, יש סימנים במציאה עצמה (לדוגמה: כיס כמות שהוא), ויש סימנים בדרך ההנחה (שלושה מטבעות זה על גב זה) או במקום ההנחה (כריכות ברשות היחיד).

משנה זו מקבילה למשנה הקודמת וכמעט לכל הדוגמאות במשנה יש מקבילה במשנה א. מתוך ההשוואה בין המשניות אנו מזהים את הסימן. לדוגמה: ככרות של נחתום וככרות של בעל הבית – ככרות של נחתום, כמו לחם של מאפיה, הן אחידות, לעומת זאת, ככרות של בעל הבית לפי הצורה והתבנית של בעל הבית. דוגמה נוספת: כריכות ברשות היחיד לעומת כריכות ברשות הרבים, כאן המקום הוא ההבדל וכך יודעים שהמקום הוא הסימן, ברשות היחיד מעט אנשים עוברים ולכן המקום יכול להעיד ממי נפלה האבדה.

הרי אלו חייב להכריז – היחידה מרחיבה את הלימוד במשנה ועוסקת בדרך ההכרזה. לשם כך

כדאי להיעזר בלימוד הגמרא ופירוש רש"י וה'נימוקי יוסף' שמתייחסים לדוגמה של מציאת שלוש מטבעות זה על גב זה. העיקרון הוא שיש להכריז בצורה ברורה מה סוג החפץ, אך להשאיר סימן גמור שהמאבד יוכל למסור. (ביחידה- במשימה 3)

מבנה המשנה

למשנה כותרת 'ואלו חייב להכריז' שמקבילה לכותרת ה'קטנה' של המשנה הקודמת. לאחר מכן מופיעה רשימת דוגמאות שמקבילה לרשימת הדוגמאות בדברי רבי מאיר שבמשנה א'. בהתייחסות למבנה חשוב בעיקר להסב את תשומת ליבם של התלמידים להקבלה בין שתי המשניות – גם בכותרת וגם בפרטי הרשימה.

משנה א

אלו מציאות שלו, ואלו חייב להכריז?

אלו מציאות שלו:

מצא פרות מפזרין,

מעות מפזרות,

משנה ב

ואלו חייב להכריז:

מצא פרות בכלי או כלי כמות שהוא,

מעות בכיס או כיס כמות שהוא,

צבנרי פרות, צבנרי מעות, שלשה מטבעות זה על גב זה,

פְּרִיכוֹת בְּרִשּׁוֹת הַרְבִּים,
 וְעִגּוּלֵי דְבָלָה, כְּפָרוֹת שֶׁל נְחִתוֹם,
 מִחְרוּזוֹת שֶׁל דְּגִים, וְחִתִּיכוֹת שֶׁל בָּשָׂר,
 וְגִזֵי צֶמֶר הַבָּאוֹת מִמְדִּינָתוֹ, וְאֲנִיצֵי פִשְׁתּוֹ, וְגִזֵי צֶמֶר הַלְקוּחוֹת מִבֵּית הָאֱמוֹן,
 וְלִשְׁנוֹת שֶׁל אֲרָגָן -
הָרִי אֱלוֹ שֵׁלוֹ, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:
 כָּל שֵׁיט בּוֹ שְׁנוּי, חֲזִיב לְהַכְרִיז.
 פִּיצוּד? מָצָא עִגּוּל וּבִתּוֹכּוֹ חֶרֶס, כָּפָר וּבִתּוֹכּוֹ
 מְעוֹת.
רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר:
 כָּל כְּלֵי אֲנִפּוּרִיָּא אֵינוֹ חֲזִיב לְהַכְרִיז.

הצעות הוראה, המחשה ויישום:

א. פתיחה באמצעות הצגת דילמה: *אבישט מצאה האמצע סיוט הגולן עטיל כסל שיש לנערו*
נהות. האם היא צריכה להכריזי לא נראה שיש סימן אל העטילים עצמם. הם נראים זי
חזשים. ולהפכה צעירות יש כאלו עטילים.

שאלות לדין:

- # האם יכול להיות שמשהו אחר, בנוסף לצורה ולחומר של העגיל יהיה סימן?
- # האם המקום במקרה הזה יכול להוות סימן? מדוע?
- # בואו ונראה מהי דעת המשנה בנושא זה...

ב. בכיתות שיהיה קשה לתלמידים לחשוב על שלושת סוגי הסימנים ניתן להקנות אותם בעזרת הסיפורון הבא, ולבקש מהתלמידים לומר בכל פעם האם יש סימן ומהו הסימן לדעתם:

*עצן האכה לקנות חומרים לעשות יומולדת שבה רצתה להפתיע את מרים. חברתה הטובה
 הצדק לחנות פאתה בצד הצדק ציסק-און-קי. (לשאל את התלמידים: מהו הסימן?) עצן
 הפימה אותו ונכנסה לחנות שם תכננה להכריז על האבדה.*

*עצן יצאה מן החנות כאשר הפימה לתחנת האוטובוס שבה ירדה מן הפסע פאתה צ'110
 תכנת עם סמל בית הספר שלה. היא עמדה לקחת אותו ולכתוב פתק של השבת אבדה בלוח
 המודעות של בית הספר. אבל פתאום חשבה שאין אל זה סימן. כי יש המון תלמידות עם
 צ'110 בית ספר שלה. (לשאל את התלמידים: האם יש בו סימן? איזה? לכוון את
 התלמידים שמקום האבדה הוא הסימן).*

*כאשר יצאה מהמרכז המסחרי פאתה שבתחנת האוטובוס הסמוכה לו מונחית זה אל לבי זה
 אפעה ספרי לימוד זהים וחזשים שמישהו קנה בחנות הספרי. שוב היא התאבדה אם יש
 בכך סימן. כי בחנות הספריים יש הרבה ספריים כאלו. ואנשים רבים קונים אותם. (כאן
 לשאל: האם יש סימן באבדה זו? איזה?)*

ג. להקרין את המשנה במקביל למשנה א (במצגת המצורפת) ולשאל את התלמידים מה הקשר בין שתי המשניות, ולהדגיש את הכותרות במקביל (ראו מצגת). אחר כך לבקש מן

התלמידים לסמן את הדוגמאות הדומות בין המשניות. לאחר מכן להקריין את המשך המצגת עם תמונות של חלק מן הדוגמאות במשנה.

ד. במשימה 2- צועדים יחד, התלמידים מתבקשים להשוות בין הדוגמאות בשתי המשניות. המדריך טיולים "מציע" להם להשתמש בטבלה. ניתן להנחות את התלמידים להשתמש בטבלה דומה לזו:

הדוגמה מהמשנה שלנו	הדוגמה הדומה מהמשנה הקודמת	ההבדל בין הדוגמאות. איזה סוג של סימן?
מָצָא פְּרוֹת בְּכָלִי או כָּלִי כְּמוֹת שְׁהוּא,		
מְעוֹת בְּכִיס או כִּיס כְּמוֹת שְׁהוּא,		
צְבוּרֵי פְּרוֹת,		
צְבוּרֵי מְעוֹת, שְׁלֶשֶׁה מְטַבְּעוֹת זֶה עַל גַּב זֶה,		
כְּרִיכוֹת בְּרִשׁוֹת הַיְחִיד		
וְכִכְרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת		
וְגַזִּי צָמַר הַלְקוּחוֹת מִבַּיִת הָאֵמֶן,		
כִּדֵי יַיִן וְכִדֵי שֶׁמֶן,		

על סעיף ב של משימת החברותות- המבקש הכללה, כדאי לעבור במליאה.

ה. ניתן לספר לתלמידים שישנם אתרי אינטרנט המיועדים להכרזות השבת אבידה, כמו זה-
["אבן הטוען"](https://www.facebook.com/groups/176046425913560/?fref=ts)

נקרין מצגת עם צילומי מסך מהאינטרנט של הכרזות על חפצים שונים, (דוגמאות במצגת) התלמידים צריכים לומר האם הכריזו עליהם נכון או לא ולמה.

אפשר גם לתת משימה לתלמידים למצוא ברשת שלוש הכרזות ולומר האם ההכרזה שנכתבה היא נכונה (כמו למשל כאן

<https://www.facebook.com/groups/176046425913560/?fref=ts>).

הפנמה / ערכים:

כל סימן באבדה הוא קשר בין המאבד לבין האבדה, אין בה ייאוש ולכן היא עדיין של המאבד. הסימן הוא החלון שיש באבדה שעוזר למוצא למצוא את המאבד, ולמאבד לזהות את האבדה

שלו. ניתן לחזור ולדון בתמונה מיחידה 1, בה הילדה מוצאת בובה מיוחדת. אפשר להורות לתלמידים שכל אחד יספר ליושב לצידו על מציאה שמצא. מה הרגיש, מה הוא חשב על הבעלים, ובמיוחד כשהוא הבין שמדובר על משה נורא אישי [למרות שזה לא משנה מבחינת החובה להכריז] איזה מאמצים הוא עשה כדי לאתר סימן מיוחד במציאה, איך הוא הכריז, פרסם וכד'.

ה"נימוקי יוסף"- רבי יוסף חביבא

רבי יוסף נולד בספרד באמצע המאה ה-14, כנראה בעיר סרגוסה שבצפון-מזרח ספרד.

היה תלמידם של הר"ן ורבי חסדאי קרשקש ומאחרוני הראשונים. חיבורו המרכזי על הרי"ף נקרא "נימוקי יוסף" - בו ביאר את דברי הרי"ף לאור פירושי הריטב"א, אך שאב גם מדברי רש"י ותוספות. הפירוש נכתב על רוב המסכתות עליהן כתב הרי"ף את פירושו, אך הודפס רק על המסכתות עליהן לא קיים פירוש הר"ן. בתקופתנו החלו להוציא לאור את פירושו על שאר המסכתות על פי כתבי היד, ולפני שנים בודדות המלאכה הושלמה. בנוסף לפירושו על הרי"ף, חיבר רבי יוסף פירוש על התלמוד, שחלקו נדפס בספר "אשי ה". רבי יוסף נפטר לפני ה' ר' (1440), אך לא ידועה לנו שנת פטירתו המדויקת.

יחידה 4: פרק ב משנה ג

מציאת דברים שהונחו בכוונה

תוכן

משנה ג עוסקת במציאת חפצים שהונחו בכוונה. מצב זה מורכב מכיוון שהוא מעלה שאלות לגבי החובה להשיב אבדה: האם בעליו השאיר את החפץ כאן בכוונה ומתכוון לבוא לקחתו? האם בעליו שכח אותו כאן? האם החפץ אכן יישאר כאן עד שבעליו יבוא או שמא בעליו לא ידע שעלולים לקחת אותו משם? יש גם מקרי ביניים כמו מקומות לא כל כך משתמרים.

העיקרון המנחה הוא שבכל מצב יש לבחון את הנתונים ולבדוק מהי הדרך הפשוטה והבטוחה שהחפץ יחזור לבעליו. מתוך כך ללמוד את פרטי הדינים:

אם זהו מקום **"משתמר"** – שהחפץ ישמר שם למשך זמן, עליו **להשאיר אותו שם**, משום שכנראה בעליו השאיר אותו שם בכוונה **ומתכנן לחזור ולקחתו**.

אם המוצא ייקח אותו ויכריז עליו תיגרם לבעלים של החפץ טרחה מרובה כשיצטרך לבוא לקבל תמורת סימנים, ואם אין סימנים אז אין לבעלים של הדבר דרך לקבלו חזרה, ולכן אין כל תועלת בלקיחת החפץ על מנת להכריז עליו.

אם זהו מקום **שאינו משתמר**, עליו לקחת את החפץ ולהכריז עליו, כי כנראה שהוא לא יישאר עד שבעליו יגיעו.

המקרים ברישא של המשנה – מקרים שגרתיים של דברים שנמצאו בדרך הנחה

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שלושה שיעורים

הרישא של המשנה (שני שיעורים)

א. פתיחה: דיון בדוגמה של מציאת משחק מחשב (או דוגמה אחרת רלוונטית לתלמידים).

ב. מקרא מפה: הגדרת המושג דרך הנחה, ויישום בעבודה בחברותות בדוגמאות במשימה 2.

ג. איסוף במליאה של שיקולי הדעת, לימוד המושג מקום משתמר ומקום שאינו משתמר והשלמת תרשים הזרימה במשימה 3 במליאה.

ג. צעד ראשון: יצירת תרשים כאמד"ט של הרישא של המשנה, כולל הסבר על מקרה מפוצל.

ד. לומדים את השטח: יישום המושגים במשנה. במליאה הבנה של המקרים, האם הם מקומות משתמרים או לא, ולכן מה יש לעשות.

ה. יישום הדינים במשנה על דוגמאות מימינו: שיעורי בית - משימה 5.

הסיפא של המשנה (שיעור אחד)

א. פתיחה: דוגמה מהעיתונות הקשורה למשנה (קישורים בהמשך), עם דיון.

ב. צעד ראשון: יצירת תרשים כאמד"ט של הסיפא של המשנה.

ג. צועדים ביחד: לימוד בחברותות של המקרים והדינים.

ד. סיום: בדוגמה של מציאת מטמון במיטה של יד שרה.

1. גוזלים שבשדות - המשנה מתחילה במקרה של ספק – הגוזלים קשורים מאחורי הגדר או בשבילים בשדות. זהו מקום **שאינו מאד משתמר**, ובעיקרון היה עדיף לקחת ולהכריז, אך אין בגוזלים סימן (כי היה מקובל לקשור כך) ולכן הדין הוא שלא ייגע בהן, כי אי אפשר יהיה למסור אותם למאבד לפי סימנים. כדאי לדון במקרה זה עם התלמידים: האם ברור שהגוזלים הונחו שם? איך ניתן לדעת? האם הם יישארו שם עד שהבעלים שלהם יבואו? (ובלשון חכמים: האם זהו מקום משתמר?) מהי הדרך הכי טובה להניח שהם יחזרו לבעליהם?

2. **מציאה באשפה**: בימי המשנה, האשפה הייתה נאגרת בצורה שונה. שאריות אוכל היו משמשות למזון לבהמות או לזבל את השדות וחפצים ישנים היו מושלכים במקומות מיועדים מחוץ לעיר, ולא פונו משם. אדם שרצה לשמור חפץ ולא היה לו מקום בבית (וכמובן גם לא

כספת או בנק) היה יכול להטמינו בערמת אשפה זו. בנוסף, היו מגיעים אנשים לחפש כלים ישנים בערמה זו, ואז ייתכן ששכחו שם חפץ אחר ששייך להם.

להרחבה, מאמרו של אברהם אופיר שמש <http://siach-sade.macam.ac.il/siach/index.asp?id=shemesh#three>

בימינו, אף אחד לא מניח חפץ בכוונה בתוך האשפה, אך אפשר לדבר על מקרים דומים – אדם שמחביא משהו בין השיחים בגינה לזמן קצר, או מאחורי מדרגות של בניין וכד'.

ניתן לתת דוגמה לכלי מגולה באשפה, לדוג' מפתחות רכב שנפלו לאשפה, וייתכן שבעל המפתחות אפילו לא יודע שהם בפח. על המוצא ליטול את המפתחות ולהכריז.

המקרים בסיפא של המשנה – מטמונים וכד' שנמצאו בחומות ישנות וכד'

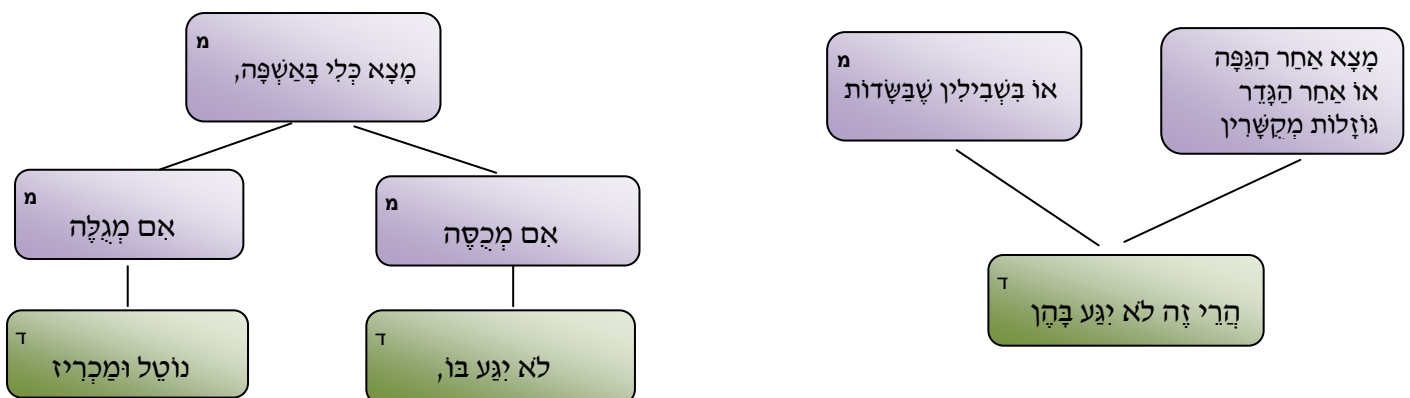
מפרשי המשנה מבארים את הטעמים לדינים השונים, ציטוטים חלקיים נמצאים בחוברת. איך זה רלוונטי לימינו? גם היום מוצאים מטמונות במקומות שונים – בתוך מזרונים וכד' (ראו בכתבות בהמשך), וכן יש דיונים רבים בפוסקים על מציאה של חפץ שלבעלי המקום לא ידוע עליו. למשל: תו זכיה/ פרס בבקבוק משקה בחתונה. של מי הפרס? של המוצא, בעל השמחה- ששכר את המקום לאותו לילה וקנה את המשקאות, או בעל האולם- שהוא בעל המקום.

מבנה המשנה

המשנה מחולקת באופן די ברור לרישא ולסיפא (בגלל אורכה של המשנה הלמידה נעשית בנפרד). הרישא של המשנה עוסקת במקרים שגרתיים יותר, בעיקר מציאת דברים שהונחו בזמן האחרון, לעומת הסיפא שעוסקת במציאת מטמונות שניכר בהם שהונחו לפני זמן רב. יש לעסוק בנפרד במבנה של הרישא ובמבנה של הסיפא, בכל פעם לפני לימוד אותו חלק במשנה.

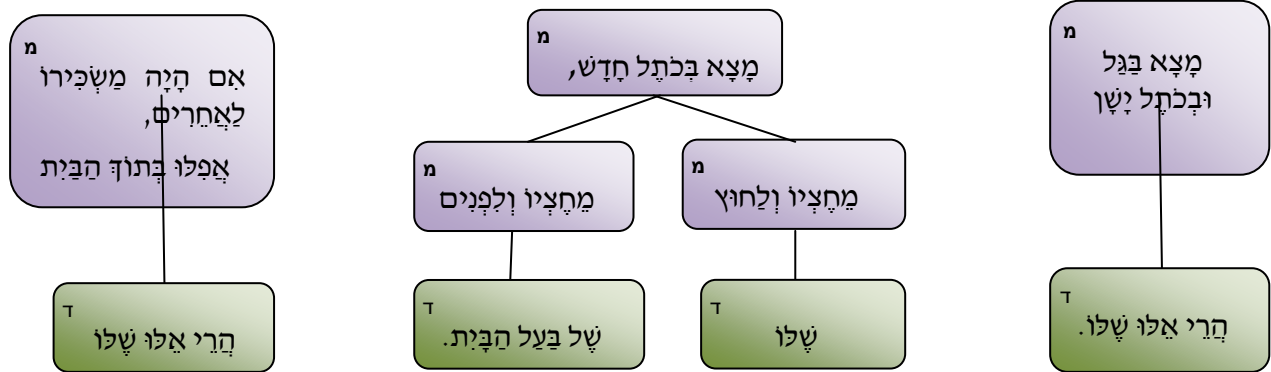
ברישא של המשנה התלמידים פוגשים לראשונה השנה מקרה שמתפצל לשני מקרים. יש לוודא שהתלמידים מבינים את הרעיון. אפשר להקדים לקריאת המשנה דוגמאות 'מהחיים', כמו 'כשתחזור הביתה, אם תקבל שיעורי בית – תעשה אותם מיד, ואם לא תקבל – תוכל ללכת לחבר', ואז לבקש מהתלמידים לזהות היכן יש מקרה מפוצל במשנה. המילה **אם** רומזת לכך שיש מקרה מפוצל, אך זה אינו הכרחי.

הרישא של המשנה

המקרה הראשון ברישא 'מצא אחר הגפה...' בעצם מכיל בתוכו כמה מקרים וכתוב בצורה מורכבת תחבירית. כיוון שמדובר בתחילת הלימוד לא נכנסנו לדקויות. בגדול מדובר על מציאת גוזלים בכמה מקומות. (ובכיתות המתקשות אפשר לוותר על החלוקה לגמרי ולהתייחס לכל המשפט הראשון כמקרה אחד שדינו "הרי זה לא ייגע בהם") את הדינים אפשר לזהות בקלות יחסית משום שהם מורים לאדם אם להכריז או לא לגעת.

הסיפא של המשנה

אפשר להנחות את התלמידים לזהות את הדינים משום שהם מכריעים של מי המציאה, של האדם או של בעל הבית.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

הרישא של המשנה

הבנת הרישא של המשנה דורשת הבנה של המושגים דרך הנחה ומקום המשתמר. נוסף על כך במשנה מקרים שאינם מוכרים לתלמידים מהמציאות היום. לכן הקדמה טובה ומבוססת שמקנה היטב מושגים אלו עשויה להביא להבנה קלה יותר של המשנה. אנו ממליצים להשקיע זמן בהקדמה של המשנה לפי ההצעות שמופיעות כאן ובחוברת.

א. לפתוח את השיעור בדיון בדוגמה עכשווית, בסיפור שלפניכם:

"אימא ואני היינו בצדק הביתה. לאחר קניית אופניים חדשים אכבדו יום ההולדת שלי באיכזר הקניות סמוך לביתנו. בצדק חזרנו הביתה. ערפנו בלינה ציבורית סמוכה. התיישבנו על ספסל ושוחחנו. אפתה נתקלו ראשי בקופסא. הסתכלתי מתחת לספסל ויליתי שקית ובתוכה אשחק קופסה חדש באיזנה. שנקנה באותה החנות בה קנינו אנחנו. התאבטתי האם ארפיט את האשחק ולנסות ארפיט לני הוא שייק. אך אימא אמרה שבטח אחת מהאימהות קנתה אותו והניחה אותו בכוננה מתחת לספסל בלמן שהיא מסתובבת בלינה עם ילדיה. מה אמת הייתם עושים במקומי?"

קיימו דיון על המציאה: מה ההבדל בין המציאה הזאת למציאות קודמות שדיברנו עליהם? האם הונחה שם בכוונה? האם זה יישאר שם עד שהבעלים יחזרו? האם ניתן להכריז על האבידה אם אין בה סימן? במקרה שלנו מדובר על אבדה שאין בה סימן (ליד חנות שמוכרים עוד הרבה כאלו), וספק אם האדם הניח, לכן צריך להשאיר. בהמשך אפשר להראות לתלמידים שזו דוגמה דומה מאד למקרה הראשון במשנה.

מתוך הדיון ניתן לברר את הכללים ולהבין את העיקרון החשוב שבכל אבדה או דבר שאנו מוצאים אנו צריכים לחשוב מהי הדרך הכי טובה, הכי בטוחה וקצרה, שהדבר יחזור לבעליו.

ב. לאחר הלימוד בחברות (משימה 2) לערוך איסוף במליאה עם דגש על שיקולי הדעת: האם זה קשור במקום? מה ההבדל בין המקומות? האם זה קשור בחפץ? בסימן שעליו? מתוך כך להגדיר את המושגים מקום משתמר ומקום שאינו משתמר, ולהשלים יחד עם התלמידים במליאה את תרשים הזרימה שבמשימה 3.

ג. להציג מספר תוצרים של התלמידים ממשימה 5, כאשר הכיתה כולה צריכה 'לפסוק' מהו הדין, האם יש לקחת את החפץ ולהכריז או להשאיר אותו במקומו.

הסיפא של המשנה

א. לפתוח בדוגמה על האדם שמצא כמעט מאה אלף דולר בשולחן שקנה מיד שניה:

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4452802,00.html>

או בדוגמה של התלמיד שמצא כסף בתוך ספר בספריית בית ספר:

<http://www.nrg.co.il/online/54/ART2/314/339.html>

לאחר הצגת המקרה (לפני שמספרים מה היה בסוף) לדון מהו הדין ומהם הנימוקים. האם ניתן לדעת בוודאות של מי הכסף? האם שייך כאן המונח ייאוש?

ב. לסיום כתבה מ"ynet" על מטמון שנמצא במיטה שהוחזרה ליד שרה. לאיזה מקרה במשנה מתאימה הכתבה?

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4699021,00.html>

רבי עובדיה מברטנורא

חי במאה הט"ז. נולד באיטליה, עלה לארץ ישראל והתיישב בירושלים.

כתב פירוש מקיף על כל המשנה, שהתקבל כפירוש מרכזי הודות ללשון הברורה הדומה ללשון התלמוד הבבלי. בפירושו מבאר רע"ב בקיצור את פרטי המשנה ללא דיונים, תוך התייחסות להלכה.

יחידה 5: פרק א משנה ד מציאות בחנות ובאזורי מסחר

תוכן

משנה ד עוסקת במציאות שאין בהן סימן במקום מסחרי. במקום שבו מתבצע מסחר מסתובבים אנשים רבים, ונפוץ הוא שמאבדים כסף במקומות אלו. הדין במשנה הוא שכסף שנמצא במקומות אלו (או אבדה אחרת ללא סימן) שייך למוצא, אלא אם כן הוא נמצא במקום שסביר להניח ששייך למוכר – לחנווני או לשולחני (חלפן כספים) – בין החנווני לדלפק או בין השולחני לדלפק. גם המקרה האחרון במשנה – מעות בתוך פירות, הכוונה לסוחר פירות שהעביר משלוח ללקוח ושם נמצאו המעות. אם הפירות הגיעו ישירות מבעל השדה צריך להשיב אותם אליו. הדין הוא כך רק כאשר המעות מפוזרות, אם הן קשורות – כפי שלמדנו במשנה ב – יש בהן סימן ויש להשיב. התלמידים נדרשים לזהות את המשותף בין כל המקרים – מציאה בתוך מקום מסחרי, ושמה שקובע למי שייך הכסף הוא המקום שבו המציאה נמצאה.

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שיעור אחד

א. פתיחה: שיתוף תלמידים באובדן במקומות מסחריים.

ב. צעד ראשון: יצירת תרשים כאמד"ט, וזיהוי נושא המשנה.

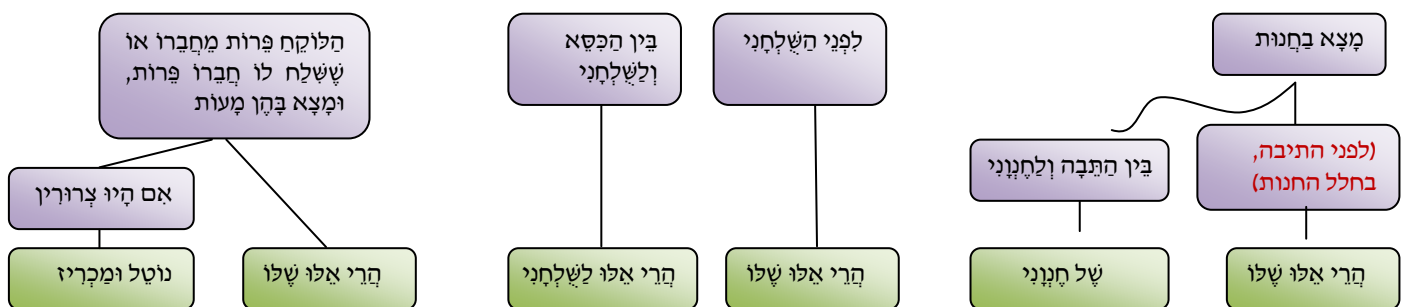
ג. צועדים ביחד: כתיבת סיפורונים קטנים המתאימים למקרים במשנה וזיהוי המקרים על ידי בן הזוג וניסוח כלל לדינים במשנה.

ד. איסוף במליאה וניסוח הכלל במדויק. לימוד המקרה האחרון במשנה.

ה. דיון ערכי על המסר של השבת אבדה בתוך מקום מסחרי, יחד עם התייחסות לכסף כדבר סתמי שאין בו סימן.

מבנה המשנה

המשנה מורכבת ממקרים ודינים בלבד, כאשר המקרים מתארים את מקום המציאה, והדינים מכריעים של מי המציאה הזאת, מלבד המקרה האחרון שדומה למקרים ממשנה ב' (מעות צרות) שבו הדין הוא 'נוטל ומכריז'. התרשים אינו מסובך, לפי רמת הכיתה אפשר להחליט איזו רמת עצמאות להעניק להם בעת יצירת התרשים.

אפשר לשאול את התלמידים לגבי המקרה האחרון, מהו המקביל ל'אם היו צרוּרין' (אם היו מפוזרים) ולהוסיף זאת בתרשים בצבע שונה כמו במקרה הראשון 'לפני התיבה, בחלל החנות'..

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. לפתוח את השיעור בחוויה אישית של אבדה במקום מסחרי עם הבנה של השוני במקומות אלו. לשאול: האם קרה לכם שאיבדתם משהו בקניון? סופר? חנות? מה חשבתם? האם זה כמו לאבד משהו ברחוב או בכיתה או שזה שונה? אפשר לדבר על כמות האנשים, על המהירות, על זה שהרבה כסף עובר במקומות אלו מיד ליד.

ב. להפעיל את שלב א בלמידה בחברות (משימה 2) בצורה קצת שונה: לבקש מכל תלמיד לכתוב סיפור קצר מהמציאות היום (עד שלוש שורות) שמדגים את אחד המקרים, ואז הוא יציג את המקרה בפני בן הזוג שלו או חברי קבוצתו, והם צריכים לזהות לאיזה מקרה זה דומה.

ג. ניתן לתאר לתלמידים סיפור אמיתי שקרה לפני כמה שנים, ולפתח דיון על פי הנלמד במשנה: לפני מספר שנים אדם מצא שטרות כסף בחדר הכספות של הבנק. התפתח דיון משפטי של מי הכסף - של הבנק או של המוצא? [פסק דין זה נקרא: הנדלס מול בנק הפועלים]

ד. בדיון הערכי אפשר לומר לתלמידים את המשפט הבא ולבקש שיגידו אם הם מסכימים איתו או לא:

המסר של השבת אבדה הוא הפוך מהאווירה שיש בקניון (שמסמל מקום מסחר מודרני). אם צריך יהיה לשים מוסיקה ברקע של מישהו משיב אבדה, ומוסיקה ברקע של אנשים הולכים בקניון, מה יתאים למה?

הפנמה / ערכים

מקום מסחר הוא מקום הישגי ותחרותי. יחד עם מצוות נוספות שעוסקות בענייני מסחר, הדינים במשנה שלנו מציבים איזשהו סדר, שיקול דעת, בתוך הבלגן והמהירות שבהם מתרחשים האירועים במקומות אלו. גם כשאתה מוצא כסף, שאין בו סימן, במקומות אלו, אתה עוצר ובודק שמא הוא שייך למישהו אחר, אם לא – אתה יכול לקחת, אם כן – אתה מרפה לרגע מההישגים שלך, מהרצון שלך להרוויח, וחושב דווקא על מישהו אחר ומשיב לו את אבדתו.

עניין נוסף הוא הסתמיות של הכסף. אנשים רבים נכספים אל הכסף, אפשר להסב את תשומת ליבם של התלמידים שזה הדבר שיש בו הכי פחות סימן: הוא עובר מיד ליד פעמים רבות, לכן הוא הכי פחות אישי, הכי פחות קשור אלי באמת. קל לקנות וקל לאבד...

יחידה 6: פרק ב משנה ה

מדרש סימנים ותובעים

תוכן

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שיעור אחד

א. מקרא מפה: הסבר מהו מדרש הלכה באמצעות דוגמה.

ב. לומדים את השטח: קריאת המשנה ופיצוח שלה כמו של כתב חידה.

ג. טיפוס אתגרי: לימוד המידה 'דבר שהיה בכלל ויצא...' ויישומה במדרש שבמשנה.

ד. לומדים את השטח: לימוד הכלל בהלכות שבת והבנה למה הוא נלמד דווקא משמלה.

ה. הגעת ליעד: הסבר על המשימה עם פירוט דרך ההערכה.

במשנה זו מובא מדרש הלכה, וזו הזדמנות חשובה ללמד את התלמידים על המדרש. מדרש שונה מהפשט בכך שהוא לומד הלכה מתוך מילה מסויימת (או כמה מילים) יתרות או חסרות, או בעזרת מידות שהתורה נדרשת בהן, ולא מתוך ההבנה הרגילה של פסוק.

בצורה עמוקה יותר – עד עכשיו תלמידים התרגלו לחשוב בדרך של 'מהתורה שבכתב לתורה שבעלפה. מדרש הלכה הוא בכיוון הפוך – מהתורה שבעלפה לתורה שבכתב, תהליך של חיפוש מקור להלכה בתורה שבעלפה בתוך התורה שבכתב.

משנה זו מסיימת את היחידה של זיהוי המציאות – אלו מציאות שלו ואלו חייב להכריז ומביאה את המקור לדינים שנאמרו עד עתה.

המדרש שואל מדוע בציווי על השבת אבדה נכתבה השמלה במפורש בנפרד, הרי היא נכנסת בתוך כל אבדת אחיך? זוהי צורת לימוד של דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא.

המשנה כתובה ב"קודים" של מדרש. שיש לפצח אותם בתהליך הלימוד.

מבנה המשנה

למשנה מבנה של מדרש (ולא של כאמד"ט) בתחילתה שאלה ולאחריה תשובה.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. כדי להסביר מהו מדרש הלכה אפשר להדגים על ידי הפסוק: "כבד את אבך ואת אמך" – מהי ההבנה הפשוטה של הפסוק? כיבוד הורים. זה לימוד בדרך הפשט. אך מדרש הלכה בדרך כלל לא נלמד מפסוק שלם, אלא מחלקו, למשל ממילים שהן לכאורה מיותרות, כמו המילה 'את'. חז"ל לומדים מכך דברים שונים, לדוגמה שיש לכבד גם את האחים הגדולים. זה אכן לא כתוב במפורש בפשט, אלא נלמד בדרך הלימוד המיוחדת של הדרש.

ב. להציג את המשנה על הלוח (או במקרן) ככתב חידה שצריך לפצח אותו. לומר שאת רוב המילים במשנה אנחנו מכירים, אבל למה בדיוק הכוונה? לאתגר את התלמידים לנסות להבין. אף השמלה – איזו שמלה? מה זה כל אלה? למה הכוונה שמלה מיוחדת? ועוד. לתת רמזים בעת הצורך, למשל בהתחלה: למדנו שזה מדרש הלכה, זאת אומרת שהוא לומד פסוק. אילו פסוקים הוא לומד? איפה יש שם שמלה?

ג. התרשים ממחיש את השאלה "למה יצאת" – שהרי השמלה נכללת בתוך שאר האבדות, למה היה צריך לכתוב אותה בנפרד.

אפשר לבקש מהתלמידים לומר משפטים אחרים שבהם יש פרט מתוך כלל שנזכר בנפרד.

ד. במשימה 3 (הנמצאת בחלק הטיפוס האתגרי, אך ניתן לעשותה גם בנפרד) התלמידים מתבקשים למצוא את י"ג המידות שהתורה נדרשת בהן בסידור התפילה- בסוף סדר אמירת הקרבנות. פעילות זו יכולה לאפשר גם לתלמידים שלא רגילים לומר את סדר הקרבנות להתוודע לחלק נוסף של התפילה, ולתלמידים שרגילים לאמרה, להעמיק במשמעות הדברים.

ה. בחוברת יש משימת סיכום לשלושת המשניות ג-ה (ובעצם גם לא-ב) מומלץ לתת אותה לתלמידים לשיעורי בית ולאחר מכן להציג חלק מן התוצרים בכיתה. ניתן גם לשלב משימה זו בתוך הערכה חלופית.

יחידה 7: פרק ב משנה ו משך זמן ההכרזה על אבדה

תוכן

משנה זו מתחילה את החלק של הפרק שעוסק באופן השבת האבדה – היכן ומתי מכריזים, כיצד משיבים את האבדה ובאיזה אופן יש לשמור עליה.

המשנה עוסקת במחלוקת עד מתי, ובעצם גם היכן, יש להכריז על אבדה בתקופת המקדש. רבי מאיר אומר שמספיק להכריז **באזור שבו נמצאה האבדה**, כך שהשכנים של אותו מקום ידעו, כי סביר להניח שהמאבד הוא אחד מהם, ואילו רבי יהודה סובר שיש להכריז במקום שבו **כל ישראל מתכנסים**, בעליה לרגל, וגם שם יש להכריז בכל שלושת הרגלים. הברייתא שמצוטטת ביחידה משלימה את התמונה: בירושלים היתה אבן גבוהה שבה היה נהוג להכריז על האבדות – אבן הטוען. ברייתא נוספת מרחיבה ומפרטת על שינויים שנעשו במקום הכרזה על האבדה בעקבות חורבן בית המקדש, בעקבות זאת נדבר בכיתה על כך שהמציאות ממשיכה להשתנות, ולכן צריך לחשוב היכן מכריזים היום כך שניישם את העקרונות שנלמדים מהמשנה.

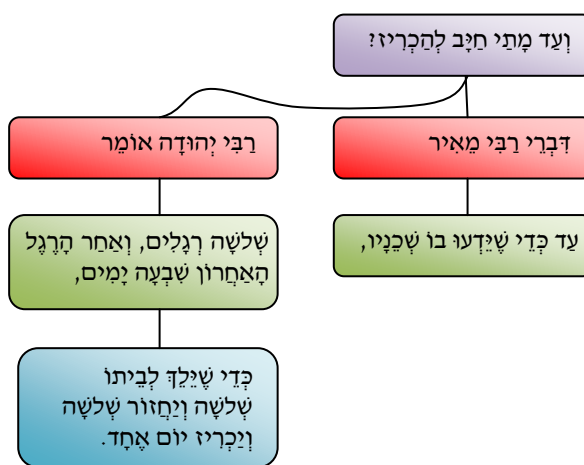
מהמשנה ומהברייתא לומדים את העיקרון: **על האדם**

להכריז כך שמירב הסיכויים שהאדם שאיבד את האבדה ישמע את ההכרזה. מתוך כך כדאי לערוך דיון בכיתה: היכן היום כדאי להכריז? כמובן שזה תלוי באבדה ובמקום שבו נמצאה. יש אפשרות לפרסם מודעות ברחוב, אם מדובר במשהו שכנראה אבד למישהו מהמקום, ביישוב דתי קטן – אפשר בבתי הכנסת כי כמעט כל האנשים מגיעים, אפשר גם ברשת, כשזה סוג אבדה מתאים לכך (אגב, היכן ברשת? גם מקום לדיון), וכן הלאה.

מבנה

המשנה פותחת בשאלה שאנו מגדירים אותה כמקרה בתוך רכיבי הכאמד"ט משום שהיא מייצגת מקרה – האדם מצא אבידה וצריך להכריז עליה, וכעת דנים כיצד.

התשובות לשאלה זו הן הדינים.

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שני שיעורים

- א. פתיחה: דיון באופן ההכרזה במספר דוגמאות.
- ב. צעד ראשון: יצירת תרשים כאמד"ט של המשנה.
- ג. צועדים ביחד: לימוד בחברותות.
- ד. איסוף במליאה: הצגת הטיעונים של כל דעה בזוגות מתחלפים, הגדרת העיקרון של כל דעה והתייחסות לדעות התלמידים מתחילת השיעור.
- ה. מרחיבים את המבט: קריאת הברייתות והסברן בקצרה, ו"המשך הברייתא" במשימה במליאה.
- ו. יישום בעבודה אישית (או בש.ב.): משימה 4.
- ז. משימה מעניינת לשיעורי בית (בהמשך).

כדי שהאומרים יהיו זה לצד זה מומלץ להחליף את הסדר ואת המילים 'דברי רבי מאיר' למקם לפני 'עד כדי שידעו בו שכניו'.

המילה 'כדי' מרמזת על כך שיש כאן טעם.

הצעה לפעילויות המחשה ויישום

א. לפתוח בדיון בכיתה באיזה אופן יש להכריז על מספר אבדות (לא המילים אלא אופן הפרסום – היכן, מתי וכו'), כאשר המטרה היא לחשוף את שיקולי הדעת שבתשובות. את התשובות כדאי לכתוב בצד הלוח כדי שיהיה אפשר לעשות בהן שימוש בהמשך השיעור. דוגמאות לאבדות: כדור במגרש משחקים בשכונה, קלמר בבית הספר, תכשיט באוטובוס, פלאפון זרוק על המדרכה ליד רכב.

ב. באיסוף במליאה לאחר החברותות, אפשר לבקש מזוג תלמידים שיציג דיון בין שתי הדעות מול כל הכיתה. כאשר אחד הצדדים ממצה את מה שיש לו לומר, מחליף אותו תלמיד אחר שייצג דעה זו בלימוד. (זו גם הזדמנות לספר להם על הויכוחים שיש בבית המדרש).

ג. לאחר הגדרת העיקרון של כל דעה - במשימה 2 - (רבי מאיר: מכריזים באזור בו נמצאה האבדה, היכן שסביר להניח שנמצא המאבד, רבי יהודה: צריך להכריז באופן כזה שכל עם ישראל יוכל לשמוע את ההכרזה) להתייחס לדעות של התלמידים מתחילת השיעור ולשאל האם יש כאן דעה שמתאימה לאחת מן הדעות שבמשנה. למשל תלמיד שמציע לתלות מודעות בבי"ס מתאים לרבי מאיר, באינטרנט אולי זה דומה לרבי יהודה.

ד. לאחר הסבר הברייתא (לא מצופה מהתלמידים להבין אותה בכוחות עצמם) אפשר לתת משימה (במליאה) לכתוב המשך לברייתא במציאות היום. קצת במבט מחוץ, אבל ברצינות. משפטים במבנה דומה לברייתא: משעלו בני ישראל לארצם... משהגיע האינטרנט כמעט לכל הבית... משהומצא הוואצאפ... ועוד כיד הדמיון הטובה המתאימה למקום התלמידים. אפשר להשתמש בתמונת עמוד המייל שבחוברת כדי להמחיש את הענין.

ה. לתת לשיעורי בית משימה למצוא מקום שבו הכריזו על אבדה ולצלם (אמיתי או באינטרנט) ולהכריע האם הבחירה להכריז באופן זה טובה מספיק לפי העיקרון שלמדנו במשנה.

הפנמה / ערכים

ערך עיקרי נמצא בעצם תהליך הלימוד: הלימוד במשנה מתחיל בתקופת המשנה, אך נמשך עד לימינו, ואנחנו צריכים לברר את העקרונות הנלמדים מהמשנה וליישם אותה היום.

נוסף על כך, בתקופת המקדש, לפי המשנה, אדם היה צריך להשקיע שבעה ימים אחרי הרגל האחרון כדי להשיב את האבדה לבעליה. מדובר בהשקעה גדולה מאד. היום אין צורך להשקיע כל כך הרבה ימים, אך ניתן ללמוד מכך על רמת ההשקעה במצווה זו.

יחידה 8: פרק ב משנה ז

השבת אבדה כנגד סימן ושמירת בעל חיים שאבד

תוכן

במשנה זו שני נושאים: הרישא של המשנה עוסקת במעמד השבת האבדה – כיצד מוודאים שבאמת האבדה שייכת למי שבא ותובע אותה, הסיפא של המשנה עוסקת בשמירת בעל חיים שאבד. כיוון שמדובר בשני נושאים נפרדים יש ללמד את שני חלקי המשנה בנפרד, כל אחד בפני עצמו.

הרישא של המשנה

למדנו בהרחבה ליחידה 3 שהמכריז צריך לומר סימנים כלליים של האבדה, אך לא לומר סימנים גמורים ומובהקים. לכן כאן נסביר כפי שנפסק להלכה: אמר את האבדה מדובר על כך שהתובע אמר רק סימנים כלליים של האבדה, אך לא אמר סימניה – את סימניה המובהקים, כיוון שאין בזה הוכחה לכך שהאבדה אכן שלו הדין הוא 'לא ייתן לו'.

מכאן חשוב שהתלמידים ינסחו את הכלל בצורה החיובית – **אם התובע אומר סימנים מובהקים של האבדה יש למסור לו את האבדה.**

המשנה ממשיכה ועוסקת ברמאי, שאין להשיב לו את האבדה גם על פי סימנים מובהקים אלא רק לפי עדים (כפי שכתוב ברמב"ם המובא בחוברת), ואנו אף הבאנו ביחידה הלכה העוסקת בתלמיד חכם שיש להשיב לו אבדה אפילו לפי טביעת עין בלבד, כי אין די בכלל של נתינה על פי סימנים מובהקים אלא **יש לשים לב מיהו האדם העומד לפני וכמה אני יכול לסמוך על אמינותו.**

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שלושה שיעורים

הרישא של המשנה:

- א. פתיחה: הצגה של מעמד השבת אבדה לתלמיד ודין.
- ב. צעד ראשון: ארגון המשנה בתרשים כאמד"ט.
- ג. צועדים ביחד: לימוד בחברותות של המקרים והדינים.
- ד. טיפוס אתגרי: לימוד מדרש ההלכה שבמשנה.
- ה. מרחיבים את המבט: השבת אבדה לתלמיד חכם.

הסיפא של המשנה

- א. פתיחה: דיון על מציאת כלב.
- ב. מקרא מפה: הסבר הביטוי 'עושה ואוכל'.
- ג. צעד ראשון: בניית תרשים כאמד"ט.
- ד. צועדים ביחד: לימוד בחברותות של המקרים והדינים.
- ה. לומדים את השטח: הסבר המילים "ראה היאך תשיבנו לו".
- ו. מרחיבים את המבט: לימוד הסיפור של רבי חנינא בן דוסא ועיסוק בחשיבות של פעולה לפני משורת הדין.
- ז. טיפוס אתגרי: בכיתות שבהן הדבר מתאים ללמוד את מחלוקת רבי טרפון ורבי עקיבא.

הטעם לדין ברמאי "עד שתדרוש את אחיך..." – זהו מדרש הלכה (מובא במכילתא דרבי ישמעאל ובספרי) הזדמנות נוספת להראות לתלמידים את דרך הלימוד במדרש: שלפי הפשט הכוונה שצריך לשמור את האבדה עד ש'אחיק' – הבעלים, יבוא לדרוש אותו, ואילו הדרש מסביר 'עד דרוש אחיק' – עד שאתה תדרוש את האח – תבדוק את רמת האמינות שלו. כיוון שזה אינו קל זה מסומן בחוברת כ'טיפוס אתגרי'.

הסיפא של המשנה

שמירת בעל חיים שאבד תלויה באיזון בין ההוצאות וההכנסות באחזקת בעל החיים. אם בעל החיים עושה – מביא הכנסות, ואוכל – אלו ההוצאות, וההכנסות מכסות את ההוצאות – יש לשמור אותו, שנזק לו לבעל האבדה בבהמתו. אך אם ההוצאות גדולות מההכנסות צריך למכור את בעל החיים כדי לשמור על שווי האבדה. המאבד, כשיבוא לקבל את האבדה,

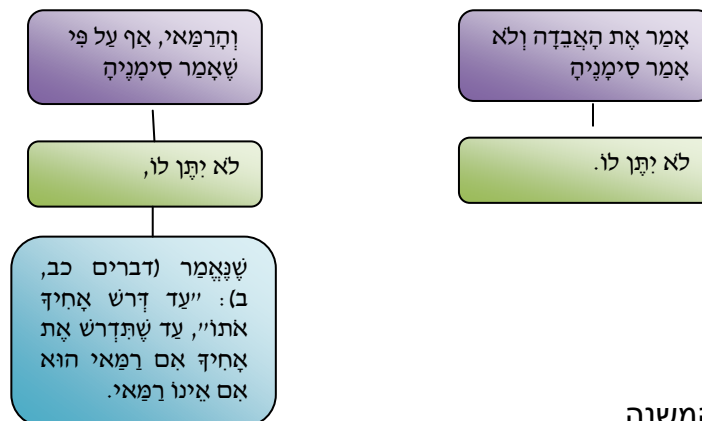
יצטרך לשלם את הוצאות החזקתו ועלול להיות מופסד מכך ששמרו את בעל החיים שאינו עושה ואוכל, ויש לחשוב מה יהיה הטוב ביותר עבור הבעלים 'ראה היאך תשיבנו לו'. גם כאשר שומרים על בעל החיים ולא מוכרים, יש זמן קצוב. בגמרא מפורטים זמני שמירת בעלי החיים השונים.

מחלוקת רבי טרפון ורבי עקיבא היא לגבי השימוש בכסף שהתקבל ממכירת בעל החיים, זוהי מחלוקת הקשורה בדיני שומרים, לדעת רבי טרפון שמותר להשתמש בהם דינו כשואל, ולדעת רבי עקיבא שאסור להשתמש בהם דינו כשומר שכר (שמקבל שכר מצווה על השבת אבדה). כיוון שהמושגים אינם מוכרים לרוב התלמידים חלק זה של המשנה נמצא ב'טיפוס אתגרי' ולא נקטנו בשמות המושגים אלא כתבנו 'רמת אחריות גבוהה / נמוכה'. את המושגים של דיני שומרים התלמידים ילמדו בצורה מסודרת בפרק שישי במסכת. בכל מקרה חשוב לומר לתלמידים שהמחלוקת לגבי שימוש בכסף היא רק כאשר הוא התקבל מהמכירה ולא כאשר מוצאים כסף, שאז וודאי אסור להשתמש בו.

מבנה

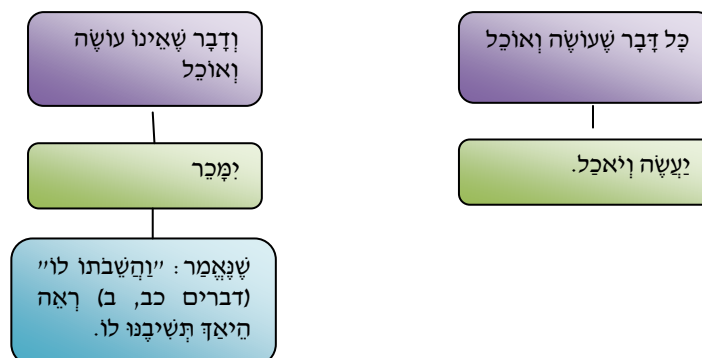
זוהי משנה ארוכה ובעלת שני נושאים שכל אחד עומד בפני עצמו. לכן הרישא והסיפא יילמדו בנפרד, כולל ארגון המשנה בתרשים.

הרישא של המשנה:

הסיפא של המשנה

בחלק זה של המשנה אנו מבקשים מהתלמידים לארגן בתרשים רק את החלק הראשון, ואילו את מחלוקת רבי טרפון ורבי עקיבא אנו מלמדים באמצעות תרשים מסוג אחר (ראו בחוברת).

ייתכן ויהיה קשה לתלמידים לזהות את שהמילים 'עשה ויאכל' הן דין, ניתן להיעזר בביאורי המילים לשם כך.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

הרישא של המשנה

א. לפתוח בהצגה קטנה בשיעור, בה אתה (המורה) מחזיר אבדה לתלמיד, חפץ אמיתי של התלמיד (או הפוך) ואתה מתלבט אם האבדה באמת שייכת לתלמיד. להעלות את השאלה: כיצד ניתן לדעת אם האבדה באמת שייכת לתלמיד שבא לתבוע אותה? האם זה תלוי במה שהתלמיד יאמר? בהכרות שלנו עם האדם?

ב. לאחר הלימוד בחברותות (משימה 2) אפשר במליאה לשמוע את הדוגמאות של התלמידים למקרה הראשון במשנה, ולברר יחד איתם כיצד במקרים האלו האדם כן היה יכול לקבל את האבדה (כלומר, אילו סימנים היה עליו לומר כדי שהם יהיו סימנים מובהקים)

ג. משימה 3 - כדי להעמיק ביסודות התושבע"פ, ולהבין יותר מהו מדרש הלכה, מומלץ בלימוד מדרש ההלכה להראות שוב את הפסוק השלם שמופיע ביחידה 1, ולשאול מה פירוש המילים לפי הפשט (כלומר לפי ההקשר של הפסוק, ההבנה של הפסוק כולו), ואז לראות כיצד המשנה (והמדרש) מסבירים את המילים הללו. לראות שהדרש מוציא את המילים מההקשר שלהן ומסביר באופן אחר. להדגיש שהקומה של המדרש אינה סותרת את הקומה של הפשט, אלא נותנת משמעות נוספת שבה לכל מילה בתורה יש משמעות.

ד. לאחר לימוד המקורות מהרמב"ם ניתן לצייר על הלוח ציר, להבהרת הנושא-

מהתלמיד חכם אל הרמאי:

סוג האדם:	תלמיד חכם	אדם רגיל	רמאי
אופן השבת האבידה:	טביעת עין	סימנים מובהקים	יביא עדים

ניתן לפתח דיון עם התלמידים על האמון שיש לנו באנשים שסביבנו: אם הייתם מוצאים אבידה, באילו סיטואציות הייתם מראים את מה שמצאתם ושואלים של מי זה? מתי הייתם מסתירים ומבקשים סימנים? (עם חברים שלכם, שאתם סומכים עליהם, במקום הומה אדם- עם כל מיני סוגי אנשים, וכד'..) ומה אנחנו רואים שנפסק להלכה..

הסיפא של המשנה

- א. לתאר אדם שמצא כלב ולחשוב עם התלמידים מהם השיקולים לשמור אותו ומהם השיקולים למכור אותו: התלמידים בוודאי יגידו שהכלב עצמו חשוב לבעליו מנגד נדרשת השקעה מרובה כדי לשמור על הכלב עד החזרתו לבעליו. בחוברת מופיעה תמונה של תוכי, ובעליו שואל: "מה יקרה אם תלך לאיבוד". נוכל לנצל את התמונה לדיון בהלכה – מה הדין אם נמצא תוכי כזה? מה ההבדל בינו לבין כלב שאובד?

ב. (משימה 6) להקדים את הסבר הביטוי "עושה ואוכל" לקריאת המשנה, כדי שהתלמידים לא ילכו לאיבוד מההתחלה. אפשר לעשות זאת באמצעות 'שמש' קטנה סביב כל אחת מן המילים: עושה – נותן חלב, צמר, ביצים – במילה כללית הרווחים מהחזקת בעל החיים,

אוכל – דורש אוכל, טיפול, שמירה על בריאות, מקום – במילים אחרות הוצאות האחזקה. עושה ואוכל – ההכנסות מכסות את ההוצאות.

ג. בשלב ב של הלימוד בחברות (משימה 7) אחד מן התלמידים מתבקש לייצג את המאבד והשני את המוצא. כדאי לעודד הסתכלות 'חיה' כזאת, אפשר במקום בחברות לעשות זאת במליאה כך שחצי כיתה מייצגת את המאבד וחצי כיתה את המוצא. המאבד אמור לדאוג לבהמה שלו, שהוא מטפל בה, היא ממושמעת אליו, מכירה את העבודה או לחילופין הוא אוהב אותה, לעומת המוצא שצריך לדאוג להוצאות שיש בשמירה על האבדה, לזמן העבודה שהוא מפסיד (על כל אלו יצטרך הבעלים לשלם כשתושב לו אבדתו).

הפנמה / ערכים

- הרישא של המשנה

העיסוק של המשנה בהשבת אבדה לרמאי מעלה את הנושא של אמינות. לשם כך הבאנו ביחידה את הקצה השני של הסקאלה – את התלמיד החכם שמספיקה טביעת עין שלו כדי להשיב את האבדה. שם בדברי הרמב"ם מופיע הקריטריון לכך – שאינו משנה בדיבורו (מלבד כאשר יש סיבה חשובה). זוהי הזדמנות לעסוק בנושא היושר, או לדבר על השינוי בדברים מפני השלום.

- הסיפא של המשנה

בחוברת מובא הסיפור על השבת אבדה של רבי חנינא בן דוסא – כאן מדובר על לפני משורת הדין (תלמידים ודאי מכירים את הסיפור, כאן הם יכולים לפגוש אותו ישירות מן הגמרא). ניכרת בסיפור הזה ההשקעה והמסירות להשבת אבדה, ומאידך היעילות – מכר וקנה כדי שהעיזים ירעו את עצמן ולא יגרמו לטירחה שלו ושל אשתו. אנו משתדלים פעם אחר פעם להדגיש בחוברת את הנושא של 'לפנים משורת הדין'. לימוד דינים שבין אדם לחברו עלולים לגרום לכך שהתלמידים ישאפו לנהוג לפי הדין. חשוב לנו להעביר מסר שלפנים משורת הדין זוהי השאיפה שלנו, גם כאשר אנו יודעים את הדין.

יחידה 9: פרק ב משנה ח

הטיפול הראוי באבדה

תוכן

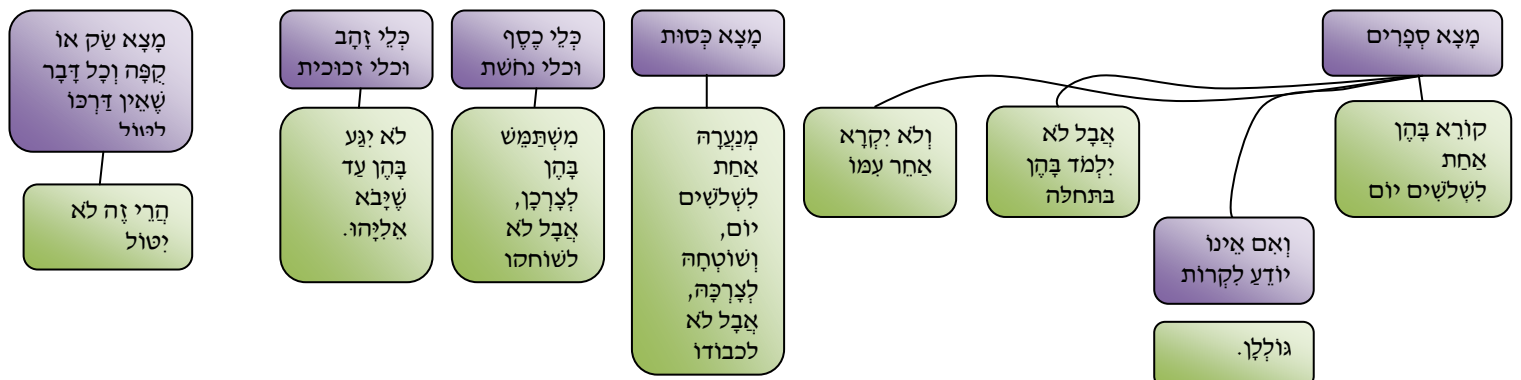
הסיפא של המשנה הקודמת עסקה בשמירת בעל חיים שאבד. משנתנו עוסקת בדרך שבה יש לשמור על חפצים שנמצאו עד שיבואו הבעלים שלהם ויקבלו אותם לפי סימנים. לכל סוג של חפץ מפורטת דרך שמירה אחרת שמתאימה לו. העיקרון הוא שצריך לעשות את המקסימום כדי לשמור על החפץ, כולל להשתמש בו לשם כך, אך אסור להשתמש בו לצרכים שלי בלבד "לא לשוחקן" "לא לכבודו". ביישום של היחידה, בדוגמאות, יש דגש על מה שאסור לעשות באבדה, משום שסביר שזו ההתמודדות העיקרית של התלמידים עם אבדה שהם מוצאים.

בסיפא של המשנה מופיעים מקרים שבהם מותר

"להתעלם", שאין חובה להרים אותם ולהחזיר אותם לבעליהם: כאשר אדם מכובד מוצא דבר שאין דרכו ליטול, שהתעסקות באותה אבדה אינה מתאימה לכבודו, הוא אינו צריך להשיב. ביחידה הבאנו הלכה מהשולחן ערוך שמגדירה על פי הגמרא את הכלל: אדם צריך לבדוק מול עצמו אם זה היה שלו - היה מחזיר? וצריך לנהוג באבדה כשם שהיה נוהג ברכושו שלו.

מבנה

מבנה המשנה פשוט, כל המקרים הם מקרים של מציאת חפץ מסוים, ולאחריהם הדין – כיצד יש לנהוג בהם. יש לשים לב שהעיסוק בספרים ארוך יותר, יש לו כמה דינים ואף מקרה משנה. (אפשר גם את הדינים של הכסות לפצל לשני דינים). הסיפא של המשנה היא נושא בפני עצמו.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. כפתיחה להביא סוגים שונים של חפצים (בדומה לדוגמאות שבמשימה 3: טבעת, משקפי שמש, תיק שנשכח ובתוכו ארנק ואוכל, כינור יקר – שיהיו ביניהם דברים יקרים, שבירים ולא

שבירים, כאלו שמתקלקלים אם ישאירו אותם סגורים וכו') ולשאל כיצד יש לשמור עליהם במקרה של אבדה.

ב. להדגמת הדינים בספרים מומלץ להביא מגילה ולשאל כיצד יש לשמור עליה במקרה של אבדה – דרך מראה עיניים אפשר להמחיש למה הכוונה גוללן, מדוע לא יקרא אחר עימו, ולהסביר למה לא ללמוד בתחילה משום שזה שוחק את המקום שבו לומדים.

ג. כיוון שמדובר על משנה די פשוטה אפשר לתת לתלמידים להתמודד עימה לבדם שיבצעו משימות 1-3 (לרישא) או גם משימה 4 (לסיפא). כך יבדקו את המיומנויות שלהם (אפשר לתת בנוס למי שמצליח להתמודד).

ד. בלימוד במליאה של המקורות כדאי לשאל היכן עוד העיקרון הזה יהיה נכון – שאני צריך להתייחס לממון של החבר כאילו הוא הממון שלי? מה זה אומר על היחס שלי לאחר?

ה. בתמונה בחוברת מופיעה ילדה שמוצאת סידור, והשאלה- מה הדין היום כשמוצאים ספרי קודש – הרי לא שייך לגלול אותם, כפי שמופיע במשנה..

ו. את החלק של הסיכום אפשר לתת כהערכה נוספת, שבו 50% מהציון הוא הפירוט של התלמיד את התהליך לפי הדינים שנלמדו, 15% על אופן ההגשה וההשקעה, ו 35% הבדיקה של העבודה של החבר האם בסיפור שלו הדמות נהגה לפי הדין. את ההוראות כדאי לומר גם בכיתה ולא רק להסתמך על הקריאה של התלמידים את המשימה.

הפנמה / ערכים

השמירה הקפדנית על החפצים עד השבתם מדגישה את הדאגה לרכוש האחר. גם הסיפא של המשנה, שלומדים בה שהאדם צריך לבדוק עם עצמו מה היה היחס שלו אילו הרכוש היה שלו, מלמדת שיש להתייחס לרכוש האחר כמו שאני מתייחס לרכוש שלי.

נקודה נוספת היא "לא ייגע בהן עד שיבוא אליהו" – כלומר, גם אם נראה שלעולם האדם לא יגיע, אם זוהי אבדה שחייב להכריז עליה הוא לא יכול לקחת אותה לעצמו וחייב לשמור עליה, כי זה לא שייך לו. זהו היגיון מעבר למה שהתלמידים רגילים לפגוש בענייני ממונות.

יחידה 10: פרק ב משנה ט

דינים נוספים בהשבת אבדה

תוכן

משנה זו מתחילה את החלק האחרון של הפרק, שבו ישנם דינים נוספים בהשבת אבדה.

במשנה שלושה חלקים שבכל אחד מהם דין נושא אחר. החלק הראשון עוסק בזיהוי בעל חיים שאבד, החלק השני בהחזרת אותה אבדה פעמים רבות, והחלק האחרון בהפסד זמן עבודה כתוצאה מהשבת אבדה.

בעלי חיים מסתובבים לבד פעמים רבות, אך לא בכל מצב הם אבדה. בעלי חיים במרעה אינם אבדה. לעומת זאת, בעלי חיים שניכר עליהם שאינם במצב זה לכתחילה, שהם ניזוקים או במצב לא טוב – שכליו (האוכף וכד') של החמור הפוכים, או שהפרה רצה וניזוקה – אז הינם אבדה ויש להכריז עליהם. גם היום, ישנם מקומות שכלבים משוטטים ברשות בעליהם, וחוזרים לבד לביתם, במצב זה הם אינם אבדה. לעומת זאת כאשר ניכר על הכלב שהוא אינו במצב טוב – רעב, מלוכלך ועוד – יש לקחת אותו ולהכריז.

הדין השני במשנה מחייב אדם להחזיר את אותה אבדה אפילו פעמים רבות. אדם עשוי

לומר שכיוון שהאבדה אבדה פעמים רבות ברור הוא שזה באשמת הבעלים, ולכן הוא אינו חייב להשיב, ואין זה כך, אפילו שהבעלים אשם, האדם מחויב לחזור ולהשיב.

הדין האחרון במשנה מתאר מצב שבו אדם מפסיד זמן עבודה כתוצאה מהשבת אבדה. **העיקרון הוא שאדם אינו מחויב להפסיד לשם קיום המצווה**, המאבד צריך לשלם לו שכר הולם על מה שהפסיד, אך לא שכר עבודה קשה (סלע) אלא שכר פועל בטל – שכר שאדם היה מוכן לקבל בשביל לעבוד בעבודה קלה יותר כמו השבת אבדה. גם במקרה זה יש לאדם אפשרות להתנות בפני בית דין, הדין במקרה זה מפורט בתרשים הזרימה שבחוברת.

הגמרא המובאת ביחידה מרחיבה את העיקרון שטמון במילים "שלו קודם" – אדם צריך לדאוג שהוא בעצמו לא יהיה אביון כתוצאה מדאגה לממונו של האחר, ולכן הממון שלו קודם לממון של כל אדם. למרות זאת, ראוי שהאדם ינהג לפנים משורת הדין, ויסייע לחברו גם במצב שהוא אינו חייב לפי שורת הדין.

מבנה

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: 2-3 שיעורים

א. פתיחה: דיון בעקבות מודעה על כלב שאבד.

ב. **צעד ראשון:** אירגון שני חלקי המשנה הראשונים בתרשים כאמד"ט.

ג. **צועדים ביחד:** לימוד בחברותות של החלק הראשון במשנה, איסוף במליאה בהגדרת כלל לזיהוי בעל חיים שאבד.

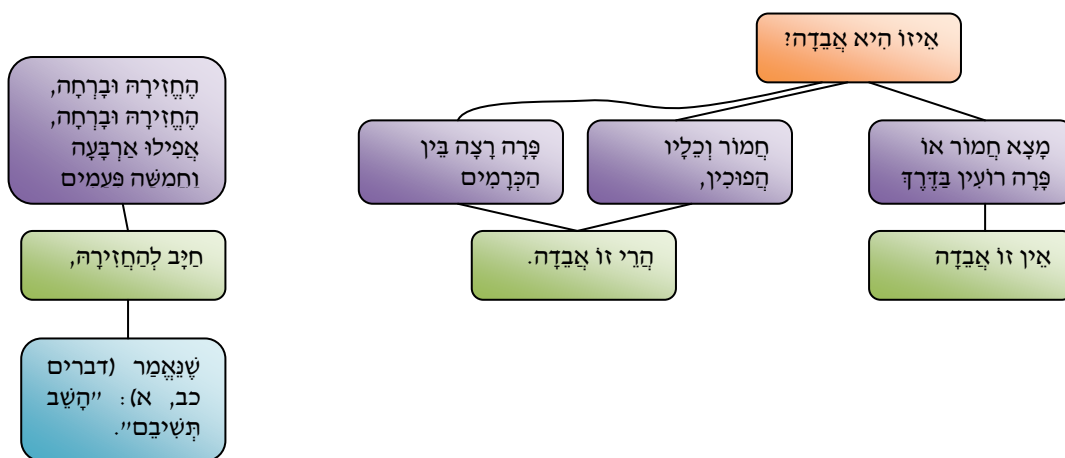
ד. **מרחיבים את המבט:** דיון במליאה בדין השני במשנה של השבת אבדה אפילו פעמים רבות.

ה. **לומדים את השטח:** דיון בדוגמה רלוונטית לסיפא של המשנה, ואח"כ לימוד הסיפא באמצעות הדוגמה.

ו. השלמת התרשים באופן עצמאי על ידי התלמידים ויישום באמצעות דוגמה נוספת (בחוברת).

ז. **מרחיבים את המבט:** לימוד המקורות במליאה ודיון בעקרונות הכתובים בהם. שיתוף של תלמידים על מצבים בחיים שהם נתקלים בעקרונות הללו.

במשימה הראשונה התלמידים מתבקשים לחלק את המשנה לשלושה חלקים. את שני החלקים הראשונים התלמידים מארגנים בתרשים כאמד"ט, ואת החלק האחרון לומדים באמצעות תרשים זרימה אחר (ראו בחוברת).

הצעות הוראה, המחשה ויישום

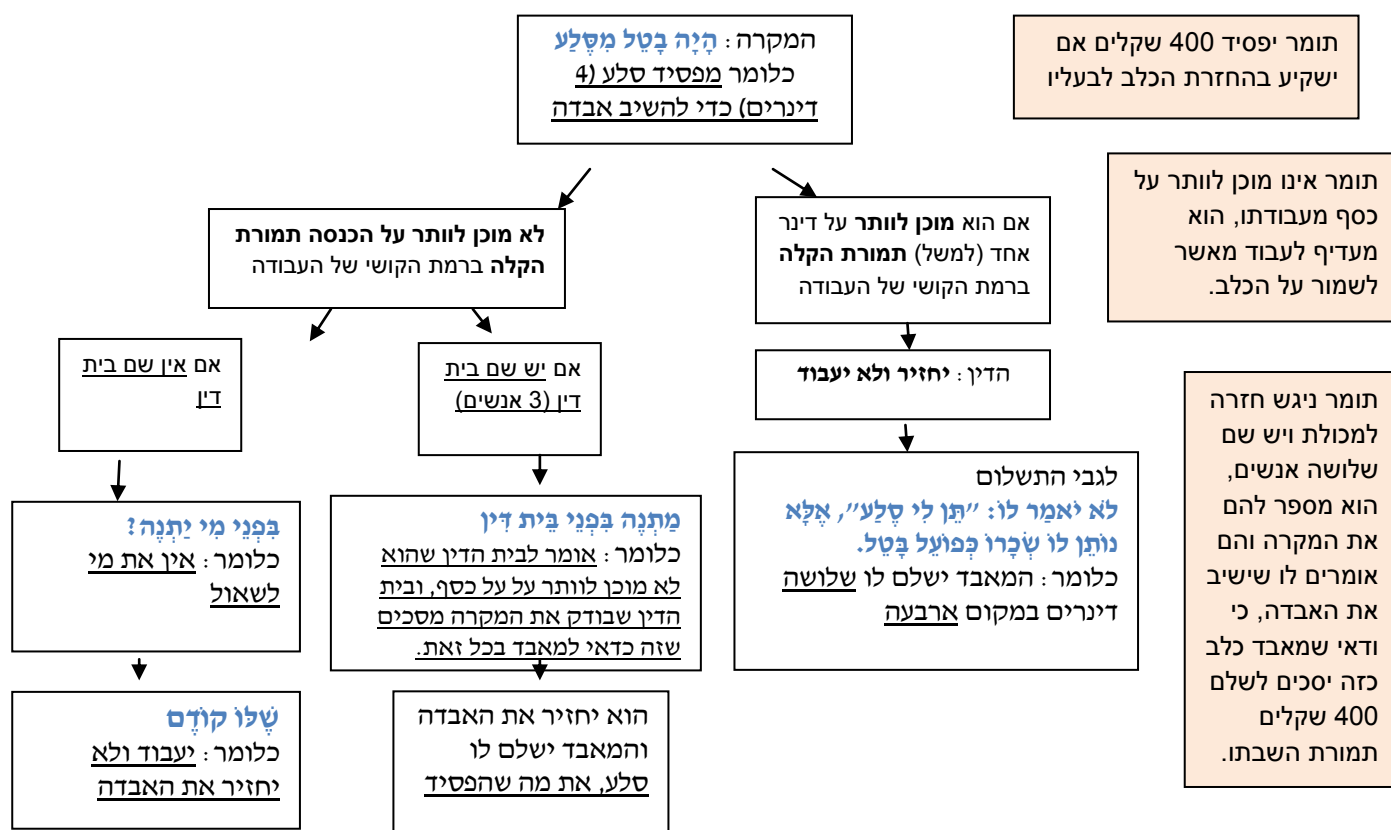
א. לפתוח בהקרנת תמונה של הכרזה על אבדה של כלב (יש המון ברשת, כמו למשל:

ולערוך דיון: למי קרה שראה כלב ברחוב? איך אפשר לדעת אם זה כלב שאבד לבעליו או שהוא סתם יצא לטייל? ואולי הוא לא שייך לאף אחד? מתוך לימוד החלק הראשון של המשנה אפשר לנסח כללים כיצד לזהות בעל חיים שאבד. ב. ללימוד החלק האחרון של המשנה כדאי להקדים דוגמה, טוב להשתמש בדוגמה של מציאת כלב, שיש בה טירחה והשקעה של זמן: תומר הוא גרפיקאי ועובד מביתו. יום אחד כאשר יצא מן הבית לקנות לחם וחלב במכולת, ראה כלב שניכר עליו ששייך למישהו, אך אבד לבעליו. הוא רצה לקיים מצוות השבת אבדה,

אך ידע שזה ייקח לו זמן רב עד שיאתר למי שייך הכלב, והוא גם יצטרך לדאוג לו עד אז, ובינתיים יפסיד זמן עבודה שבו הוא יכול להרוויח די הרבה כסף, בערך 400 שקלים. מה תומר צריך לעשות?

חשוב להזכיר: בעל האבדה חייב לשלם למוצא על הוצאות הטיפול באבדה. האם גם הפסד של זמן עבודה נחשב לשם כך?

ג. את המשנה ללמד במקביל לדוגמה, ואח"כ לתת לתלמידים להשלים בעצמם לוודא שהם הבינו.:

כדאי בשלב שתומר ניגש ל'בית הדין' לשאול את התלמידים לו הם היו בית הדין מה הם היו עונים. כך גם יבינו שתפקיד בית הדין הוא לייצג את המאבד ולבדוק האם זה כדאי בשבילו או לא.

הפנמה / ערכים

במשנה שני נושאים שראויים לעיסוק ערכי:

1. החובה להחזיר את אותה אבדה פעמים רבות, גם אם זה באשמת הבעלים. אדם מחויב לקיים את המצווה ולא לעשות חשבונות. אדם לעולם אינו יודע מה באמת קורה אצל השכן שלו, והוא לא אחראי לבחון האם זו אשמתו או לא, התורה מצווה לקיים את המצווה בלי קשר לצורה שבה אנחנו עשויים לשפוט את המאבד. (משימות 4 ו5)

2. 'שלו קודם' – רכושו של האדם קודם לרכוש של חברו. אמנם למדנו במשנה הקודמת שצריך להתייחס לרכוש של השני כמו שהייתי מתייחס לרכוש שלי. כמו, אבל לא יותר, לא על חשבון הפסד כלכלי משמעותי. יחד עם זאת, צריך לא להיות 'דקדקנים'. צריך להיות אנשים שנהגים לפני משורת הדין, אלא אם כן מדובר ממש על הפסד. אדם שכל הזמן מדקדק,

לפי הגמרא, עלול להגיע למצב שהוא יהיה זה שצריך לבריות. מדובר כאן על איזון בין שמירה על עצמי לדאגה לאחר. במשימה 7 בחוברת יש הזמנה לתלמידים לחשוב על מצב בחיים שבו שני העקרונות האלו באים לידי ביטוי. זה יכול להיות בלימוד למבחן – לעזור לחבר מתקשה לעומת ללמוד בעצמי, או בסיטואציות חברתיות שעזרה לחבר היא על חשבון משהו שאני יכול להרוויח, ועוד ועוד.

רבנו שלמה יצחקי- רש"י

נולד בשנת ד'ת"ת (1040) בטרויסט שבצרפת. נחשב לגדול הפרשנים לתורה ולתלמוד.
פירושו הם בסיס חשוב לכל לומד תנ"ך או תלמוד, והיוו בסיס לכל הפרשנים שבאו אחריו. נקרא בפי הפרשנים שבאו אחריו 'פרשנדתא' (פרשן הדת, פרשן התורה). פירוש רש"י לתורה היה הספר הראשון שהודפס בעברית (איטליה, 1475). כדי להבדיל בין התורה ובין הפירוש הודפס הספר בכתב מיוחד, שנקרא מאז: כתב רש"י, על אף שאין קשר בין רש"י עצמו ובין כתב זה.
רש"י כותב בלשון קצרה ותמציתית, וכל מילה בדבריו משמעותית. מחיבוריו הנוספים: שאלות ותשובות; ספר הפרדס; ספר האורה.
פרט להיותו פרשן היה רש"י גם פוסק חשוב וכתב תשובות הלכתיות רבות. בפירושו ובפסקיו ניתן לראות גם את האנושיות המדהימה שלו ואת מידותיו הנעלות.
לרש"י היו שלוש (או ארבע) בנות. חתניו ונכדיו הרכיבו את הבסיס של בעלי התוספות, וביניהם הרשב"ם, רבנו תם והריב"ם.
רש"י היה בסוף ימיו בתקופת מסעי הצלב ואף חיבר פיוטים על כך. נפטר בשנת ד'תתק"ה (1105).

הרב ישראל ליפשיץ – מחבר הפירוש למשנה "תפארת ישראל"

(ה'תקמ"ב (1782) - התרכ"א (1860))
היה מגדולי חכמי אשכנז, חי בגרמניה וכיהן כאב"ד בוורונקי, [חזדייש](#) ודנציג.
פירושו למשנה נצמד לפשט ולהלכה, אך יש בו גם חידושים מקוריים.
בפירושו נהג כדרכו של [הרמב"ם](#) בפירושו, והוסיף הקדמות וסיכומי עניינים מסודרים לכמה סדרים ומסכתות.
הפירוש יצא במהדורה שנייה על ידי בנו של הרב ישראל ליפשיץ בשנת 1862 ונחלק לשני חלקים שנקראו "יכין" ו"בועז" על שם [יכין ובוועז](#), שני העמודים שהיו בבית המקדש, ונקראו בשמות אלה:

- חלק הפשט - נקרא "יכין".
- חלק החידושים - נקרא "בועז".

(ויקיפדיה)

יחידה 11: פרק ב משנה י

דינים נוספים בהשבת אבדה ומצוות פריקה וטעינה

תוכן

משנה י עוסקת בשני נושאים: הרישא של המשנה ממשיכה את הנושא מהמשנה הקודמת – זיהוי בעל חיים כאבדה וכן דינים הקשורים להתנגשות בין מצוות סביב השבת אבדה. הסיפא של המשנה עוסקת במצוות פריקה וטעינה.

הרישא של המשנה

שני המקרים הראשונים ממשיכים לעסוק בבירור האם בעל חיים הוא אבדה, וכאן במשנתנו שני מצבים פחות קיצוניים מהמשנה הקודמת (ששם היתה פרה רצה בין הכרמים, חמור וכליו הפוכים). משנתנו מחדשת שגם כאשר הפרה נמצאת ברפת שאינה נעולה, והיא יכולה לצאת ממנה, זו אינה אבדה משום שהפרה לא עשויה לצאת משם. ופרה סתם ברשות הרבים, שניכר בה שהיא תועה, יש להשיב לבעליה, גם אם היא לא ניזוקה כמו במהלך ריצה בין הכרמים.

שני הדינים הבאים עוסקים בהתנגשות בין שתי מצוות, איסור על כהן להיטמא והשבת אבדה (האיסור להיטמא קודם) וכיבוד הורים והשבת אבדה (השבת אבדה קודמת).

בהמשך היחידה מובאת הרחבה לנושא היחס בין כיבוד הורים למורא שמים וקיום מצוות. רצוי לשים לב עם התלמידים להשתלשלות ההלכה-

מהפסוק, אל מדרש ההלכה ואל הפסיקה. חשוב להדגיש לתלמידים, דווקא בגיל זה, קודם כל את החובה לכבד ולירוא מהוריהם. רק על גבי זה מגיע המקרה יוצא הדופן שבו יש התנגשות בין כיבוד הורים למורא שמים.

הסיפא של המשנה

החלק השני של המשנה עוסק במצוות פריקה וטעינה. הציווי על מצוות פריקה וטעינה נסמך בתורה לציווי על השבת אבדה (הן בחומש שמות והן בחומש דברים), ושתי המצוות הללו עוסקות בהצלת ממון האחר. (דמיון נוסף הוא שבמשנתנו דין דומה לדין מהמשנה הקודמת העוסקת בהשבת אבדה, את שתי המצוות יש לעשות אפילו ארבע וחמש פעמים באותה בהמה).

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שלושה שיעורים

הרישא של המשנה

א. פתיחה: דיון על 'התנגשות' בין מצוות.

ב. צעד ראשון: ארגון הרישא בטבלה וביצוע משימות הבנה פשוטות (משימות 1-3)

ג. מרחיבים את המבט: לימוד המקורות (שמדגימים את השתלשלות ההלכה בקצרה) על כיבוד הורים לעומת קיום מצוות.

הסיפא של המשנה

ד. מקרא מפה: לימוד הפסוקים והגדרת המצוות. דיון בקשר למצוות השבת אבדה.

ה. צעד ראשון: יצירת תרשים כאמד"ט של הסיפא של המשנה.

ו. לומדים את השטח: לימוד הדינים על ידי משימה 7 לעבודה עצמית.

ז. לימוד המחלוקת בסיפא במליאה באמצעות טבלה.

ח. מרחיבים את המבט: קריאה ביחד של המקור, משימה 5 בזוגות ואיסוף במליאה בצורה של כתיבת הלכה.

ט. משימה ליישום: פקחת עיניים לראות מי זקוק לעזרה.

מצוות פריקה וטעינה היו מקיימים בעבר בבהמות, היום קיום המצווה הוא בעזרה לאדם שנתקע בדרכים. חשוב שהתלמידים יפנימו שלא מדובר במצווה שבטלה מהעולם כיוון שכמעט לא מסייעים מטענים עם בהמות. (כדאי לקרוא על כך במאמרו של הרב יואל בין-נון קיצור הלכות דרכים <http://www.tariel.co.il/?CategoryID=1680&ArticleID=621> ראו סעיף ז).

המחלוקת בסיפא של המשנה היא לגבי חובת הטעינה. לפי שתי הדעות חובה לפרוק בחינם (משום צער בעלי חיים), ולפי שתי הדעות חובה גם לטעון, המחלוקת היא האם אפשר לדרוש שכר בעד הטעינה או שחובה לעשות זאת בחינם.

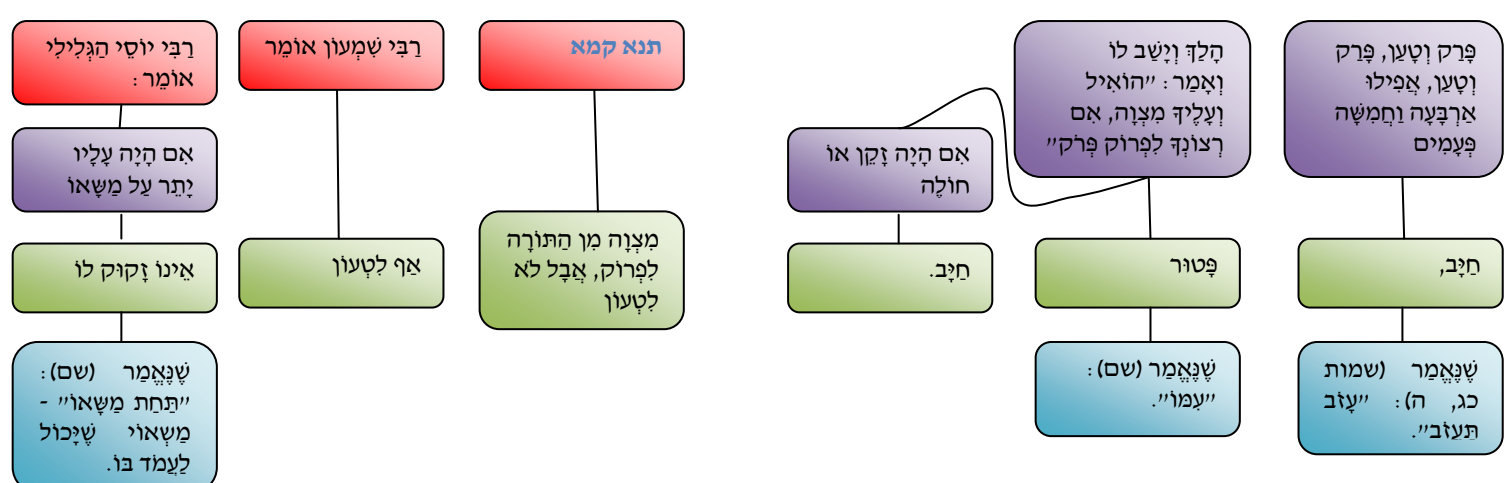
דעת רבי יוסי הגלילי (שלא נפסקה להלכה) היא שאם המטען רב יותר ממה שהבהמה יכולה לשאת, ואז יש כאן פשיעה של הבעלים, לא חייבים לעזור בפריקה ובטעינה. (ניתן לומר שדעה זו מנוגדת לדעת ת"ק: פרק וטען פרק וטען אפילו ארבעה וחמישה פעמים – חייב).

מבנה

ברישא של המשנה מבנה פשוט מאד של מקרה ודין, בחרנו להציג אותה בטבלה, כך פשוט יותר.

דין	מקרה
אינו חִיב בָּהּ	מְצָאָה בְּרֶפֶת
חִיב בָּהּ	בְּרִשׁוֹת הָרִבִּים
לא יִטְמֵא לָהּ	וְאִם הִיָּתְהָ בֵּית הַקְּבָרוֹת
לא יִשְׁמַע לוֹ.	אִם אָמַר לוֹ אֲבִיו: "הִטְמֵא", או שֶׁאָמַר לוֹ: "אַל תִּחְזֵיר"

את מבנה הסיפא של המשנה הצגנו בתרשים:

אחר, סיוע לאדם שכרוך בחילול שבת, ועוד. לאחר העלאת הדוגמאות על ידי התלמידים לשאלו: מהי הדרך להכריע מה קודם למה? המטרה היא שהתלמידים יבינו שההלכה מתייחסת לשאלות הללו, והן לא נתונות רק למוסר האישי של האדם. המשנה עוסקת בהתנגשות סביב מצוות הקשורות בהשבת אבדה.

ב. לבקש מן התלמידים לחשוב מדוע מצוות השבת אבדה קודמת לכיבוד הורים, ולאחר מכן ללמוד את המקורות שמראים בקטן את השתלשלות ההלכה, כיצד היא נלמדת מן הפסוקים במדרש ההלכה. להדגיש את העיקרון שזה לא משום שמצוות יותר חשובות מן ההורים, למשל, או הגיון שלנו, אלא במצוות צריך להסתכל בציוויים על המצווה וממנה ללמוד. (בדומה למצוות שדוחות את השבת לעומת מצוות שאינן דוחות את השבת, זה תלוי במה שכתוב במצווה, בחובה לעשות אותה בזמנה).

ג. להראות את הדמיון בפסוקים של מצוות פריקה וטעינה למצוות השבת אבדה:

כִּי-תִרְאֶה חֲמֹר שָׂנֵאָךְ רִבֵּץ תַּחַת מִשְׁאֹ וְחִדַּלְתָּ מֵעֵזָב לוֹ עֵזָב תִּעְזָב עִמּוֹ: (שמות כג, ה)

לֹא-תִרְאֶה אֶת-חֲמֹר אַחֶיךָ אֹו שׂוֹרוֹ נְפָלִים בַּדֶּרֶךְ וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הֲקֵם תִּקְוִים עִמּוֹ: (דברים כב, ד)

(גם כאן יש מצווה גם לשונאך וגם לאחייך, וגם כאן יש איסור להתעלם)

במשימה 5 התלמידים מתבקשים להעתיק את הפסוקים ולפסק אותם. בכיתות המתאימות ניתן להביא את הפסוקים עם טעמי המקרא ולהיעזר בהם במשימה.

ד. לימוד המחלוקת בסיפא של המשנה על ידי מילוי הטבלה:

רבי שמעון	תנא קמא	
בחינם	בחינם	מצווה לפרוק
בחינם	בשכר	מצווה לטעון

ה. לאחר קריאה והסבר של המקור מ'ערוך השולחן' – לשאל מה המקביל היום- באופן כללי (עזרה למישהו שנתקע לו הרכב...), ואז לשלוח את התלמידים לכתוב דוגמאות מסוימות- שמתאימות למקרים במשנה (משימה 5ב) בזוגות. באיסוף במליאה לנסח את הדברים כמו הלכה על הלוח, כאילו כותבים לקט הלכות.

בתמונה בחוברת יש מישהו שעוזר למישהו אחר לתקן פנצ'ר. כדאי להמחיש לתלמידים את המצוקה של נהג שנתקע בדרך וזקוק לעזרה בתיקון הרכב.

ו. לתת לתלמידים משימה למשך שבוע, לפקוח את העיניים ולראות אנשים שזקוקים לעזרה. לנסות לעזור לפחות פעם אחת ולספר בשבוע שלאחר מכן מחוויותיהם.

הפנמה / ערכים

במשנה זו נושאים רבים לדיון ערכי, יש לבחור מתוך הנושאים את הנושא המתאים עבור התלמידים:

היחס בין מורא שמים לכיבוד הורים

מצוות פריקה וטעינה – הערך והחובה לעזור לאחר כשהוא נתקע ובכלל, האכפתיות לאדם שאתה בכלל לא מכיר שנמצא בסיטואציה שבה הוא זקוק לעזרה. בתמונה יש אדם שעוזר לאדם אחר שנתקע בדרך.

עזוב תעזוב עימו – המצווה לעזור למי שעוזר לעצמו.

הסיבה להעדפת מצוות פריקה על מצוות טעינה היא צער בעלי חיים.

ספרא- תורת כהנים

מדרש הלכה על ספר ויקרא

הרב יחיאל מיכל הלוי עפשטיין- "ערוך השלחן"

הרב יחיאל מיכל הלוי עפשטיין נולד בשנת תקפ"ט (1829) ברוסיה. מאוחר יותר נהיה רבה של נובהרדוק וראש הישיבה שם.

כתב אלפי תשובות הלכתיות שלא נשתמרו אצלנו, אולם ספרו החשוב – ערוך השלחן, השתמר והפך לספר בסיסי בפסיקת ההלכה. בניגוד לפוסקים רבים, הרי שספרו זה איננו לקט של פסקי הלכות, אלא הלכות המסודרות מן המקורות בגמרא ובראשונים ועד להלכה ולמעשה. בעל ערוך השלחן ראה את המשנה ברורה ומתייחס אליו פעמים רבות (לעתים מציין זאת בפירוש, ולעתים ללא ציון מפורש).

ערוך השלחן כתוב על ארבעת חלקי השלחן ערוך, ומסודר לפי סימני השלחן ערוך. פרט לכך כתב את 'ערוך השלחן העתיד', שמתייחס למצוות התלויות בארץ, לקרבנות ולדיני טהרה, להלכות מלכים ולדינים אחרים שאינם בשלחן ערוך. הספר ערוך השלחן כתוב בלשון נוחה ומאפשר להגיע ללימוד רציני ומעמיק של יסודות ההלכה.

נפטר בשנת תרס"ח (1908).

יחידה 12: פרק ב משנה יא

דיני קדימות בהשבת אבדה, במצוות פריקה וטעינה ובמצוות פדיון שבויים

תוכן

המשנה עוסקת בדיני קדימויות במצוות השבת אבדה, פריקה וטעינה ופדיון שבויים. הדינים הראשונים במשנה מקדימים את השבת אבדתו של אדם לאבדת אביו או רבו. העיקרון בדינים אלו הוא אותו עיקרון שבו הרחבנו במשנה ט, שלך קודם לשל כל אדם.

רוב המשנה עוסקת בהקדמת רבו לאביו. משנה זו עוסקת אך ורק ברבו המובהק, שרוב תורתו ממנו, מציאות שהיום קיימת לעיתים נדירות. קשה לתלמידים להבין באמת את הסיבה 'שאביו הביאו לעולם הזה, ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא'. דווקא משום כך חשוב לעסוק בעיקרון זה, שערך התורה, ערך הרוח בחיים שלנו, גדול מערך החומר, מהחיים הפיזיים. אדם מחויב להקדים את אבדתו של האדם שהעניק לו את חייו הרוחניים. לכן אם היה אביו חכם של אביו קודמת.

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שני שיעורים

א. פתיחה: שיתוף תלמידים בדמות משמעותית בחיים שלהם ומדוע.

ב. מקרא מפה: הדגשה שמדובר ברב מובהק שרוב תורתו ממנו, והדגשה של משמעות הדבר.

ג. צעד ראשון: יצירת תרשים כאמד"ט של המשנה והתבוננות בו.

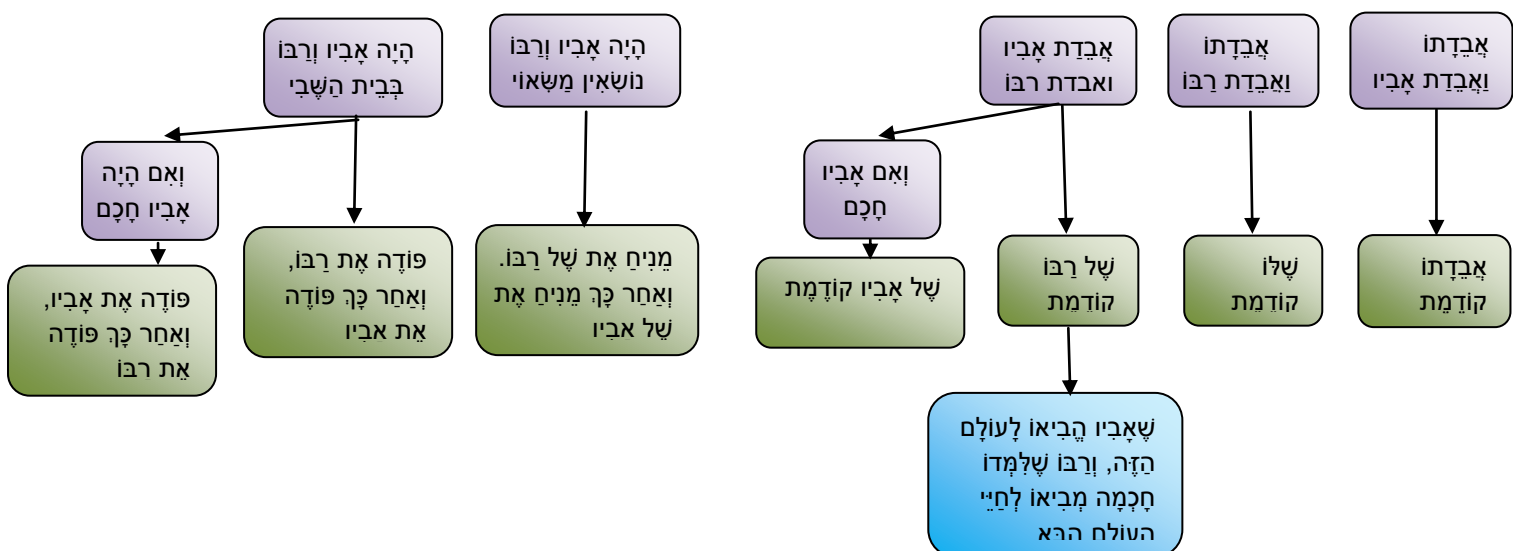
ד. צועדים ביחד: לימוד בחברותות ואיסוף במליאה של התשובות לכל השלבים.

ה. הגעת ליעד: לתת לתלמידים כמה דקות לנסח תשובות בכתב, ואחר כך לבקש מהם לשתף ולהסביר.

ו. לשיעורי בית: משימת סיכום לפרק ב (אפשר לתת על זה ציון).

מבנה

התלמידים מתבקשים לסדר את המשנה בתרשים כאמד"ט (שימו לב למקרים המפוצלים), ולאחר מכן לחלק את המשנה לשלושה חלקים ולנמק את החלוקה.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. כדי להמחיש ולפתוח את הלב לקבל את המשנה, אפשר לבקש מהתלמידים לחשוב על דמות משמעותית בחיים שלהם. לשאול אותם למה בחרו בדמות הזאת ולכתוב את הסיבות על הלוח. לאחר שכל התלמידים דברו להתבונן על הסיבות ולבחון: האם מדובר בסיבות גשמיות? נפשיות-רוחניות?

ב. ללמד מהו רבו המובהק, ולהתבסס על הפעילות הקודמת כדי להסביר מהי המשמעות שלו: המשנה עוסקת בדיני קדימויות הקשורות לדמות מאד משמעותית בחייו של האדם – רבו המובהק. מעט אנשים זוכים היום לכך שיש להם רב מובהק – אדם שלימד אותם את רוב חכמתו, תורתו, כלומר זהו האדם שבנה אותם להיות מה שהם לא מבחינה חומרית אלא רוחנית.

ג. להראות לתלמידים את הברייתא ואת השו"ע, שיראו שבברייתא יש שלוש דעות, ובפסיקת ההלכה אחת. כמובן לשאול איזו מן הדעות בברייתא נפסקה להלכה. בכיתות המתאימות ניתן לקיים דיון גם בדעות האחרות בברייתא, ולשים לב שבכל אחת מהן המילה "חכמה" מתפרשת באופן אחר.

ד. להדגיש באיסוף לאחר החברותות שאם היה אביו חכם – כלומר אביו הוא זה שבנה אותם מבחינה רוחנית, אז כמובן שאביו קודם.

ה. במשימת הסיכום למשניות ט-יא התלמידים מתבקשים לתכנן פעילות על אחד הנושאים שנלמדו. אפשר להציע למספר תלמידים להעביר את הפעילות לחברי הכיתה או לתלמידי כיתה אחרת בבית הספר.

הפנמה / ערכים

הקדמת חיי עולם הבא לחיי עולם הזה היא ערך מאד משמעותי, ורחוק מחיי התלמידים. נראה שהצד הפיזי הרבה יותר חזק, יותר משמעותי, יותר מושך, ויחד עם זה צריך להבין שאמנם הקב"ה כך ברא את העולם, שרק את הצדדים הפיזיים אנחנו מסוגלים לראות, אך הכוח והחשיבות של עולם הרוח הם לאין ערוך משל עולם החומר. אפשר לתת דוגמאות כמו של אדם מאד חזק פיזית, אבל פחדן ובלי רצון – הוא לא יצליח להילחם, או אדם בריא אך לא רוצה לחיות, וכד'.

לאחר היחידה מופיעה משימת סיכום לפרק ב במסכת בבא מציעא. מומלץ לתת לשיעורי בית שכוללים ציון את משימת הסיכום לפרק ולתת את הניקוד כך:

לכל דין שהתלמיד מוצא בסיפור ובפרק 10 נקודות: 4 על זיהוי הדין, 3 ציטוט מתאים, 3 כתיבה מדויקת של הדין בלשון התלמיד.

התלמידים צריכים לכתוב עד עשרה דינים שמצאו בסיפור.

מדריך למורה בבא מציעא פרק ו

יחידה 13: פרק ו משנה א

פועלים שהטעו זה את זה או שחזרו בהם לפני תחילת העבודה

מעריך שיעור מוצע
<p>זמן הוראה מומלץ: שני שיעורים</p> <p>א. מקרא מפה: מבוא לפרק - הגדרת אומנים ופועלים ודין קצר על יתרונות וחסרונות תשלום בקבלנות לעומת שעות עבודה.</p> <p>ב. צעד ראשון: קריאת המשנה, חלוקה לרישא ולסיפא ולתרשים כאמד"ט.</p> <p>ג. מקרא מפה: הגדרת דבר האבד.</p> <p>ד. צועדים ביחד: לימוד בחברותות של המקרים במשנה יחד עם איסוף במליאה: כתיבת סיפורים קצרים המתאימים למקרים, והבנת ההבדל בין המקרים ברישא של המשנה למקרים בסיפא.</p> <p>ה. לומדים את השטח: לימוד הדינים במשנה וטעמם, הבנת המושג תרעומת, והאפשרויות העומדות בפני בעל הבית בסיפא. הבנה וסיכום בעזרת תרשים זרימה.</p> <p>ו. מרחיבים את המבט: חשיבות העמידה בדיבור מתוך מושג התרעומת והסיפור על איתמר.</p>

תוכן

מבוא לפרק שישי

פרק שישי עוסק בעיקר בדיני אומנים שהם בעלי מלאכה. בהמשך יילמדו גם דינים הקשורים לפועלים ובכלל לשכירים.

משנה א

המשנה הראשונה דנה במקרים שבהם אחד הצדדים חזר בו לפני תחילת המלאכה, הרישא עוסק במלאכה כלשהי, והסיפא במלאכת דבר האבד. הדין הוא שכאשר אחד הצדדים חוזר בו לפני תחילת העבודה, לצד השני יכולה להיות תרעומת אך אין הוא יכול לתבוע נזק ממשי בבית הדין. לעומת זאת, כאשר מדובר בדבר האבד (שאז עלול להיגרם לבעל הבית נזק ממשי) יכול בעל הבית לחייב את הפועלים לשלם עבור הפער במחיר שהיה צריך לשלם כאשר העסיק פועלים אחרים יקרים יותר, או להטעות את הפועלים ולומר להם שישלם להם שכר גבוה יותר ולשלם להם כפי שקבע מראש.

הערה: למקרה הראשון "השוכר את האומנין והטעו זה את זה" ישנם מספר הסברים בגמרא, הראשון הוא שאחד מן האומנים (מעין קבלן או

חברת כוח אדם) הטעה את הפועלים האחרים לגבי סכום התשלום על העבודה, ואמר להם סכום אחר ממה שבעל הבית אמר לו שישלם.

בחוברת מופיע ההסבר האחרון בגמרא מכיוון שהוא פשוט יותר להבנה ומתקשר גם לסיפא של המשנה, שבעל הבית סחר אומנים ואחד מן הצדדים חזר בו לפני תחילת העבודה. הקושי בהסבר זה הוא שהמשנה משתמשת בביטוי "והטעו זה את זה" ולא "וחזרו בהן" כמו בסיפא של המשנה.

ביחידה ישנה הרחבה בנושא התרעומת. תרעומת היא סטאטוס הלכתי שמתיר לאדם לשמור טינה בליבו על עוול שנעשה לו. מצד אחד אין איסור על גרימת תרעומת (ולכן ישנם מצבים שבהם מותר לחזור בך מהתחייבות) ומצד שני לא ראוי לגרום לתרעומת, ומי שגרם לכך צריך לפייס את חברו.

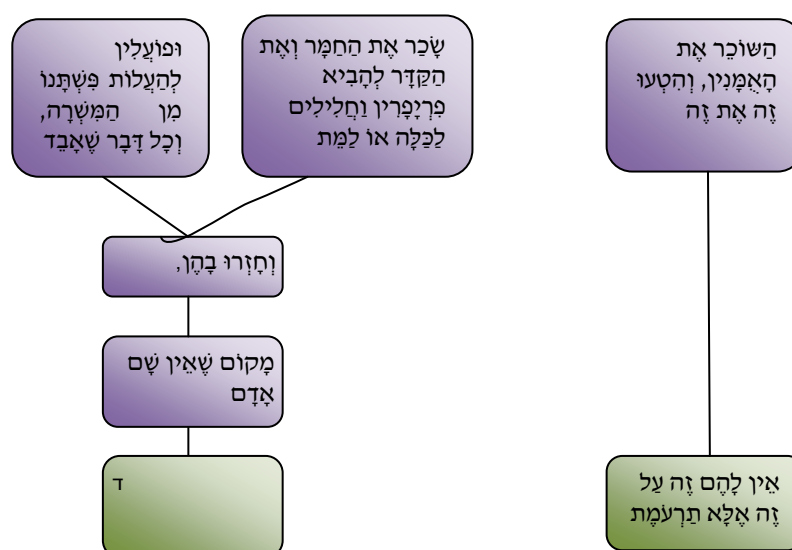
להרחבה בנושא זה מומלץ לקרוא באתר ישיבה:

<http://www.yeshiva.org.il/midrash/23377>

מבנה

החלוקה העיקרית של המשנה היא לרישא ולסיפא. אפשר להקדים זאת ליצירת התרשים, ולהראות לתלמידים ששני החלקים מתחילים בשכירת אומנים או פועלים (השוכר / שכר).

לגבי תרשים כאמד"ט: המילים הקשות של המשנה יחד עם העדר ניסוחי דין סטנדרטיים מקשים על יצירת התרשים. לכן התרשים מובא כמעט בשלמותו, כאשר בסיפא של המשנה המקרים מחולקים לשני מקרים עיקריים: שכר מובילים להביא משהו לאירוע מסויים, ופועלים לעשות דבר האבד. חשוב להסב את תשומת ליבם של התלמידים לשלבים השונים שבמקרים בסיפא של המשנה, משכירת הפועלים, ועד שבעל הבית מחפש פועלים אחרים ולא מוצא "מקום שאין שם אדם".

פעילויות הוראה, המחשה ויישום

א. הוראת הגדרות אומנים ופועלים: ראשית חשוב להבחין בין אומן (בעל מלאכה, כפי שמוגדר בחוברת) לבין אמן (צייר, פסל, רקדן...)

שנית, בלימוד הגדרת הפועל, כדאי לדון מעט ביתרונות ובחסרונות של כל שיטת תשלום (קבלנות או תשלום לפי שעה) עבור בעל הבית ועבור הפועל (מן הסתם המסקנה תהיה שיש יתרונות לכל שיטה לכל אחד מהצדדים). הנושא חשוב כדי ליצור חיבור של המשנה לעולם האמיתי (ושלא ינצלו אותם בעבודות בחופש..), וגם כי ככל שהתלמידים יבינו יותר כיצד פועל שוק העבודה הם יפנימו יותר את הדיונים שמופיעים בפרק זה.

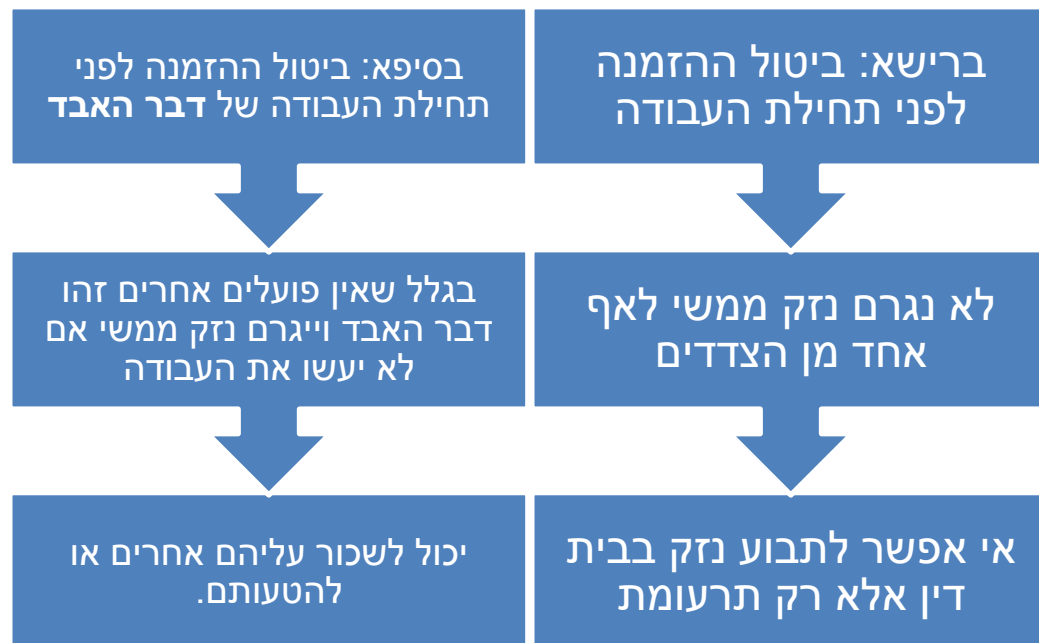
מומלץ להקדים את לימוד ההגדרות לקריאת המשנה, כדי 'להכניס' את התלמידים לנושא, ולהקל עליהם את ההתמודדות עם המבנה של המשנה.

ב. לימוד המקרים במשנה: בנוסף או כחלופה ללימוד בחברותות, ניתן לבקש מהתלמידים לספר במליאה סיפורים המתאימים לאחד מן המקרים במשנה (אם יש סיפורים אמיתיים – עוד יותר טוב), ושאר הכיתה צריכה לזהות לאיזה מן המקרים במשנה הסיפור מתאים –

ובעיקר האם הוא שייך לרישא או לסיפא. מתוך מיון מספר סיפורים אפשר לכוון את התלמידים במליאה להגדיר מה ההבדל בין המקרים ברישא של המשנה למקרים בסיפא שלה (ביטול מלאכה כלשהי לעומת ביטול מלאכה בדבר האבד).

ג. דבר האבד – לפי הצורך כדאי להקדים את ההסבר ללימוד בחברותות. לבקש מן התלמידים לתת דוגמאות נוספות, ואף להיזכר היכן עוד בהלכה ישנה התייחסות לדבר האבד (בחול המועד מותר לעשות מלאכת דבר האבד).

ד. חשוב לקשור היטב בין המקרה לבין הדין, אפשר לעשות זאת באמצעות תרשים הזרימה הבא:

הפנמה / ערכים

המשנה עוסקת בעמידה בדיבור. חוסר עמידה בדיבור מביא לתרעומת בצד השני במקרה הקל, ולנזק ממשי במקרה החמור יותר. דרך ההבנה הרגשית של חוסר הנעימות שנגרם לצד שביטלו לו, תלמידים יכולים להבין עד כמה חשוב לעמוד מאחורי סיכום או הבטחה.

מומלץ לקרוא את הסיפור על איתמר, המופיע בחוברת לפני משימה 6, ולדון בעקבותיו: כיצד הרגיש איתמר? האם היה אפשר לנהוג אחרת? (גב' לזין היתה בודקת מראש את האפשרות של קיטנה או לפחות מודיעה כמה ימים קודם לכן) האם יש מצבים שבהם נכון לא לעמוד בדיבור? (אולי כאשר אחרת ייגרם לכם נזק מאד גדול, יותר מאשר לצד השני)

כאן כדאי לעבור לקריאת המקור משערי תשובה. אין צורך שהתלמידים יבינו כל מילה, כדאי שהתלמידים ישימו לב לביטוי "והוא כאדם עבר ברית", ולדבר על הצער שנגרם מאכזבה.

לבסוף להפנות את התלמידים לחשוב על עצמם – **מתי הם התחייבו** למישהו והתקשו לעמוד בדיבורם (באופן טבעי אדם זוכר את הפעמים שפגעו בו ולא עמדו בדיבור כלפיו, כאן אנחנו רוצים להביא את התלמידים להיות מודעים לזמנים שבהם הם אלו שצריכים לעמוד בדיבור).

רבינו יונה גירונדי

חי במאה הי"ג בספרד.
בן דורם של הרמב"ם והרמב"ן, ורבו של
הרשב"א. ספרו שערי תשובה עוסק בענייני
מוסר ותשובה. כתב חידושים על הש"ס,
חלקם מופיעים בשמו וחלקם מובאים
בכתבי תלמידיו.

יחידה 14: פרק ו משנה ב

ביטול או שינוי עסקה אחרי תחילת העבודה

תוכן

המשנה עוסקת במקרים שבהם בעל הבית או האומנים חזרו בהם **לאחר** תחילת המלאכה. בשונה מהמשנה הקודמת שבה הדין הוא רק תרעומת, במקרה זה הדין הוא שכל החוזר בו ידו על התחונה (כלומר, לצד השני תינתן עדיפות במצבים שבהם תתעורר מחלוקת לגבי גובה התשלום). הטעם לכך הוא שכאשר מפסיקים עבודה באמצע עלול להיגרם נזק ממשי לצד השני.

הרישא של המשנה עוסקת בשני מקרים שבהם אחד הצדדים חזר בו, ובסיפא של המשנה ישנם שני כללים: **כָּל הַמְשִׁיחַ – יָדוֹ עַל הַתְּחִינָה** מדבר על שינוי במלאכה ממה שסיכמו מראש, כמו צביעה בצבע אחר ממה שסיכמו, או התקנה של ברז אחר ממה שדובר מראש וכד'. הכלל השני **וְכָל הַחֹזֵר בּוֹ – יָדוֹ עַל הַתְּחִינָה** כולל בתוכו את המקרים ברישא של המשנה ומקרים נוספים שבהם אחד הצדדים חזר בו. למשל קונה ומוכר, שאם הקונה כבר התחיל לשלם על מה שקנה והמוכר חוזר בו – ידו על התחונה.

הערה: מדובר בפירוש על מקרה שבו **האומנים** חזרו בהם. אם מדובר **בפועל** המקבל את שכרו לפי שעות עבודה, הוא רשאי לעזוב בכל עת שהיא ולקבל את שכרו על מספר השעות שעבד, משום שלפי התורה "יד פועל על העליונה" מפני שעם ישראל הוא עבד לה' בלבד ולא עבדים לבני אדם.

מבנה

החלוקה לרישא ולסיפא פשוטה – ברישא ישנם שני מקרים, ובסיפא ישנם שני כללים. כדאי להנחות את התלמידים שהם אינם חייבים להבין את המשפטים כדי לחלק לרישא ולסיפא, אלא מתוך הסתכלות על מבנה המשפטים ניתן לחלק (המשפטים בסיפא מתחילים במילה כל).

תרשים כאמד"ט: במשנה ישנם רק מרכיבי המבנה מקרה ודין. לאחר שהתלמידים מבינים את משמעות הביטוי "ידו על התחונה" (ומבינים שזהו דין), החלוקה תהיה כמעט ברורה מאליה. לגבי יצירת התרשים (חיבור וקישור החלקים) כדאי לשים לב למבנה של המקרה ברישא – השוכר את האומנים מתפצל לשני מקרים: וחזרו בהן, **אם** בעל הבית חוזר בו.

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שיעור וחצי

א. פתיחה: חזרה על מה שנלמד במשנה הקודמת, ושאלה: מה לדעתכם צריך להיות הדין אם חזרו בהם אחרי תחילת העבודה?

ב. מקרא מפה: הסבר הביטוי "ידו על התחונה" (הדגמה במשחק).

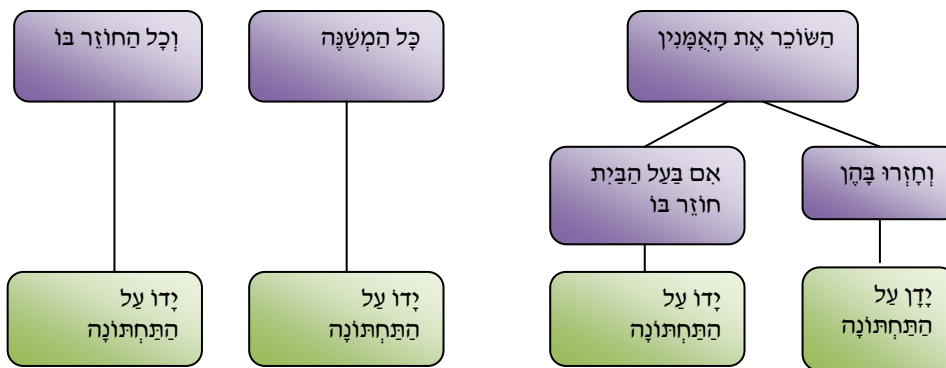
ג. צעד ראשון: חלוקת המשנה לרישא ולסיפא ובניית תרשים כאמד"ט.

ד. צועדים ביחד: לימוד הרישא של המשנה בחברותות. איסוף במליאה.

ה. לימוד הביטוי המעשי של "ידו על התחונה" באמצעות הדוגמה במשימה 3.

ו. לומדים את השטח: לימוד הכללים בסיפא של המשנה באמצעות תרשים, סיכום באמצעות משימה 4.

ז. יומן מסע: קישור למציאות בחייהם של התלמידים על ידי נתינת משימה לבית.

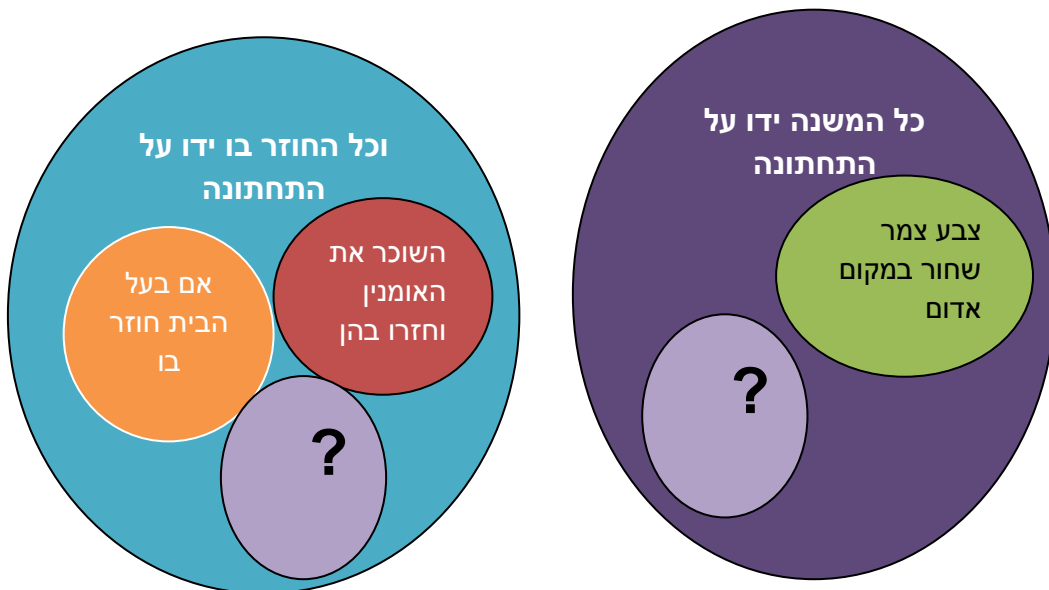

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. הסבר הביטוי "ידו על התחנתנה" – כהמחשה לביטוי זה אפשר להזמין שני תלמידים למשחק "הורדת ידיים". המפסיד במשחק – פשוטו כמשמעו – ידו על התחנתנה. להסביר לתלמידים שאין הכוונה בידו על התחנתנה היא שהוא הפסיד לעומת השני שמנצח, אלא שתהיה עדיפות כספית לצד השני במקרים של חילוקי דעות. בהמשך היחידה מובאת דוגמה כדי להמחיש זאת לתלמידים.

ב. הדגמה למעשה של הדין "ידו על התחנתנה" בסיפור שבמשימה 3. בכל אחד מן השלבים (בסעיפים ב-ג) האבא הוא הצודק כי הצבע הוא זה שחזר בו ולכן ידו על התחנתנה. אפשר להוסיף משימה לתלמידים לשנות את הסיפור כך שיתאים לכלל השני במשנה – למשל שהצבע צבע את החדר בורוד במקום בצבע כתום אפרסק. לבקש מהם לקיים את השיח שבין הצבע לאבא של רעות.

ג. התלמידים צריכים לזהות את הקשר שבין הכללים שבסיפא למקרים שברישא. לאחר מכן חשוב שיבינו שכלל אינו רק מסכם את מה שנאמר לפניו, אלא גם מתייחס למצבים נוספים. ניתן לעשות זאת באמצעות התרשים הבא (כהקדמה או כחלופה למשימה 4) כאשר מציינים אותו בשלבים על הלוח:

ראשית לשאול מהם הכללים, ולצייר בעיגולים הגדולים. לאחר מכן לשאול אילו מקרים יש במשנה ולאיזה כלל הם שייכים, ולצייר אותם בפנים. אחר כך להביא את הדוגמה שמופיעה בחוברת (בעקבות הגמרא) ל'כל המשנה', ואז לבקש מהתלמידים דוגמאות נוספות לכללים.

הפנמה / ערכים

במשנה הקודמת דיברנו על חשיבות העמידה בדיבור. משנה זו ממשיכה נושא זה. נוסף על כך, ב"יומן מסע" ישנה משימה לתלמידים לברר במשפחותיהם על מקרה שהיה להם עם בעל מלאכה שבו אחד הצדדים חזר בו ולתאר מקרה זה. יש במשימה זו משמעות ערכית של הרלוונטיות של הדינים הנלמדים במשנה.

עניין נוסף הוא שהמושג 'ידו על התחתונה' אינו רק רעיון אלא בעצם מאפשר תיקון של הנזק שנגרם כאשר מפסיקים מלאכה באמצע (אם לדוגמה הפסקת המלאכה על ידי האומן גרמה לכך שעלות המלאכה תגדל עבור בעל הבית, אז מנכים זאת משכרו של האומן שחזר בו, וכך מפצים את בעל הבית על הנזק).

יחידה 15: פרק ו משנה ג

הלכות שכירת חמור

תוכן

מערך שיעור מוצע

משך זמן ההוראה: שני שיעורים

א. **מקרא מפה:** הגדרת המושג שוכר, דוגמאות ודינים בסיסיים.

ב. **מבוא למשנה:** החמור הוא המכוננית של היום.

ג. **צעד ראשון:** סימון מילות דין ובניית תרשים כאמד"ט. ההבנה מי פטור ומי חייב ובמה.

ד. **צועדים ביחד:** לימוד בחברותות של הרישא של המשנה, עם המחזה של השיח במליאה על ידי אחד הזוגות.

ה. **לומדים את השטח:** לימוד הסיפא של המשנה באמצעות טבלה וטענות בעל החמור המופיעות בחוברת.

ו. **לומדים את השטח:** לימוד הדינים האמצעיים במשנה ופירוש הרב קהתי.

ז. **יישום הדינים** במקרים של השכרת רכב בימנו.

ח. **מרחיבים את המבט:** שיח על אחריות השוכר (אפילו שהוא שילם כסף).

המשנה מפרטת מקרים שונים של תקלות בשכירת החמור ופוסקת מי האחראי לכל אחת מן התקלות – השוכר או המשכיר. הבסיס לדינים במשנה זו הוא הדין ששוכר פטור מלשלם על נזק שנגרם תוך כדי שימוש רגיל בחפץ או בבהמה, וחייב כאשר הנזק נגרם כאשר הנזק נגרם באשמתו.

השוכר את החמור להוליקה בְּהֵר וְהוֹלִיקָה בְּבִקְעָה

הרישא והסיפא עוסקים בנושא אחד (ואכן במשנה המצוטטת בגמרא דינים אלו מופיעים ברצף) והוא שבעל החמור התנה עם השוכר שיולך את החמור דווקא בבקעה ולא בהר או להיפך, והשוכר שינה מההסכם ביניהם. ברישא כתוב הדין באופן כללי – אם השוכר שינה והבהמה מתה – הוא חייב. בסיפא ישנו פירוט ממה בדיוק מתה הבהמה והעיקרון הוא שאם ברור לגמרי שהבהמה מתה בלי קשר לשינוי שעשה השוכר הוא פטור (כגון שהשוכר לקח אותה לבקעה ולא להר ושם היא החליקה, וקל וחומר שהיתה מחליקה בהר). אך אם היא מתה כתוצאה מהשינוי (או אף אם לא הוכח אחרת דברי הרישא) השוכר חייב.

השוכר את החמור והבריקה...

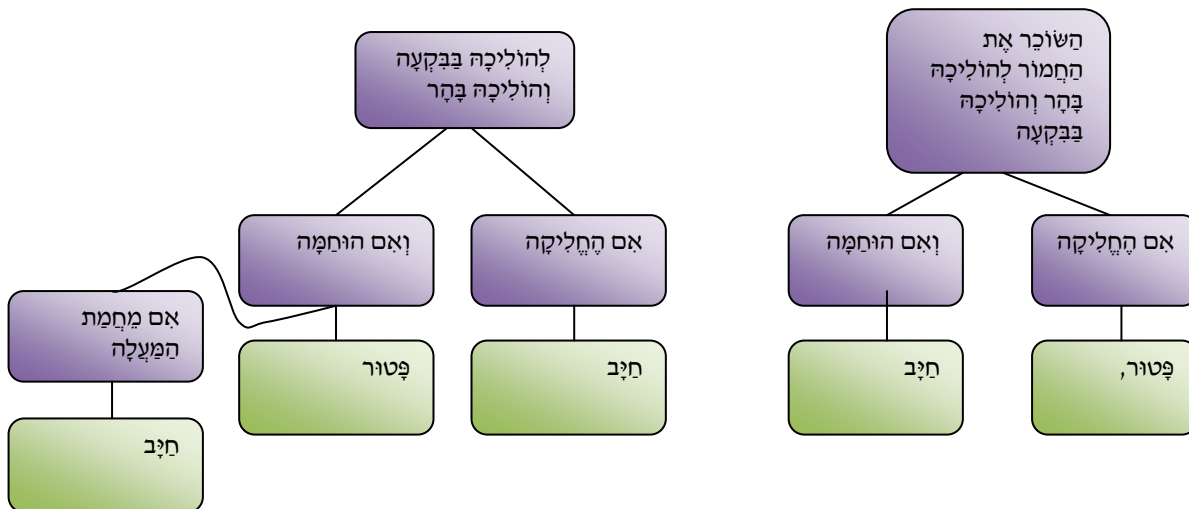
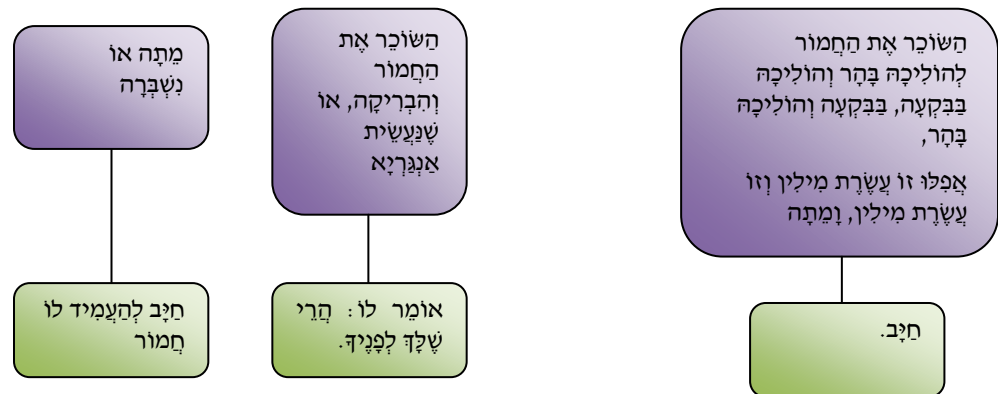
הדינים באמצע של המשנה עוסקים בתקלות ללא קשר לשינוי שעשה השוכר. ניתן לומר שכאשר מדובר על תקלות שקשורות לאיכות החמור, שלכך מחויב המשכיר, הוא חייב להעמיד לו חמור אחר, וכאשר מדובר על תקלות שקשורות לגורמים שאינם תלויים במשכיר אלא ב"מזל" (ראו הסבר ביחידה) – השוכר צריך להתמודד עם מה שיש. נוסף על כך, שני המקרים שבהם המשכיר פטור (הבריקה או נעשית אנגריא) אילו מקרים שהשוכר יכול להתמודד איתם, שאם התעוורה יכול לכוון אותה, ואם נלקחת למלכות יכול ללכת עם אנשי המלכות עד שימצאו חמור אחר וישחררו את שלו.

הערה 'לשונית': מכיוון שתלמידים מרבים להתבלבל בין המושגים משכיר ושוכר, העדפנו את השימוש במילים בעל החמור ושוכר. אמנם כדאי ללמד תלמידים מושגים אלו, אך המשנה קשה על כל פנים ולכן כדאי להקל היכן שאפשר. כדאי גם לשים לב שבמשניות הקודמות למדנו על אדם ששוכר פועלים, ולהבדיל כעת מדברים על מי ששוכר בעלי חיים.

מבנה

זו משנה ארוכה וגם התרשים שלה ארוך, אך קל יחסית לבניה: בדינים במשנה ישנן מילות דין מובהקות – חייב ופטור (מלבד 'אומר לו הרי שלך לפניך'). אחרי זיהוי הדינים פשוט לזהות את המקרים – מה שנמצא לפניכם, גם אם הוא ארוך ולא מובן כעת לתלמידים (במשנה זו אין צורך לימודי להפריד למקרים ספציפיים אם המשנה לא הפרידה, כמו מתה או נשברה). כדי להקל את ההתמודדות עם אורך המשנה, המשנה חולקה לשלושה חלקים על ידי הרווחים בין השורות.

המקרה "אם מחמת המעלה" שבסוף המשנה מתפצל מהמקרה ואם הוחמה כי משמעותו שאם הבהמה הוחמה מחמת המעלה בהר. בזמן יצירת התרשימים ניתן להעלות זאת כשאלה בכיתה – לאן מקרה זה מתקשר, וכך לחדד את הבנת המקרה, יחד עם זאת אין לדרוש מהתלמידים דיוק זה.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

ב. פתיחה בהגדרת שוכר ובדוגמאות שונות. מה נהוג לשכור היום? בית, רכב, ציוד מסוגים שונים, כלי נגינה, כלי עבודה, ועוד.

על איזה נזק חייב השוכר לשלם? אם זה כתוצאה משימוש רגיל – פטור, אם הוא גרם לנזק – חייב.

כדי להמחיש ולבסס עיקרון זה אפשר לספר סיפור קצר (עדיף אמיתי שקרה לכם, אבל אם אין ניתן להשתמש בדוגמאות הבאות) ולשאול: מהו הכלל? במה הדבר תלוי?

יש לי ציוד סנפלינג יקר, שאני מוכן להשכיר למטיילים שזקוקים לכך. פעם אחת השכרתי אותו למשפחה מסוימת לטיול, וכשהם הגיעו לבריכה גדולה באמצע המסלול התיק נפל להם לתוך המים. הם לא ייבשו את הציוד אלא השאירו אותו כך עד שעלה עובש בחבלים. מי חייב בנזק שנגרם לחבלים?

השכרתי את חליל הצד שלי לילדה שהתחילה ללמוד נגינה. פעם אחת, בשעה שהתאמנה כראוי בחליל, התרופף אחד מהסוגרים של החורים של החליל. מי חייב לשלם על התיקון?

ב. החמור – המכונת של פעם. הקישור והיישום של זה נמצאים בסוף היחידה לאחר הלימוד, אך כדאי לשאול את התלמידים עוד לפני קריאת המשנה: לשם מה שימש החמור? מה מקביל לחמור היום במציאות של חיינו? הקדמת ההבנה הזאת עשויה לסייע לתלמידים להבין כיצד המשנה הזאת רלוונטית היום.

ג. קריאת המשנה וסימון מילות הדין – פטור וחייב, הסבר הדין – אומר לו הרי שלך לפניך (כלומר פטור), ואז חלוקת המשנה למקרה ודין, ובניית תרשים כאמד"ט. לשאול אילו חלקים במשנה עוסקים באותו נושא? יש לשים לב שמכיוון שיש כאן שני צדדים – בעל החמור והשוכר, צריך לשים לב מי חייב או פטור בכל אחד מהדינים, ובמה הוא חייב או פטור (בעל החמור חייב לספק חמור חלופי ואילו השוכר חייב לשלם בעד הנזק).

ד. לימוד בחברות את הרישא של המשנה. באיסוף במליאה ניתן לבקש מאחת החברות להמחזז את השיחות שהם כתבו בשלב א של הלימוד, ומכל שאר הכיתה לזהות בכל שלב של ההמחזה אילו מילים מהמשנה מתארות חלק זה.

בנימוק שלב ב התלמידים צריכים להיעזר במידע שמספק המדריך.

הקשר למשנה הקודמת (תשובה לשלב ג) הוא ששם נלמד שכל המשנה ידו על התחונה, וכאן השוכר שינה מתנאי השכירות.

ה. ארגון הדינים בסיפא של המשנה בטבלה (ראו בחוברת) כדי להבהיר את המקרים והדינים. לאחר ביצוע כל משימה 4 חשוב להדגיש את העיקרון: אם השוכר משנה מתנאי השכירות, רק כאשר מוכח בבירור שהנזק קרה מסיבה שאינה קשורה לכך – הוא פטור.

ו. לאחר לימוד הדינים האמצעיים במשנה להקביל את הדינים לשכירת רכב. לבקש מהתלמידים לומר תקלות ברכב ולמיין – לראות מה קשור בשימוש תקין ברכב, שימוש לא תקין ברכב, תקלות שאינן קשורות לא במשכיר ולא בשוכר. לאחר המיון לכתוב את הדין לכל אחת מן הקבוצות.

הפנמה / ערכים

לשוכר ישנה אחריות לשמור על החפץ או הבהמה ששכר. הוא משלם כסף עבור השכירות – והרשות שהוא מקבל היא לשימוש נכון בדבר, ולא אחרת. זאת בניגוד לטענה ש'שילמתי על זה כסף אז מותר לי להשתמש בזה איך שארצה'. מי ששכר – מחויב לשמירה על החפץ.

הרב פינחס קהתי

נולד בפולין. היה פעיל במזרחי ועלה לארץ. פירושו למשנה יצא בתחילה כ"קונטרס שבועי" לטובת לימוד משנה לנוער, ובהמשך נאסף לקובץ באופן מסודר. הפירוש מאופיין בבהירות הלשון, סיכום תמציתי וברור ומשמש כיום כפירוש המרכזי למשנה. נפטר בשנת תשל"ז

יחידה 16: פרק ו משנה ו

אומנים ושומרים

תוכן

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שיעור אחד

א. מקרא מפה: לימוד המושגים שומר חנם ושומר שכר באמצעות הדגמה בכיתה.

ב. צעד ראשון: חלוקה לרישא ולסיפא ובניית תרשים כאמד"ט (השארית משבצת לבנה בכיתות שמתאים להמשך הלימוד, כמפורט בחלק "מבנה")

ג. לומדים את השטח: לימוד הרישא של המשנה באמצעות הסיפור על תהילה והסנדלר.

ד. לימוד הסיפא של המשנה בהוראה פרונטלית או בעבודה עצמית (משימות 3-4).

ה. מרחיבים את המבט: לימוד התוספתא ודיון על עשייה בציפיה לתמורה ועשייה מתוך נתינה לגמרי ביחסים בין בני אדם

החלק האחרון של פרק שישי עוסק בדיני השומרים הקשורים לדיני אומנים. אומן המתקן כלי בביתו או בחנותו אחראי לשמור על החפץ שניתן לו. הדינים במשנה הם "שומר שכר" או "שומר חנם", כאשר ההבדל ביניהם הוא רמת האחריות בשמירה, שומר חנם פטור במקרה של גנבה ואבידה (ודומיהם) ושומר שכר חייב בהם ופטור רק במקרה של אונס גדול.

כָּל הָאֲמָנִין שׁוֹמְרֵי שְׂכָר הֵן.

מתוך המשנה נלמד ששומר נחשב שומר שכר גם אם הוא מרוויח תועלת שאינה כסף עבור שמירתו. האומנים הם שומרי שכר מכיוון שהחפץ נשאר אצלם כמשכון עד התשלום, ותועלת זו נחשבת לשכר לעניין שומרים. ולכן, כאשר האומן אמר לבעל החפץ שהוא יכול לקחתו ולשלם לאחר מכן הוא מפסיק להיות שומר שכר ונחשב כשומר חנם.

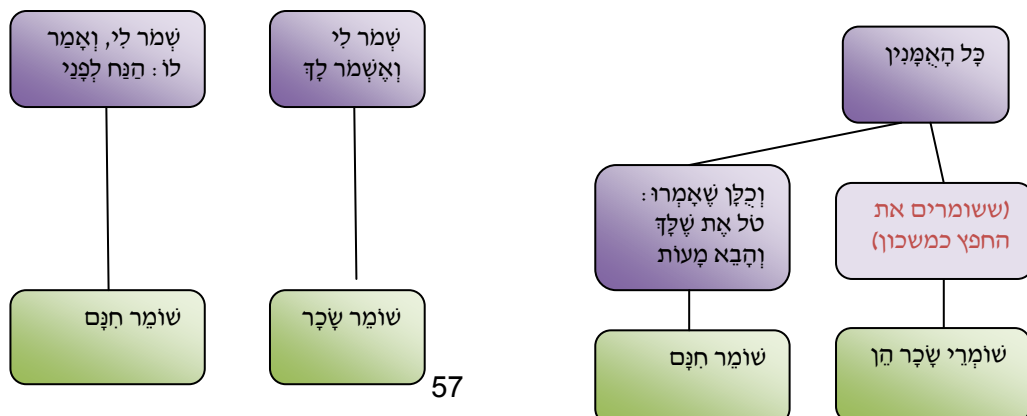
שֹׁמֵר לִי וְאֲשֶׁמְרֶךָ – שׁוֹמֵר שְׂכָר.

בסיפא של המשנה מופיע מקרה שיש בו תועלת אחרת – השומר שומר כעת בתמורה לכך שחברו ישמור עבורו ביום אחר – גם זה נחשב שכר לעניין שומרים והשומר הוא שומר שכר (וגם חברו כשישמור יהיה שומר שכר). לעומת זאת, השומר במקרה האחרון במשנה עושה זאת ללא כל תמורה והוא שומר חנם.

מבנה

מבנה המשנה פשוט – ניתן לזהות את החלוקה בין רישא ולסיפא על ידי המילים הפותחות, ברישא – כל (או כולן) ובסיפא שמור לי.

בתרשים רק מקרה ודין. לגבי הקישור – אפשר לפשט ולהציב כל אחד מהם בפני עצמו, ואפשר להתייחס לקשר שבין המקרה הראשון למקרה השני דבר שיחדד את ההבנה בהמשך, כפי שמוצע בתרשים שלפניכם:

את המשבצת בכתב האדום, להשאיר ריקה ולשאול – מה המקביל של 'כולן שאמרו טול את שלך?' להשאיר כשאלה ולהשלים לאחר הלימוד של הסיפור של תהילה והסנדלר בחוברת.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. פתיחה בהדגמה לכיתה (או בסיפור דוגמה) של שומר חינוך ושומר שכר: המורה יבקש מתלמיד אחד לשמור לו על חפץ ללא הצעת תמורה, ולאחר מכן יבקש מתלמיד אחר לשמור לו על חפץ אחר תמורת תשלום (או בהומור – תמורת ציון טוב...). לשאול את התלמידים – מי נקרא שומר חינוך ומי שומר שכר? לאחר מכן – מי מחויב יותר? למי צריכה להיות אחריות יותר גדולה על החפץ? מתוך כך לעבור על הדינים בנזקים במצבים השונים שבטבלה (הדינים הם לפי דיני התורה, אך מתאימים להיגיון האנושי ולכן אפשר להעריך יחד עם התלמידים מה יהיה הדין): מה יהיה הדין אם שני התלמידים התרשלו בשמירה על החפץ – יצאו להפסקה והשאירו אותו על הגדר בלי להשגיח? כמובן – שניהם חייבים. מה יהיה הדין אם ח"ו קורית רעידת אדמה והחפץ נפל מן השולחן ונשבר עוד לפני שהיה אפשר לעצור אותו? שניהם פטורים. **ההבדל הוא במצבי הביניים המכונים "גניבה ואבידה"**. מה יהיה אם התלמידים הלכו הביתה עם החפץ, הניחו אותו במקום שמור, אך נכנסו גנבים ולקחו? או אם התלמידים שמו את החפץ עמוק בתוך התיק, אך כשהגיעו הביתה הוא לא היה שם? כלומר – מדובר במצבים שבהם השומר היה יכול לשמור טוב יותר, אך סך הכל שמר כראוי. **כאן שומר חינוך פטור ושומר שכר חייב. ביסוס טוב של הבנת ההבדלים בין שומר חינוך לשומר שכר יהווה ביסוס טוב ללימוד שלושת המשניות שלפנינו ולכן כדאי להקדיש לכך את הזמן הנצרך.**

ב. הבנת ההבדל בין המקרים ברישא של המשנה על ידי הסיפור של תהילה וחיים, במשימה 2. כדי להדגיש את הנקודה המרכזית אפשר לשאול: מדוע אמר חיים לתהילה 'כשיהיה לך את הכסף תבואי תשלמי ותיקחי'? ואחר כך בחלק השני של הסיפור: על מה ויותר חיים כשאמר לתהילה שתיקח את הנעליים ותשלם כשתוכל? ההדגשה היא שגם תמורה כזאת נחשבת לשכר, ולכן האומנים שומרי שכר הם.

ג. קישור בין הרישא לסיפא: מהרישא למדנו שהתמורה שמקבל האומן מהחפץ כמשכון הופכת אותו לשומר שכר. איזו עוד תמורה יכולה להיות שכר במקרה של שמירה (ולאו דווקא של אומנים)? האם כל תמורה שהיא? (זו כבר הקדמה למשנה הבאה, וטוב שיהיו חזרות על נושא זה). לאחר מכן אפשר לקרוא את הסיפא של המשנה ולבקש מתלמיד להדגים סיפור המתאים למקרה זה במליאה, או להפנות את התלמידים לעבודה עצמית במשימות 3-4 בחוברת.

הפנמה / ערכים

התוספתא המובאת ביחידה מעלה נקודה למחשבה: לפעמים בקשת שמירה יכולה להיראות כמו שומר חינוך, אך בעצם יש בה שכר, כי יש תמורה.

מדריך הטיולים מרחיב זאת לכל עשייה – האם אנחנו עושים למען תמורה כלשהי או באמת בחינם? איך באופן כללי החברה שלנו מתפקדת, האם אנשים נותנים מתוך רצון לתת או שמערכות היחסים הן 'שמור לי ואשמור לך' (שלא סתם הפך למטבע לשון). מה ההבדל הדק? כיצד ראוי לנהוג? אפשר להזכיר חסד של אמת.

כדאי להזמין את התלמידים להביא דוגמאות מחייהם – על יחסים או מצבים של עשייה
בציפייה לתמורה לעומת מצבים של נתינה ושל חסד אמיתי.

יחידה 17: פרק ו משנה ז

שמירת משכון שניתן תמורת הלוואה

תוכן

הלכה על המשכון

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שיעור וחצי

א. מקרא מפה: לימוד מצוות הלוואה ומהו משכון

ב. פתיחה: דיון בציר שבין שומר חינם לשומר שכר, ודיון בשכר מצווה.

ג. צעד ראשון: ארגון המשנה בתרשים כאמד"ט, זיהוי התנאים החולקים.

ד. לומדים את השטח: זיהוי המקרה שבו חולקים, הבנת נקודת המחלוקת והבנת כל אחת מן הדעות.

ה. צועדים ביחד: לימוד בחברותות את דברי אבא שאול.

לאחר שהמשנה הקודמת דנה במקרים שונים האם הם שומרי חינם או שומרי שכר, משנתנו ממשיכה לדון בכך במקרה של שמירת משכון של הלוואה, כאשר תנא קמא ורבי יהודה חולקים האם שכר מצוות הלוואה נחשב לשכר לענייני שומרים. לדעת תנא קמא שכר מצווה נחשב, ולכן הוא שומר שכר, לעומת זאת לדעת רבי יהודה שכר מצווה אינו נחשב לשכר לענייני שומרים, ולכן הוא שומר חינם. במקרה שהמלווה הלווה פירות – אז גם לדעת רבי יהודה הוא שומר שכר מכיוון שכך הוא מרוויח פירות טריים כאשר הלווה יחזיר את הלוואתו.

הערה: הכוונה בשכר המצווה במקרה זה אינה לשכר המצווה בשמים (שהרי אז אין שום מצב של שומר חינם, כי תמיד יש לו שכר על החסד שעושה) אלא לזכות שיש למי שנותן הלוואה, שהוא עוסק במצווה, להיות פטור ממצוות צדקה ואינו חייב לתת צדקה לעני אם מבקש בתקופה זו. לא פירטנו

דבר זה בחוברת משום שזה עלול להתפרש באופן שלילי, כאילו אדם שמח בתועלת שיש לו שהוא אינו חייב בצדקה. אם התלמידים שואלים ניתן להתייחס לכך, ובהסבר בעלפה להסביר שאין מדובר בשמחה על כך שלא נותן צדקה אלא בתועלת ממונית ולכן היא נחשבת לשכר לפי דעה אחת במשנה.

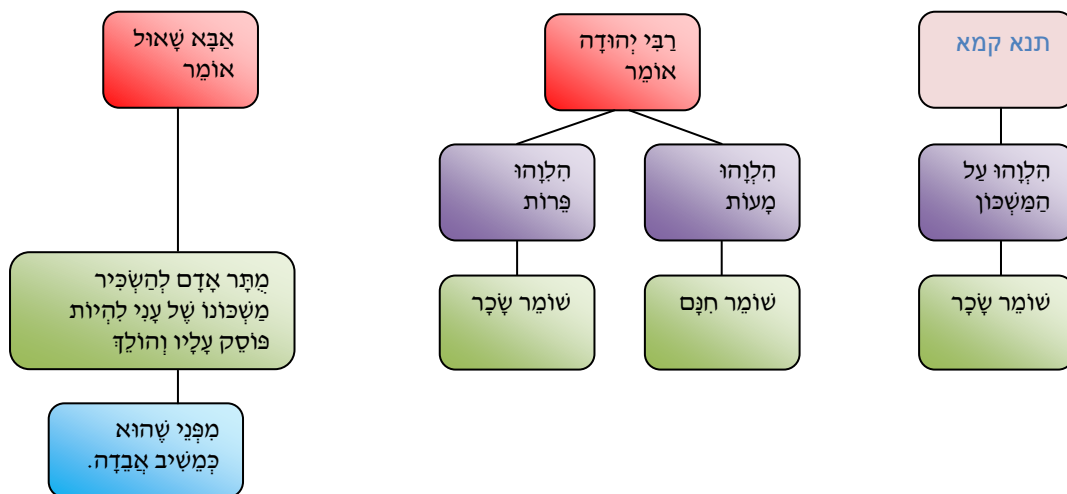
מתר אדם להשכיר משכוננו של עני

דעת אבא שאול היא בנושא אחר – השכרת משכון של עני. כאן, באופן חריג, מותר לשומר לעשות משהו עם המשכון – להשכירו, וכל זאת לטובת העני שסכום הלוואה הולך ופוחת. כך יוכל לקבל את משכוננו חזרה בזמן קצר יותר, ולכן המלווה במקרה זה הוא 'כמשיב אבדה'.

מבנה

במשנה זו ארבעה מתוך חמשת מרכיבי הכאמד"ט (רק כותרת אין). הדינים הם שומר חינם ושומר שכר כמו במשנה הקודמת, יחד עם דין מיוחד – 'מותר אדם להשכיר...'. את האומרים קל לזהות (כדאי להוסיף משבצת לתנא קמא), והמקרים מופיעים לפני הדינים. את הטעם אפשר לזהות באמצעות המילה מפני.

חשוב להזכיר לתלמידים את הכלל שהובא בתחילת החוברת- יש למקם את המאפיינים השונים בתרשים במקביל זה לזה, כך שהאומרים באותה שורה, המקרים באותה שורה, והדינים באותו גובה. דבר זה חשוב במיוחד במשנה זו כדי שהתלמידים יוכלו מתוך התבוננות בתרשים לזהות מי התנאים שחולקים, ובאיזה מקרה הם חולקים (במקרה שרבי יהודה סובר שהמלווה הוא שומר חינם ולא שומר שכר כת"ק – כלומר במקרה של מלווה מעות).

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. חזרה על הנלמד והבנה במה עוסקת המשנה: לצייר על הלוח (עוד לפני שפותחים את החוברת, כדי שלא יגלו...) את הציר של שומר חנם – שומר שכר (ראו בחוברת, אך ללא המקרים השונים) ואז לשאול על המקרים הבאים היכן להציב את סוג השמירה:

מקבל כסף תמורת השמירה (ממש צמוד למילים שומר שכר)

לא מקבל דבר בעד השמירה, מלבד הערכה כלפיו (צמוד לשומר חנם)

שמור לי ואשמור לך – תמורה של עזרה או שמירה אחרת (לאורך הציר, נוטה יותר לשומר שכר)

לא מקבל תמורה אך מקבל שכר על מצווה – כאן הדיון במשנה שלנו. לתת לתלמידים לדון מעט, ולבסוף לכתוב אותו יותר קרוב לשומר חנם מאשר 'שמור לי ואשמור לך', אך עדין קצת במרחק.

כעת לשאול: היכן עובר הגבול? מי נחשב שומר שכר (ויהיה חייב במקרים של גניבה ואבידה וכד') ומי נחשב שומר חנם? אם תהיה מחלוקת בכיתה – מצוין, זו המחלוקת במשנה. יש לסמן על הציר היכן כולם מסכימים (בהתבסס על מה שלמדנו עד כה) שכל תועלת מוחשית, כולל 'שמור לי ואשמור לך', היא שומר שכר. מי שלא מקבל דבר – שומר חנם, כי אם נחשיב את ההערכה או האהבה שמי ששומרים עבורו מרגיש – לא יהיה בכלל שומר חנם בעולם. המחלוקת היא על החלק של הציר בין לבין – תועלת שאינה מוחשית, או במשנה שלנו – שכר מצווה (לא על השמירה אלא על מצווה אחרת).

ב. אמרנו שהמחלוקת היא על שכר מצווה – איזו מצווה יש כאן? על מה שומרים? מתוך השאלה הזאת להגיע למצוות ההלוואה. בהמשך הלימוד נגיע למשנה שכל כולה עוסקת בדיני משכון, שם ניכנס לערך מצוות ההלוואה.

ג. זיהוי המחלוקת: לאחר בניית התרשים להביא את התלמידים לזהות אילו שני תנאים מתוך השלושה חולקים במשנה שלנו (די קל לזיהוי שאבא שאול מדבר על נושא אחר), ואז לשאול באיזה מקרה הם מסכימים ובאיזה מקרה הם חולקים. שאלת עזר לשאלה זו תהיה: האם לתנא קמא משנה מה הוא הלווה? לא. מה דעת תנא קמא על הלווה פירות? מה דעת תנא

קמא על הלווהו מעות (שניהם שומר שכר), מכאן קל לראות שחולקים בהלווהו מעות, שלדעת רבי יהודה הוא שומר חנים.

הפנמה / ערכים

יש בהצעה בדברי אבא שאול ערך גדול. אדם שקיים מצווה והלווה לעני, לא מסתפק בכך אלא פועל ב'ראש גדול' כדי לעזור לעני להחזיר את ההלוואה. הוא טורח, משכיר ומקבל כסף ומוריד אותו מסכום ההלוואה. יש בזה סיוע באופן שמכבד את העני ועוזר לו על ידי הרכוש שלו עצמו – המשכון שמופקד בידי המלווה.

יחידה 18: פרק ו משנה ח המעביר חבית ממקום למקום

תוכן

מעריך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שני שיעורים

א. מקרא מפה: הגדרת שבועת השומרים בעזרת סיפור.

ב. צעד ראשון: קריאת המשנה ודיון במקרה בעזרת דוגמה רלוונטית (סחיבת מערכת הגברה).

ג. לומדים את השטח: שימוש בציר להבנת הדעות במשנה.

ד. צועדים ביחד: לימוד בחברותות של הגמרא על תקנת חכמים.

ה. איסוף במליאה ודיון במטרה של תקנת חכמים.

ו. מרחיבים את המבט: קריאת הסיפור במשותף ודיון בערך ובחובה בנהיגה לפני משורת הדין כל אחד לפי רמתו.

ז. הגעת ליעד: עבודה בקבוצות לסיכום שלוש המשניות האחרונות.

משנה זו עוסקת בסבל ששבר חבית תוך כדי שהעבירה. הסבל, כמו האומן, נחשב לשומר. האם הוא חייב בתשלום על החבית? אם מדובר במקרה של אונס גדול – הדין ברור, הוא פטור. אם מדובר במקרה של רשלנות ברורה – הדין ברור, הוא חייב. מהו הדין במקרי הביניים – הסבל לא התרשל, אך היה יכול להיזהר יותר ולמנוע את הנזק? במקרה זה דנה המשנה שלפנינו.

לפי תנא קמא – שני סוגי השומרים נשבעים ונפטרים. רבי אליעזר מקבל זאת להלכה משום שכך המסורת, אך תמה על כך, משום שלפי דין תורה שומר שכר חייב במקרים כאלו משום שאינם אונס גדול (ודומים יותר לגניבה ואבידה) ואילו שומר חינם, אמנם פטור ברוב המקרים, אבל גם הוא במקרה של רשלנות חייב. הגמרא מתרצת את תמיהתו של רבי אליעזר בכך שמסבירה שאמנם נכון הוא שמדין תורה שומר שכר חייב, אך השבועה המופיעה בדברי תנא קמא היא תקנת חכמים כדי למנוע הימנעות של אנשים מלעבוד בסבלות.

הערה: למשנה זו ישנם פירושים נוספים. פירוש פשוט יותר אך שלא נפסק להלכה הוא שהשבועה אמנם תקנת חכמים היא, אך השומר לא נשבע שלא פשע (שלא התרשל) אלא נשבע שלא שבר את החבית בכוונה, יוצא מזה שהמשנה עוסקת גם במקרים שבהם מעביר החבית התרשל בהעברתה, ואז אין צורך להפריד בין שומר חינם לשומר שכר (שהרי גם שומר חינם חייב בדין תורה במקרה של רשלנות). פירוש זה, כפי שנאמר, לא נפסק להלכה ולא מסתדר עם הסיפור המובא בהמשך היחידה. על כל פנים מדובר במשנה מורכבת להבנה.

לקריאה נוספת על שבועה בבית דין בימינו אפשר לקרוא באתר ישיבה <http://www.yeshiva.org.il/midrash/15568>

מבנה

באופן יוצא דופן התלמידים לא מתבקשים להתייחס למבנה המשנה. זאת מכיוון שהבנת המשנה מורכבת, ונראה לנו שהתייחסות למבנה לא תועיל, בעיקר משום שדעת רבי אליעזר כתובה בצורה יוצאת דופן וקשה להבנה.

יחד עם זאת אפשר לשאול את התלמידים שאלות פשוטות כמו – כמה דעות במשנה ומי התנאים המופיעים במשנה.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. הסבר שבועת השומרים: שימוש בסיפור כדי להדגים את מקום השבועה: יונתן ביקש מרועי שישמור לו על הגיטרה שלו בזמן שהוא עורך סידורים סמוך לביתו. כאשר יונתן חזר רועי התנצל – בזמן שישבתי ועבדתי במחשב שמעתי פתאום רעש והגיטרה נפלה בפתאומיות מהמקום שהנחת אותה ונסדקה. ליונתן הסיפור היה נראה קצת מוזר – הנחתי את הגיטרה בצורה מאד בטוחה, איך זה יכול להיות שהיא נפלה? אתה בטוח שלא נגעת בה והנחת אותה בצורה לא בטוחה? 'לא נגעתי בה' השיב רועי. יונתן התקשה לקבל זאת. 'לא הייתי מניח את הגיטרה היקרה שלי בצורה לא בטוחה, אני כמעט בטוח שמישהו הזיז אותה או התעסק איתה'. – לאחר הסיפור לשאול: מה דעתכם? כיצד זה יוכרע? כדאי לכוון את התלמידים לראות את המורכבות – מצד אחד רועי הוא שומר חינוך, ועשה טובה לחברו כאשר התנדב לשמור לו על הגיטרה. מאידך, אם הוא פשע – כלומר לא שמר כראוי על הגיטרה, אולי אפילו ניסה לנגן בה מתוך סקרנות ואז השיב אותה לא כראוי – הוא חייב. אבל כיצד ניתן לדעת, הרי אין עדים? התורה קבעה שההכרעה תהיה על ידי שבועה. רועי יישבע בשם ה' שהוא שמר על החפץ כראוי ולא השתמש בו – ואז יהיה פטור.

כדאי להקדים לקריאת המשנה את ההסבר על שבועת השומרים, ולהדגיש שהמשמעות של דין 'יישבע' היא שהשומר פטור לאחר שבועה. כך, רק לאחר שלמדו זאת, התלמידים יוכלו להבין למה הכוונה במשנה בדין 'יישבע'.

ב. שימוש בציר שבין פשיעה לאונס להבנת כל מהלך המשנה:

לאחר קריאת המשנה לשאול: מהו המקרה שבו מדובר? "המעביר חבית ממקום למקום ושברה" – **כדאי לדבר על דוגמה רלוונטית לתלמידים כמו אדם שסחב מערכת הגברה יקרה כדי לסדר אותה לאירוע. כעת לשאול? בכוונה? בטעות? הסבל התרשל או לא התרשל?**

לצייר על הלוח את הציר המופיע בחוברת, כשבצד אחד פשיעה ובצד השני אונס. על גבי ציר זה נוסף מידע לאורך הלימוד. כעת לשאול: באיזה מקרה ברור שהשומר חייב? (פשיעה) באיזה מקרה ברור שפטור? (אונס) לסמן חייב ופטור מתחת לציר. מה קורה בתחום שבין לבין?

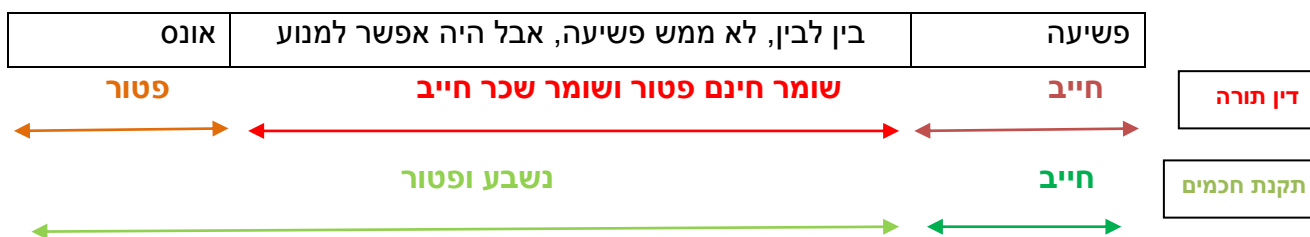
כעת להזכיר ששומר שכר פטור רק במקרה של אונס גדול. כלומר – שומר שכר לפי דין תורה חייב. מה עם שומר חינוך? שומר חינוך פטור בכל מקרה ששמר כראוי. כלומר במקרי הביניים הוא יהיה פטור.

זה הזמן לקרוא שוב את דברי תנא קמא ולסמן אותם מתחת לציר – לפי תנא קמא שני השומרים פטורים. לסמן. אם התלמידים לא ישאלו מעצמם כדאי להזמין אותם לשאול שאלה: איך זה יכול להיות? הרי אנחנו יודעים ששומר שכר חייב! כדאי לעבות את השאלה מתוך 'החיים' כמו הדוגמה הבאה: "מה, אז סבל שלקח עבורי משהו, לא הקפיד כמו שצריך על הסחיבה, היה יכול להתאמץ יותר, והוא יהיה פטור? אתם יודעים כמה עלתה לי מערכת ההגברה הזאת? הוא היה צריך להיזהר הכי הרבה שיש, בשביל זה שילמתי לו!!!" אז איך תנא קמא אומר שפטור אחרי שבועה???

בשלב הזה לעבור לקריאת דברי רבי אליעזר ולומר שזאת בדיוק תמיהתו של רבי אליעזר. להסביר שגם הוא קיבל זאת להלכה, אבל הוא תמה. נשים לב כי אין משימה בחוברת על ההסבר לתמיהתו של רבי אליעזר ויש לדון בה בכיתה.

לאחר לימוד הגמרא שמסבירה שמדובר בתקנת חכמים (בחברותות במשימה 3 או במליאה) להוסיף לציר שעל הלוח את המילים דין תורה – במה שסימנו ראשון, ותקנת חכמים במה שסימנו לפי דברי תנא קמא. אפשר לסכם ולומר שדברי תנא קמא מבוססים על תקנת חכמים, ורבי אליעזר מתבסס על דין התורה בתמיהתו.

ג. סיכום הדינים בטבלה במחברת בעבודה עצמית או כחלק מלימוד החברותות

מקרה א: הפועל פשע - התרשל מאוד במלאכתו	מקרה ב: הפועל עבד בצורה זהירה, אך יכול היה להיזהר עוד יותר ולמנוע את שבירת החבית		מקרה ג: הפועל לא יכול היה למנוע את שבירת החבית
חייב לשלם (גם שומר חנם וגם שומר שכר)	דיני שומרים מהתורה	שומר חנם	שומר שכר
	תקנת חכמים	נשבע שלא פשע (התרשל מאוד) ופטור	נשבע שלא פשע (התרשל מאוד) ופטור
פטור מתשלום (גם שומר חנם וגם שומר שכר)	חייב	נשבע שלא פשע (התרשל מאוד) ופטור	נשבע שלא פשע (התרשל מאוד) ופטור

ד. (משימה 4) קריאת הסיפור מהגמרא ודיון בו: כדאי לקרוא את המקור לאט, וכאשר רבה בר בר חנן שואל 'כך הדין?' לעצור ולשאל את התלמידים מהי התשובה. לפי הדין – הסבלים חייבים, ששברו בפשיעה את החבית. לפי זה יוצא שהחזרת הגלימות אינה הדין, כי אז רבה מוותר על תשלום החבית. בשלב השני – ודאי שזה אינו הדין לשלם להם עבור העבודה. אז למה רב אומר שכך הדין? מכאן להגיע לדיון על החובה לנהוג לפנים משורת הדין, איש לפי מעלתו.

להעמקת הדיון ניתן להביא את דברי הגר"א:

מדוע רב לא השיב לרבה בר רב חנן בפעם השניה באותו פסוק: "למען תלך בדרך טובים" אלא המשיך את חלקו השני של הפסוק: "ואורחות צדיקים תשמור"? "טובים" הם המטיבים לבריות, ו"צדיקים" הם המגדילים לעשות, ומטיבים אף עם הרשעים. לכן נאמר "דרך טובים", מפני שדרך היא מקום רחב, והיא דרך לרבים. אבל הנהגת הצדיקים, הנהגה ליחידים היא, ולכן נאמרה בלשון "אורחות צדיקים", מפני ש"אורח" הוא מעבר צר. ובזה רמז רב, שאכן לשלם שכרם אין זו הנהגה לכלל המון העם, אלא לצדיקים כמותו [הגאון מוילנא, הגר"א, בספר דברי אליהו].

ה. כדאי לתת בסוף השיעור הזה זמן לחלוקה לקבוצות ולעבודה קצרה על משימת הסיכום. משימות הסיכום נותנות ערך מוסף ללימוד ומעניקות לתלמידים הסתכלות רחבה ומעמיקה יותר על הנלמד. כפי שנכתב במבוא למורה - שילוב משימות הסיכום בהערכה לתלמיד מוסיפות למוטיבציה של התלמידים לבצע אותן ברצינות. בשיעור הבא ניתן לעשות חזרה למבחן באמצעות ההמחשות שהתלמידים בצעו, ואף לערוך דיון על המסר שהתלמידים לוקחים מהלימוד לחיים שלהם (כדאי לבקש מהם לכתוב זאת ולהגיש).

הפנמה / ערכים

ביחידה זו כמה נושאים ערכיים מהותיים:

1. השבועה – לשם מה נועדה שבועה ומתי יש להשתמש בה (אך ורק במקומות שהתורה וחכמים מורים לנו)
2. תקנת חכמים בדין זה – חכמים תיקנו דין שונה משל דין תורה כדי שלא יהיה מצב שאנשים יימנעו מלעשות או לעזור זה לזה בגלל דין התורה. התורה לא אמורה למנוע מאיתנו לפעול או לעשות, ולחכמים שמודעים למציאות נתנה הסמכות לעשות זאת – זו עוצמה של התורה שבעלפה.
3. לפני משורת הדין – זו כבר הפעם השניה בלימוד במסכת ב"מ שאנחנו מעלים נושא זה. דווקא בתוך לימוד פרטי דינים שבין אדם לחברו חשוב לנו להדגיש שאנחנו מחויבים לא רק לדין אלא גם ללפנים משורת הדין שגם היא חובה. אפשר להציג זאת באופן שהדין זהו הבסיס שבו חייב כל אדם מישראל. לפני משורת הדין תלוי ברמה של כל אחד ואחד, אך זוהי חובה, בטח ובטח ביחסים שבין אדם לחברו. אפשר לספר לתלמידים שיש אמרה בגמרא שאומרת שירושלים נחרבה משום שהעמידו את הדין על הדין בלבד ולא נהגו לפני משורת הדין. כדאי להרחיב זאת למחוזות הנפש והרגש: למה חשוב לנהוג לפני משורת הדין? איך זה משפיע על היחסים שלנו זה לזה? (ומה קורה כאשר נוהגים רק לפי הדין?) איך זה משפיע על האדם עצמו? האם יש לכם דוגמאות מהחיים לנהיגה לפני משורת הדין?

מדריך למורה בבא מציעא פרק ז

יחידה 19: פרק ז משנה א

הכל כמנהג המדינה

תוכן

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שני שיעורים

א. פתיחה: שמיעת מצבים של תלמידים שעבדו.

ב. צעד ראשון: ארגון המשנה בטבלת כאמד"ט.

ג. לומדים את השטח: לימוד הדינים במשנה באמצעות אחת מדוגמאות התלמידים.

ד. צועדים ביחד: לימוד המעשה במשנה, סיכום במליאה באמצעות טבלה (ראו בהמשך).

ה. מרחיבים את המבט: הבנה מעמיקה יותר של המעשה באמצעות השוואת סעודת אברהם למלאכים וסעודת שלמה, ולימוד משניות נוספות לפי רמת הכיתה. בעקבות זאת דיון מוסרי על היחס של מעסיק לפועליו.

חלק זה מתוכנית הלימודים (פרק ז משנה א, פרק ט משניות יא-יג) עוסק בדיני פועלים, בתנאי ההעסקה ובזמן התשלום לשכיר. הרישא של המשנה מלמדת שכאשר לא סוכמו פרטים לגבי תנאי ההעסקה, התנאים המחייבים הם המקובל במדינה, הן מבחינת שעות העבודה, הן מבחינת הארוחות, וכן בכל תנאי ההעסקה (למשל בימינו: בגדי עבודה, תשלום נסיעות, גמול השתלמות, פנסיה וכד'). חשוב לזכור שזה כאשר לא סוכם דבר ברור, אך אם המעסיק התנה עם הפועל תנאי עבודה, זה מה שקובע.

בסיפא של המשנה מופיע סיפור שמתייחס לפסקה שחסרה במשנה שלנו ויש לשנותה לפי הגמרא: ואם פסק להם מזונות – ריבה להם. כלומר, אם במקום שבו נהגו לתת מזונות, בעל הבית התנה מראש שיספק מזונות, עליו להרבות מזונם. בסיפור

אומר רבי יוחנן בן מתאי לבנו שפסק מזונות לפועלים שימהר ויאמר שמדובר רק על פת וקטנית, כי אחרת אפילו סעודת מלכים (כשלמה בשעתו) לא מספיק ראוייה לבני אברהם יצחק ויעקב (כלומר, רבי יוחנן בן מתאי מסכים עם הפסקה 'אם פסק להם מזונות – ריבה להם'. אך לדעת רבי שמעון בן גמליאל, לא היה צריך לומר להם במפורש, הכל כמנהג המדינה גם אם התנה מזונות מראש (הוא חולק על הפסקה החסרה).

מבנה

ראשית כדאי להורות לתלמידים לחלק את המשנה לרישא ולסיפא (מה יש בסיפא?) ואחר כך את הרישא של המשנה כדאי לסדר בטבלה של מקרה ודין.

מקרה	דין
השוכר את הפועלים ואמר להם להשפכים ולהעריב, מקום שנהגו שלא להשפכים ושלא להעריב	אינו רשאי לכופן
מקום שנהגו לזון	זון,
לספק במתיקה	יספק,
הכל	כמנהג המדינה

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. לפתוח מהמציאות של התלמידים בשטח – לברר למי מהתלמידים כבר יצא לעבוד ולהרוויח כסף? מה היו תנאי העבודה? (שעות העבודה, אוכל, נסיעות וכד', עדיף לא לדבר על השכר...) מה קובע את התנאים? האם היה משהו שציפית שיעשה ולא נעשה? חלק מהמטרות בלימוד משניות אלו הוא ללמד את הילדים את העולם של שכירים ופועלים מתוך מבט של תורה.

ב. לאחר קריאת הרישא של המשנה והבנתה, לדון באחת מן הדוגמאות של התלמידים או בדוגמה אחרת (נער שמחלק פליירים עבור חנות חדשה שנפתחה, נערה שעובדת בעיטוף ספרים ובסידור הספרייה בחופש, ועוד), ולבחון מה יהיו תנאי העבודה שלהם בהנחה שלא סוכם משהו מסוים מראש. בעצם יש לבחון זאת ביחס לנהוג במדינה, למשל ששעות עבודה הן 8-4 בדרך כלל, או שלפי החוק יש לשלם על נסיעות, וקיים שכר מינימום וכד'.

ג. לסכם את הדעות בסיפור באמצעות הטבלה הבאה:

אדם שגר במקום שבו נוהגים לתת אוכל לפועלים התנה עמם שייתן להם מזון		
האם כוונתו היא להוסיף לפועלים מזון יותר ממה שמקובל באותו מקום?	רבי יוחנן בן מתיא	כן. אם התחילו לעבוד עליו לתת להם מזון רב יותר ממה שמקובל _ "ואם פסק להם מזונות – ריבה להן"
	רבן שמעון בן גמליאל	לא. כוונתו הייתה לתת להם מזון לפי מנהג המקום "הכל כמנהג המדינה"

ד. ב"מרחיבים את המבט" הובאו תיאורים של הסעודה שעשה אברהם אבינו למלאכים ושל סעודת שלמה בשעתו. התלמידים מתבקשים להשוות בין התיאורים על ידי טבלה ומכך להבין את דבריו של ר' יוחנן בן מתיא. העדפנו לאפשר לתלמידים לבצע את ההשוואה בכוחות עצמם על ידי למידת הפסוקים, אך בכיתות המתאימות ניתן להביא בפניהם את דברי המאירי על המשנה:

"אמר לו: בני, אפילו אתה עושה עימהם כסעודת שלמה בשעתה - לא יצאת ידי חובתך, שהם בני אברהם שהיה מכין שלשה שוורים לשלשה אנשים, והרי היא סעודה גדולה משל

שלמה! שאף על פי שכתוב בו" עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן" מכל מקום ברבות הטובה רבו אוכליה וכבר כתוב בו" יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים לרוב."

ניתן להראות מקורות נוספים שבהם העובדה שאנחנו בני אברהם יצחק ויעקב משפיעה על ההלכה, כמו:

רבי עקיבא אפילו עניי שבישראל

רואין אותם כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם

שהם בני אברהם יצחק ויעקב.

משנה מסכת בבא קמא פרק ח משנה ו

(וגומרה) עד קנץ החמה.

רבי יהושע אומר: עד שלש שעות, שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות.

משנה מסכת ברכות פרק א משנה ב

כאשר המסר העיקרי הוא שהאמירה שכל אחד מאיתנו הוא 'בן מלך' או בן חורין שירד מנכסיו, או בן לאברהם ליצחק וליעקב, אינה רק אמירה של אהבה, משהו שהוא רק רעיוני. אלא היחס הוא יחס אמיתי, והוא בא לידי ביטוי בהלכה, שאכן כך צריך להתנהג לכל אחד מישראל.

הפנמה / ערכים

ביחידות אלו של הלימוד (19-22) יחזור פעמים רבות העיקרון שהאדם החזק בסיטואציה אינו יכול להשתמש בכוחו כדי לנצל את האחר, והוא מחויב לכללים, למצוות, ולשמירה על מי שבאותה סיטואציה נמצא בעמדה חלשה יותר.

כך במשנה שלנו מעסיק שבידו הכסף, אינו יכול לנצל את העובדים שלו ולדרוש מהם, מבלי שקבע זאת איתם מראש, לעבוד בצורה אחרת מהנהוג במדינה, והוא עצמו מחויב לתת להם את כל הזכויות שנהוג לתת. הסיפא של המשנה מלמדת אותנו שאין מדובר רק על חובה אנושית פשוטה (גם, כמובן, לא לשלול את האנושיות הטבעית) אך יחד עם זאת מדובר על ערך עמוק שבו כל אחד מעם ישראל הוא בן לאברהם יצחק ויעקב, וראוי להתייחס אליו באופן הולם. אברהם עשה סעודה בכבוד רב לשלושה אנשים (מלאכים שחשבו לאנשים) וכך ראוי לנהוג בכל אחד מישראל. גם אם הוא פועל פשוט, באמת הוא אינו פשוט כלל...

הרב מנחם המאירי

חי במאות הי"ג-י"ד בדרום צרפת.
חיבורו המרכזי הוא פירושו לתלמוד, "בית
הבחירה"- סיכום על דרך הפשט של הסוגיות,
וסיכום של דעות הפוסקים בדורות לפניו.
לשונו העברית הברורה וסגנונו המיוחד מסייעים
משמעותית להבנת דברי התלמוד.

מדריך למורה בבא מציעא פרק ט

יחידה 20: פרק ט משנה יא זמן התשלום לשכיר

מעריך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שני שיעורים

א. פתיחה: הצגת האיסורים ו'ניחוש' על מה הם מדברים – להמחשת כובד הלנת שכר.

ב. מקרא מפה: לימוד המצוות העוסקות בתשלום שכר שכיר בזמן, הדגשת הביטויים החריפים.

ג. צעד ראשון: ארגון המשנה בתרשים כאמד"ט.

ד. לומדים את השטח: סימון המקרים בציר זמן והבנת העיקרון של זמן התשלום (משימה 3).

ה. התייחסות לתשלום שכר שכיר בימינו – במליאה, יחד עם דוגמאות מחיי התלמידים.

ו. מרחיבים את המבט: לימוד המדרש על הפסוק 'ואליו הוא נושא את נפשו'.

תוכן

משנה זו והמשנה הבאה עוסקות בדינים הקשורים לחובה לשלם שכר שכיר בזמן ולאסור הלנת שכר. היחידה פותחת בציוויים מהתורה על איסור עיכוב תשלום שכר שכיר. מתוך ריבוי הציוויים והלשון הקשה ניתן ללמוד על הצורך באיסור זה ועל חומרתו.

המשנה מפרטת את הזמן שבו חובה לשלם לשכיר את שכרו, לפי זמן העבודה שלו. העיקרון העולה מהדינים ברישא של המשנה הוא שיש לשלם לפי זמן הסיום: אם אדם סיים בלילה (גם אם עבד כל היום וסיים בתחילת הלילה וגם אם עבד רק שעות ספורות בלילה) – יש לשלם לו עד סוף אותו לילה, אם אדם סיים ביום – יש לשלם לו עד סוף אותו היום.

בסיפא של המשנה מפורטים שכירים שעבדו תקופת זמן ממושכת. גם שם זה תלוי בזמן סיום העבודה, אם סיים ביום – צריך לשלם לו עד סוף היום, אם סיים בלילה – משלם לו בכל הלילה ובכל היום שלאחריו.

הערה: ניתן לראות הבדל בין הרישא שבה מי שמסיים בלילה צריך לשלם לו באותו לילה, לבין הסיפא שבה מי שמסיים בלילה צריך לשלם לו עד סוף היום שלאחריו. בגמרא מוסבר שיש כאן שתי דעות שונות, שהרישא היא לדעת תנא קמא והסיפא לדעת רבי שמעון. לא הבאנו זאת בחוברת מפאת המורכבות, אך תלמיד שישים לב – ראוי שישמע את ההסבר.

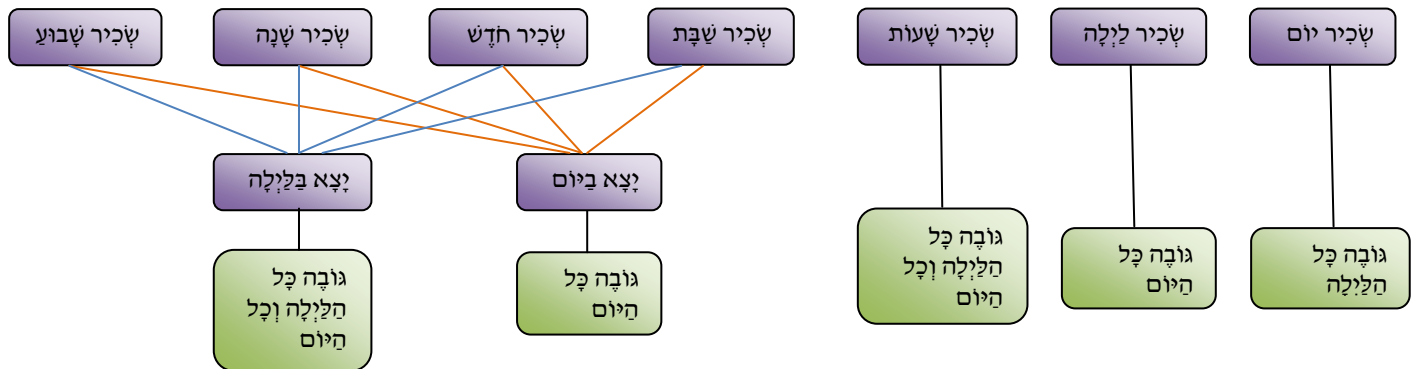
בחוברת ישנה התייחסות לתשלום שכר שכיר בימינו.

מקורות נוספים הקשורים לתשלום שכר שכיר בזמן:

http://www.aspaklaria.info/300_SHIN/%D7%A9%D7%9B%D7%A8%20%D7%A9%D7%9B%D7%99%D7%A8.htm

מבנה

הרישא של המשנה בנויה ממקרה ודין מקרה ודין, כך שבמקרה יש את זמן העבודה של השכיר ובדין את הזמן שבו הוא גובה. בסיפא של המשנה יש ארבעה סוגים של שכירים, שבכל אחד מהם יש אפשרות שיצא ביום ויש אפשרות שיצא בלילה, ולכן לתרשים יש מבנה מיוחד.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

- א. לפתוח בכתיבת ציטוטים על הלוח מתוך הפסוקים ('לא תעשוק את רעך' 'לא תגזול' 'לא תעשוק... עני ואביון מאחריך'...' ולא יקרא עליך אל ה', והוראה לתלמידים לנסות לגלות (בניחוש) מה האיסור שעושה מי שעובר על כל הציוויים האלו. המטרה היא להמחיש כמה לעכב שכר שכיר הוא מעשה חמור לפי התורה. ייתכן שהניחושים יובילו למעשים שנראים לכאורה הרבה יותר חמורים, והנה – כל זה 'רק' על עיכוב בתשלום שכר השכיר.
- ב. בלימוד הפסוקים להדגיש את מספר הלאווים ומצוות העשה שיש בפסוקים, וכן את החריפות של הביטויים.
- ג. לבקש דוגמאות מהחיים של התלמידים ושיאמרו מהו הדין, מתי יש לשלם במקרים אלו.
- ד. לבקש מהתלמידים ביטוי אחר, מודרני, אפילו מהסלנג, למילים 'ואליו הוא נושא את נפשו'. אפשרויות – 'מת לקבל כבר את הכסף' או 'בונה על זה' (עדין מדי).
- ה. ניתן לספר את הסיפור הבא:

מספר ר' נועם הלוי, מדפיס שיעורי "קול צופיך" של הרב מרדכי אליהו זצ"ל:

בחסדי ה', שנים ארוכות זכיתי להדפיס את שיעורי 'קול צופיך' של מורנו ורבנו מרן הרב מרדכי אליהו זצוק"ל. מרן הרב היה מקפיד לשלם לי בעצמו, מיד כשסיימנו את כל ההגהות על השיעור וברכנו על המוגמר, והיה רגיל לומר לפני התשלום: 'הריני בא לקיים מצוות ביומו תתן שכרו'.

בשנת תשס"ד בשבוע פרשת ויקהל-פקודי (גליון 259) שהה כבוד הרב בחוץ-לארץ, וביום שני של השיעור השבועי, שידרו את השיעור מחו"ל, השיעור עסק בדיני 'חודש ניסן וברכת האילנות'. אני כרגיל הדפסתי את השיעור באותו הלילה, ושלחתי אותו בפקס למספר שמסרו לי אנשי לשכת הרב מראש. למחרת, התקשר אל ביתי אחד מאנשי הלשכה שליוו את מרן הרב לחו"ל, וציינתי בפניו שיש לי כמה שאלות לרב על השיעור, והאם אוכל לדבר עימו.

לאחר מספר רגעים, שוחחתי עם כבוד הרב והוא ענה לכל שאלותי, ובסיום השיחה נפרדנו לשלום. הנחתי את שפופרת הטלפון מידי, ואמרתי לאשתי שישבה לידי: "עוד כמה שניות, הרב יתקשר אלי בחזרה!" ואכן כך היה - הטלפון צלצל. וכששאלתי: "מי זה?", ענה הקול: "מדבר מרדכי". לא ידעתי מה לומר, ומרן הרב פתח ואמר: "היום אני לא יכול לשלם לך, ואני מבקש מחילה על 'ביומו תתן שכרו'".

לא ידעתי את נפשי, מי אני ומה חיי, ואמרתי לרב: "בוודאי שאני מוחל, הרי הרב בחו"ל..."
זו היתה מעלתו וענוותנותו.

הפנמה / ערכים

יש כאן מצווה נוספת שמגינה על הפועל, על השכיר, על העובד, ומגבילה את המעסיק שאצלו הכסף והכוח. המצווה דורשת מן המעסיק להיות רגיש לצרכים של העובד, להיות מחויב למה שמגיע לו, ולא לדחות.

ב'מרחיבים את המבט' מופיע מדרש תנאים שמדמה את המעסיק שמעכב את תשלום השכר לאדם שחרש עם חמור את שדהו, וכל היום החמור ראה את האלומה שיקבל בסוף היום, אך בסוף הוא הכניס אותו לבית והרחיק את האלומה ממנו. כך העובד נושא את נפשו – עמל ומצפה משך כל העבודה – אל השכר שיקבל בסופה.

עצם העובדה שהתורה עוסקת בנושאים הללו היא גם ערך שראוי להעביר לתלמידים. התורה לא מניחה את עולם ההעסקה להפקר או לגחמות של המעסיק, אלא מגבילה את כוחו ומחייבת אותו לדאוג שעובדיו יקבלו את התשלום בזמן.

יחידה 21: פרק ט משנה יב

דינים נוספים בתשלום לשכיר

תוכן

במשנה זו ישנן הלכות רבות הקשורות לתשלום שכר שכיר, ולכן מומלץ להפריד בין החלקים השונים בזמן ההוראה.

הרישא של המשנה

ברישא ישנם מקרים שבהם עוברים על איסור עיכוב שכר שכיר ומקרים שלא. ראשית המשנה מבהירה שיש איסור בכל סוג של שכר שיש לשלם, בין עם זה לאדם על עבודתו ובין אם זו השכרה של בהמה או חפץ. אח"כ המשנה מסייגת שהמעסיק עובר על איסור רק אם העובד תבע (דרש את התשלום) אותו על כך, אחרת ייתכן וחשב שהכסף לא דחוף לשכיר. נוסף על כך, אם, בהסכמה, המעסיק נתן לעובד המחאה במקום תשלום, גם אין איסור עיכוב שכר (כמו למשל נתינת תלוש קניה בחנויות מסוימות, כמובן בהסכמה בלבד).

הדין האמצעי במשנה

חלק זה של המשנה עוסק במקרה שבו יש מחלוקת בין המעסיק לעובד האם שולמה המשכורת לעובד. צורת הפיתרון היא שבועה, אך המשנה קובעת מי נשבע בכל אחד מן המקרים. במשנה ישנו דין מיוחד (ראו הסבר בחוברת) שבו זה שאמור לקבל את התשלום נשבע.

הסיפא של המשנה

דינו של גר תושב שונה במעט מדינו של ישראל, יש בו רק את מצוות העשה של 'ביומו תתן שכרו' משום ששם נאמר 'או מגרך', ואין בו את האיסור 'לא תלין פעולת שכיר איתך' כי שם נאמר רק 'רעך'. לכן כמובן שיש חובה לשלם שכר שכיר לגר תושב בזמן, אך יש פחות איסורים, כי המחויבות שלנו לאדם מעם ישראל גבוהה יותר.

מבנה

מומלץ לבנות תרשים של כל אחד מחלקי המשנה בנפרד.

יש להדגיש שהחלק הראשון עוסק בשאלה מתי עוברים על איסור הלנת שכר ולכן המשפטים במשנה של 'עובר עליו' או 'יש בו משום' הם הדינים.

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שלושה שיעורים

א. פתיחה: תזכורת לשיעור הקודם באמצעות הצגהקטנה.

ב. צעד ראשון: השלמת תרשים כאמד"ט של הרישא של המשנה.

ג. לומדים את השטח: עבודה של התלמידים על המחזת דוגמאות למשנה, והצגה מול הכיתה של המחזות נבחרות עם למידת הדינים במקרים השונים.

ד. מרחיבים את המבט: לימוד דברי בעל ה'חפץ חיים'.

ה. מקרא מפה: קריאת הדוגמה של מירב ומנהלת הקיטנה ודיון קצר בה, תזכורת למושג של שבועה בדיני ממונות.

ו. צעד ראשון: ארגון החלק האמצעי במשנה בתרשים כאמד"ט.

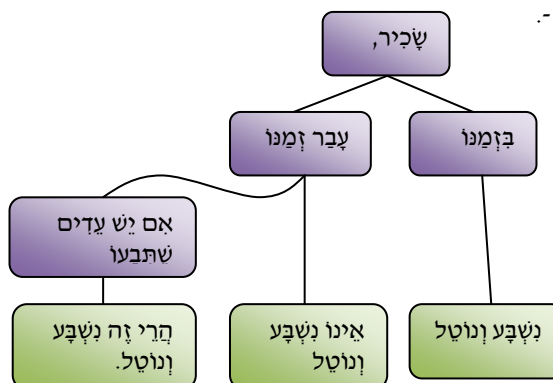
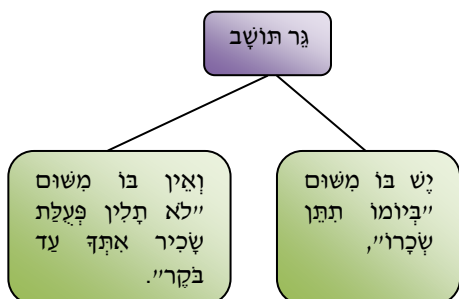
ז. צועדים ביחד: לימוד בחברותות של הדין האמצעי במשנה.

ח. לומדים את השטח: איסוף של התשובות מהחברותות ודיון בשאלה – איזה מהצדדים הדינים בחלק זה של המשנה מחזקים?

ט. צעד ראשון: ארגון הסיפא של המשנה בתרשים ותיאור המקרה במפורט.

י. לומדים את השטח: עיון בפסוקים והבנה כיצד נקבעה ההלכה מכתוב.

יא. הגעת ליעד: הסבר המשימה שניתנת לעבודה בבית.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

- א. פתיחה בהצגה קטנה של תזכורת למה שלמדנו בשיעור הקודם: לפנות לאחד התלמידים ולומר לו: 'על העבודה שעשית אתמול אני אשלם לך עוד שבוע, את הכסף הזה אני צריך עכשיו למשהו אחר' ולאחר מכן לשאול על איזה מצווה עובר אדם שעושה זאת, ועד מתי חובה לשלם לפי מה שלמדנו.
- ב. במשימה 2 התלמידים מתבקשים לכתוב שלוש דוגמאות. אפשר לבקש מהם לבחור את אחת הדוגמאות ולהמחזיז בקצרה. אח"כ ההמחזות המוצלחות יוצגו בפני כל הכיתה, לפי סדר המשנה, ובאמצעותן ניתן יהיה להסביר את המשנה.
- ג. (משימה 3) ללמוד את ההלכה מהספר אהבת חסד. העיקרון הנלמד שם הוא שהחובה לשלם שכר שכיר בזמן אינה מתחילה כאשר הוא סיים את העבודה, אלא צריך לדאוג ולתכנן מראש שיהיה מספיק כסף לשלם בזמן. כך גם בנסיעה במונית, אסור לעלות למונית אם אין כסף לשלם, או להזמין בעל מלאכה אם אין אפשרות לשלם לו, וכד'.
- ד. לקרוא את הדו שיחשל מנהלת הקייטנה ומירב, ולדון בו: מה דעתכם? מי לדעתכם יותר אמין? (אף אחד מן הצדדים לא מנסה לרמות, מדובר כאן על טעות, אולי כאן התלמידים כבר יתחילו לחשוב בכיוון של המשנה, שבשלב הזה העובד זוכר יותר אם שולם לו או לא מכיוון שהוא מחכה לכספו) כיצד אפשר לפתור את הבעיה? האם יש דרך שלמדנו בעבר שבה

פותרים בעיה בדיני ממונות? להזכיר את שבועת השומרים, ולהסביר שכאן המשנה עוסקת בשאלה מי יישבע בכל אחד מן המקרים.

ה. באיסוף בחברות (משימה 5) של לימוד המקרה השני לשאל את התלמידים: על מי הדינים מגנים יותר, לדעתכם, על המעסיק או על העובד? מתוך הדיון להראות שההלכה שומרת על האיזון ביניהם, מצד אחד תוך כדי זמן התשלום היא סומכת על העובד, אך לאחר זמן התשלום על המעביד, כיוון שאז עובר הזמן והמעביד יודע שהוא אחראי לשלם (ובטח פתח את הפנקסים שלו וכו').

ו. להקריין על הלוח את הפסוקים ולשאל – כיצד הגיעו במשנה למסקנה שגר תושב יש בו משום 'ביומו תתן שכרו' ואין בו משום 'לא תלין...!', לכוון את התלמידים לזהות במי עוסקת המצווה עד שיזהו את המילים 'רעך' ו'גרך'.

ז. אם יש תלמיד שאוהב את זה מומלץ (אפילו תמורת בונוס בציון או במקום משימת הסיכום שלו) שיאסוף את הכללים שתלמידים כתבו במשימת הסיכום ב'הגעת ליעד' וייצור מהם מצגת. לצד הכללים יכתוב את הדוגמאות של התלמידים, ויציג את המצגת בפני כל הכיתה.

הפנמה / ערכים

שתי נקודות לדיון במשנה:

1. מתוך הדיון האמצעי במשנה אפשר לדבר על כך שהתורה דואגת לשני הצדדים. ההלכה שומרת על איזון שאף צד לא ינצל את הצד השני. זה אחד מן הדברים הגדולים שיש בתורת ה', שהיא טובה לכל, שהיא אינה לטובת צד אחד בלבד, או רואה רק חלק מן התמונה, אלא יש תשומת לב לכל אחד מן האנשים ולכל הערכים באיזון העדין והמיוחד הזה.

2. היחס לגר תושב. גם כאן יש איזון: אי אפשר לעשות בגר תושב מה שרוצים. חובה גם לו לשלם את השכר בזמן. יחד עם זאת, ישנה מחויבות גדולה יותר למי שהוא מעם ישראל, ולכן התורה 'מגבה' את מצוות העשה של תשלום שכר שכיר בזמן גם במצוות לא תעשה עבור מישהו מישראל.

רבי ישראל מאיר הכהן- אהבת חסד

רבי ישראל מאיר הכהן מראדין (נולד: תקצ"ט (1838); נפטר: כ"ד באלול תרצ"ג (1933)) זכה לחבר שתי יצירות שהתקבלו בעם ישראל כחיבורי יסוד: **חפץ חיים** על הלכות לשון הרע ו**משנה ברורה** על השולחן ערוך אורח חיים. בשנת תרכ"ט (1869) הקים את ישיבת ראדין (בפלך וילנא) וכיהן בה כראש הישיבה. בשנת תרל"ג (1873), בהיותו בן שלושים וחמש, כתב את הספר **חפץ חיים**, המקיף את כל הלכות לשון הרע בהרחבה רבה. פרט לכך כתב ספר מוסר על לשון הרע בשם **שמירת הלשון**. בשנים תרמ"ג-תרס"ז כתב את ספרו הגדול **משנה ברורה** על השולחן ערוך אורח חיים. חלק זה של השולחן ערוך כולל בתוכו את ההלכות המצויות שאדם עשוי לפגוש בכל יום, וה**משנה ברורה** מפרש את דבריו של השולחן ערוך וכולל גם פסקי הלכה רבים. בנוסף כלולים בחיבור זה גם ה**ביאור הלכה**, הכולל ה**רחבה והעמקה** בנקודות מסוימות, וכן **שער הציון**, שבו **ציוני המקורות** שמהם שאב את פסקיו, ולעתים גם הערות קצרות נוספות. ספרו "אהבת חסד" עוסק במצוות החסד ובמצוות נוספות שבין אדם לחברו.

יחידה 22: פרק ט משנה יג

דיני משכון

תוכן

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שני שיעורים

א. פתיחה: סיפור מתוך הכתבה על הלואות בשוק האפור, כהשוואה להבנת ערך המצווה.

ב. צעד ראשון: ביצוע משימה 1 (או גם יצירת תרשים כאמד"ט של המשנה)

ג. צועדים ביחד: לימוד בחברותות של הדינים במשנה בהדגמה על הסיפור של אורית והדס.

ד. לומדים את השטח: איסוף של הלימוד בחברותות ודין בהשפעה של הדינים על ההלואה..

ה. מרחיבים את המבט: לימוד המקורות והבנת המעלה המיוחדת בצדקה.

המשנה מפרטת את ההגבלות שיש על המלוה (שאנו מכנים אותו נותן ההלוואה לאורך הלימוד) כדי למנוע את הבלבול בין המילים מלוה ולווה) כאשר הוא לוקח משכון מלוה שלא החזיר את ההלוואה במועד שנקבע.

ההגבלות מגנות על הלווה שלא יסחטו אותו: מותר לקחת משכון רק בהסכמה, או באישור בית הדין (ואז גם שלא בהסכמה).

ההגבלות מגנות על צרכיו הבסיסיים של הלווה: אם יש לו רק כר אחד והוא נלקח למשכון צריך להשיבו בלילה, אסור לקחת דברים שעושים בהם אוכל נפש.

ההגבלות גם מגנות על כבודו של הלווה: אסור להיכנס לתוך הבית לקחת משכון.

ההגבלות מגנות על רכושו: אסור למכור את המשכון, אלא רק לדעת רשב"ג אחרי שלושים יום.

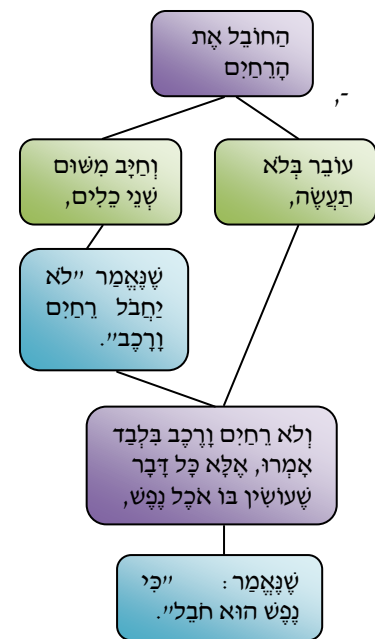
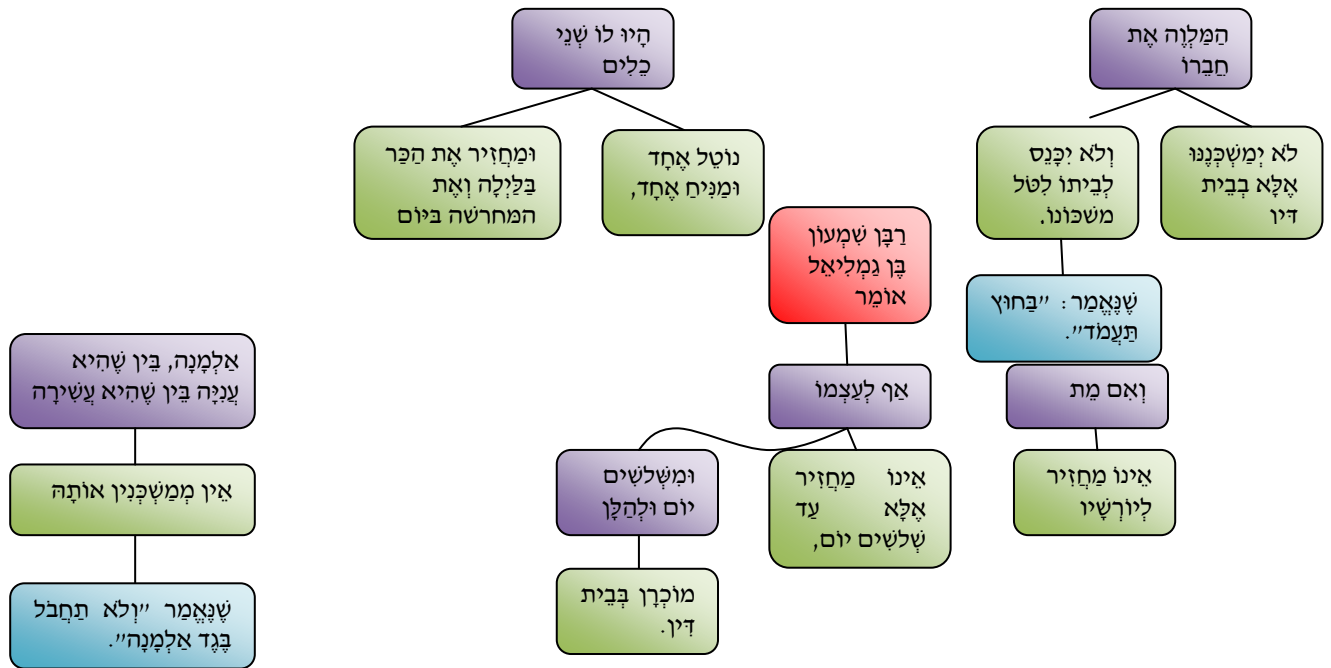
ההגבלות מגנות על האלמנה, שעלולה להיות אשה חלשה מבחינה כלכלית וחברתית.

הערה: הציטוטים במשנה כולם מפרק אחד, אך מפוזרים בין כמה פסוקים שעוסקים במצוות שונות, לכן לא הבאנו את הפרשייה ללימוד. ובאופן כללי חשוב היה לנו לשמור על התמונה הכללית של המשנה, של ראיית כל ההגבלות על המשכון כיחידה אחת ששומרת על האיזון בין המלוה ללווה, ולא להיכנס לפרטי הלימוד מן הפסוקים.

במרחיבים את המבט בחוברת יש עיסוק בעצם מצוות ההלוואה, והגדולה של מצווה זו אפילו יותר מן הצדקה. דווקא משום שיש הגבלות רבות על המלוה, יש צורך להדגיש שמדובר במצווה.

מבנה

המשימה בחוברת שמתייחסת למבנה מבקשת מן התלמידים לקשר בין שאלות לבין החלק במשנה שעוסק בשאלה זו. ניתן גם לבנות תרשים כאמד"ט, אך בחלק מן המשנה הוא מורכב.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. לפתוח בסיפור מתוך הכתבה בוואלה על הלוואות בשוק האפור (מועתק לכאן ולא בקישור, כי שם יש דברים לא נקיים, הקישור המלא ב'הפנמה וערכים'). לתאר את המציאות – אנשים מתגלגלים לקשיים כספיים ובלית ברירה פונים לקבל הלוואה מגורמים מפוקפקים כמו עבריינים. לאחר קריאת הכתבה לשאול – מהי הדרך של התורה לנתינת הלוואות? לחזור על כך שיש מצווה לתת הלוואה (ואיסור לקחת ריבית!). אסור להיות 'כנושה' – להטריד עד לקבלת ההחזר, אך מותר לקחת משכון בתנאים מסויימים שנלמדים במשנה.

באחת השיחות שניהלה מ' עם חברתה, היא הזכירה את העובדה שהיא במצוקה כלכלית קשה, דבר שלא חמק מאוזניו של העבריין. "הוא אמר לי שהוא יכול להלוות לי כסף בריבית", העידה מ'. "סגרתי אתו שאני לוקחת ממנו 20 אלף והייתי אמורה להחזיר לו 2,600 כל שבוע. עשרה תשלומים, עשרה שבועות. זאת אומרת, לוקחת 20 אלף, מחזירה 26 אלף."

לדברי מ', השוק האפור שואב את החייבים וגורם להם ללוות עוד ועוד. "לקחתי עוד פעמיים", סיפרה מ'. "פעם אחת לקחתי 3,000 שקל, הלוואה עומדת שנקראת הלוואה אקספרס. אני משלמת ריבית של 300 שקל בשבוע וכל עוד אני לא מחזירה את ה-3,000 הלוואה לא נסגרת אף פעם."

חוקר: "כשהיית לוקחת את ההלוואות מאותו העבריין, הוא היה מחתים אותך על טפסים?"
מ': "כן, על צילום של תעודת הזהות שלי שמאחוריו רשמתי בכתב יד שאני מתחייבת להחזיר לו את הכסף בזמן עם ריבית."

חוקר: "האם היו מקרים שבהם נדרשת להחזיר כספים ולא החזרת, ומי מטעמו של העבריין החל להפעיל לחצים?"

מ': "הוא היה מתקשר בלי סוף לטלפון הנייד שלי בשביל לקבל את הכסף. רוב הזמן הייתי משלמת כנדרש. הייתה פעם אחת שהייתי חייבת עדיין אלפיים שקלים ולא שילמתי. הוא התקשר אליי מלא פעמים ולא הייתה לי ברירה. החלפתי מספר טלפון. היו גם פעמים שהוא דפק לי בדלת וצעק לי מלמטה שהוא רוצה את הכסף. פעם אחת אמרתי לו שאין לי מאיפה להביא את הכסף. הוא הסביר לי שאני צריכה לעשות מאמצים. ואז שאלתי אותו: 'מה יקרה אם אני לא אחזיר לך?' והוא השיב: 'רק תנסי אותי' וחיך לי מול הפנים. זה היה איום, חד וחלק."

חוקר: "מה חשבת שיקרה לך אם לא תחזירי לו את הכסף?"
מ': "הוא היה פוגע בילדים שלי."

ב. לדון במליאה לפרטים בשאלות שבשלב ב של החברותות (משימה 2): אילו דינים במשנה מגנים על כבודו של הלווה וכו', כדי שהתלמידים ממש יראו כיצד הדינים דואגים למקבל ההלוואה לצד הלווה.

הפנמה / ערכים

במשנה יש איזון בין הלווה למלווה. מצד אחד יש למלווה אפשרות לקחת משכון, שהוא אמצעי לחץ להשבת ההלוואה. יחד עם זאת קיימות די הרבה מגבלות ששומרות על הלווה. המלווה לא יכול לנקוט בכל אמצעי או בכל מחיר כדי לקבל את ההלוואה שנתן, אפילו שזה הכסף שלו. הוא נמצא בעמדה חזקה הרבה יותר, של אדם שיש לו כסף, לעומת העמדה הפגיעה של האדם שנצרך ללוות, והוא צריך לזכור שנתינת ההלוואה היא מצווה של עזרה לאדם שלא ייפול. ההלוואה יכולה לעזור לאדם שלא יצטרך לבקש צדקה אלא יצליח להשתקם בזכות ההלוואה שקיבל.

בקישור הזה <http://news.walla.co.il/item/2803599> שלא מתאים לתלמידים (אולי אפשר להעתיק חלק) אבל חשוב שהמורה יקרא, יש תיאור של הלוואות בשוק האפור-שחור שעבריינים נותנים. כדאי לתת זאת בתור השוואה לתלמידים – כיצד נותנים הלוואה כמצווה (ללא ריבית, בלי איומים, עם מגבלות על המשכון) לעומת כיצד ניתנת היום הלוואה ממקורות מפוקפקים.

ערך נוסף המופיע ביחידה הוא הדאגה לשיקום של מי שמך, לא רק נתינת צדקה שפותרת באופן מקומי, אלא לעזור לו לצאת מן המצב שאליו הוא נכנס, ואחת הדרכים לכך היא ההלוואה, דרך נוספת היא לעזור לו למצוא עבודה שישתכר בעצמו. המדריך בחוברת מספר לתלמידים על עמותות העוסקות בדברים מעין אלו, ואפשר לפרט עליהן לתלמידים.

סיכום ללימוד במסכת בבא מציעא

זמן הוראה מומלץ: שיעור אחד

בחוברת ישנה פעילות סיכום שבה התלמידים מתבקשים לאסוף לתוך תרמיל המסע שלהם את הדברים שרכשו במהלך הלימוד.
ניתן לתת את המשימה כשיעורי בית ושישתפו בשיעור, וניתן לעשות אותה כפעילות חווייתית בשיעור באופן הבא:

שלב א: כל זוג תלמידים מקבל זוג משניות (או לפי כמות התלמידים בכיתה כך שכל המשניות תהיינה מכוסות) וכותב על דפים נפרדים באותיות גדולות מספיק לפי הקריטריונים שבדף:

1. הלכות שמופיעות במשנה (כל אחת על דף קטן נפרד)

2. מסרים שנלמדים מהמשנה

3. נקודות למחשבה הקשורות במשנה

4. מידע חדש שנלמד מן המשנה

5. שאלות שעדיין יש להם על המשניות

6. מסקנה מתוך הלימוד

שלב ב: מסדרים את כל הדפים שהתלמידים כתבו לפי הנושאים, הלכות על שולחן אחד (או שנים), מסרים על שולחן שני, וכן הלאה. ואז התלמידים עוברים בין השולחנות ומשלימים בדף שלהם את מה שהכי מדבר אליהם.

שלב ג: שיתוף במליאה.

הערה: ניתן לשלב תהליך זה כחלק מההערכה של התלמיד.

יחידה 23: הקדמה למסכת שבת

תוכן

רבים הנושאים והעניינים שהשבת נושאת בתוכה, וקשה לבחור ולהתמקד במה לעסוק לפני שנכנסים לעיון במסכת. כיוון שעיקרה של מסכת שבת הוא איסור המלאכה בשבת - ל"ט אבות מלאכה ופירוטיהם, הושם דגש בהקדמה על איסור עשיית מלאכה בשבת.

כהרגלנו פתחנו בלימוד המקורות למצווה – בחרנו מתוך עשרות המקורות (שבת היא אולי המצווה שמזכרת פעמים רבות יותר בתורה מכל מצווה אחרת) שני מקורות שמתמקדים באיסור עשיית מלאכה: האזכור הראשון בתורה לאיסורי שבת – בעשרת הדברות, והפסוקים שמהם נלמדו ל"ט אבות מלאכה – הציווי שנשמך לציווי המשכן. נוסף עליהם כדאי לקרוא מתוך התנ"ך על שבת בראשית הראשונה, בתחילת פרק ב בבראשית.

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שני שיעורים

א. פתיחה: בניית לו"ז אישי של השבת ודיון בשביל מה הקב"ה נתן לנו את השבת?

ב. לומדים את השטח: לימוד הפסוקים מהתורה עם דגש על המילה מלאכה ודיון מה זאת מלאכה, בעקבות זאת לימוד הברייתא.

ג. מקרא מפה: לימוד המושגים אבות מלאכה ותולדות, נתינת דוגמאות.

ד. מרחיבים את המבט: סיעור מוחות בשאלה מדוע איסור לעשות מלאכה בשבת, ולימוד המדרש מבראשית רבה על המשמעות של שבת והשביתה ממלאכה.

השאלה מה זאת מלאכה חורזת את היחידה. חשוב לשים לב: בכל המקורות מדובר על עשיית מלאכה. הקב"ה מסיים את מלאכתו ושובת ממלאכתו, ואנחנו מצווים להפסיק לעשות מלאכה. למה הכוונה? כיוון שהמילה מלאכה מופיעה גם בעשיית המשכן, והאיסור לעשות מלאכה נסמך לציווי על מלאכת המשכן, חז"ל למדו מכך מהי מלאכה – אחת מן המלאכות שנעשו במשכן.

מתוך כך מגיע ההסבר לאבות מלאכה ולתולדות: אב מלאכה היא מלאכה חשובה שנעשתה במשכן. תולדות הן מלאכות הדומות לאב במטרה או באופן העשייה.

להמשך קריאה לגבי משמעות איסור מלאכות המשכן בשבת מומלץ מאד לקרוא את דברי הרב מלמד בפניני הלכה: <http://www.inn.co.il/Besheva/Article.aspx/10337>

מבנה

מסכת שבת בכללותה פותחת לפי סדרה של השבת – בדברים שאין לעשות לפני שבת (פרק א), בהדלקת הנרות (פרק ב). את הלימוד במסכת שבת אנחנו פותחים בליבה של מסכת שבת, בפרק שביעי, שבו מפורטים ל"ט אבות מלאכה.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. כפתיחה לנושא השבת אפשר ליצור שמש אסוציאציות לשבת, או- משימה לכל תלמיד ליצור לוח זמנים אישי של השבת שלו בדרך כלל. אחר כך לשאול: בשביל מה, מכל זה או מדברים אחרים, ה' נתן לנו את השבת?

אפשר לראות באתר לב לדעת הצעות נוספות לשיעור פתיחה על שבת:

<http://www.levladaat.org/lesson/694>

- ב. דיון במילה מלאכה. מה זה? אומנות? יצירה? עשייה? מאמץ? לא לסגור את השאלה, אלא לומר שבמהלך הלימוד בפרק אנחנו נברר את המושג הזה.
- ג. לימוד המושג אבות מלאכה ותולדות. אפשר לדמות את זה לאב אמיתי ולילדיו – הילדים דומים לאב אך אינם זהים לו – הם יכולים להיות דומים במבנה גוף, או בכשרונות וכו'. (אפשר להדגים על הלוח). כך גם התולדות דומות לאב מלאכה או באופן העשייה או במטרה שלשמה המלאכה נעשית.
- בהמשך הפרק יילמדו דוגמאות אך כדאי גם עכשיו: בנוסף לדוגמה של זורע בחוברת, תולדה של חורש למשל לחפור בקרקע, ושל טוחן לחתוך ירקות דק דק.
- ד. לפתח את השאלה המופיעה ב"מרחיבים את המבט": האם מלאכה זה טוב או רע? זה דבר טוב! הרי כך ה' ברא את העולם! בעזרת מלאכות בנו את המשכן. אז מדוע לא לעשות מלאכה בשבת? לא מבקשים ממני רק לעזוב את כל המחשבים והפלאפונים וכל הדברים שיש בהם חלקים לא טובים. מבקשים ממני להפסיק לעשות דווקא את הדברים הטובים? למה?
- או אותה שאלה מזווית אחרת: למה לא לבנות את המשכן בשבת? הרי זה בניית המקום להשריית שכינה בעולם? מדוע להפסיק?!

ערכים / משמעות

מטרתה של השביתה ממלאכה בשבת היא נתינת משמעות או מציאת הנקודה הפנימית של כל מה שנעשה בימות החול. העצירה בשבת גורמת לי לעצור מכל מלאכות החול, ולזכור לשם מה אני עושה אותם, מהי התכלית של הכל. גם כאשר עושים דברים טובים, צריך לעצור כדי לחבר אותם למטרה הגדולה שלהם, והיא השראת השכינה בעולם.

במדרש מופיעים שני משלים שמבטאים את המרכזיות של השבת בעולם. אפשר להבין את המשלים ברבדים שונים. ברמה הפשוטה הכלה מסמלת את החיבור – השבת מחברת את כל המעשים בעולם לקב"ה, העולם מתחבר אל השכינה.

במשל השני השבת נמשלת לחותם של טבעת. החותם הוא העיקר של הטבעת או השייכות של הטבעת. השבת משנה את המהות של העולם, היא 'מטביעה חותם' על כל המציאות, היא העיקר והמטרה של העולם.

מדריך למורה שבת פרק ז

יחידה 24: שבת פרק ז משנה א – יחידת רשות
כלל גדול אמרו בשבת

תוכן

מערך שיעור מוצע

משך הוראה מומלץ: שני שיעורים

- א. פתיחה בדוגמה של שוגג מתחום אחר בחיים ודיון בה (ראו הרחבה בהמשך)
- ב. מקרא מפה: לימוד המושגים שוגג וקרוב חטאת.
- ג. הכנה לקריאת המשנה: דיון במקרה של אדם שעשה 'מלאכות הרבה בשבתות הרבה' ופריסת האפשרויות, לפני קריאת המשנה.
- ד. צעד ראשון: קריאת המשנה וארגונה בתרשים כאמד"ט.
- ה. צועדים ביחד: לימוד בחברותות של שלושת סוגי השגגות.
- ו. לומדים את השטח: איסוף במליאה של הסיפורים, ולימוד הכלל שבו תלוי מספר הקרבנות.
- ז. לימוד המקרה והדין האחרונים במליאה.
- ח. מרחיבים את המבט: האחריות של האדם על השגגות שעשה.

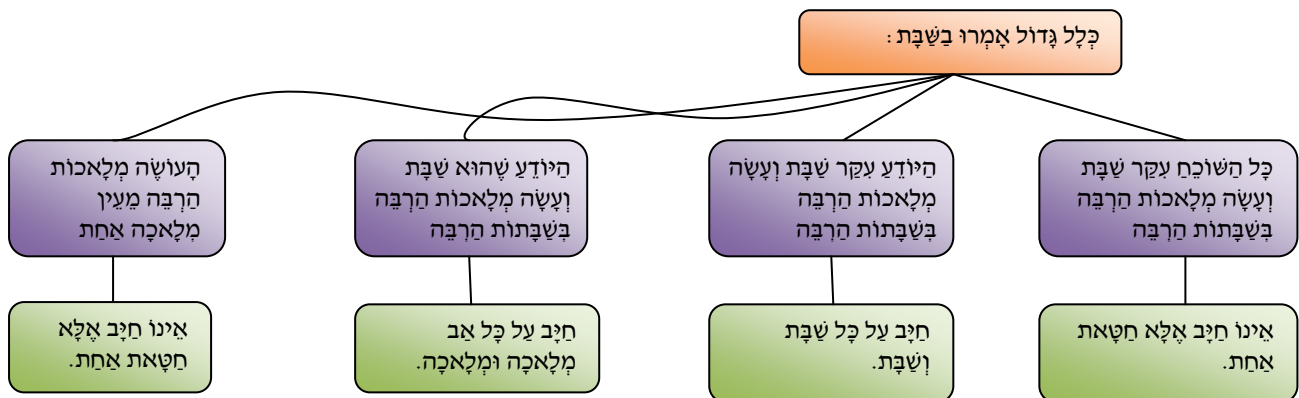
פרק שביעי הוא הפרק שבו מפורטים כל ל"ט אבות מלאכה. אך הפירוט מופיע רק במשנה ב. הפרק פותח במקרים של שגגה, ועוסק בכלל הקובע את מספר קרבנות החטאת שהאדם צריך להקריב כאשר עשה מלאכה בשוגג. העיקרון הוא שלפי מספר הדברים שהאדם לא ידע נקבע מספר החטאות שהאדם צריך להביא. במקרה הראשון האדם לא ידע על קיומה של מצוות השבת, ולכן צריך להביא חטאת אחת. במקרה השני הוא לא ידע שהיום שבת, לכן צריך להביא על כל אחת מן השבתות (ההנחה היא שבין שבת לשבת יכול להתברר לאדם איזה יום היום, ולכן שבת נוספת היא העלם נוסף). במקרה השלישי אדם לא ידע שמלאכה מסוימת אסורה בשבת, ולכן חייב על כל אחד מן אבות המלאכות שלא ידע.

המקרה והדין האחרונים מבארים את הכלל השלישי – שגם אם אדם עשה כמה תולדות של אב מלאכה אחד, או אב ותולדות של אותו אב מלאכה, הוא חייב חטאת אחת בלבד. יש כאן חידוש: למרות שבתורה האיסור לעשות מלאכה הוא איסור אחד 'לא תעשה כל מלאכה', אדם שעשה בהעלם אחד כמה מלאכות השייכות לאבות מלאכה שונים חייב כמה חטאות!

מבנה

למשנה זו יש כותרת (ואף כותרת יוצאת דופן – כלל גדול) וארבעה מקרים שלכל אחד דין שמונה את מספר החטאות במקרה זה. בכל אחד משלושת המקרים הראשונים האדם עשה את אותו דבר 'מלאכות הרבה בשבתות הרבה', אך מה שאדם יודע ושכח שונה בכל פעם.

המקרה והדין האחרונים הם בעצם פירוט של המקרה השלישי, אך בשלב זה אין דרך לתלמידים לזהות זאת. אפשר כאשר לומדים את הדין האחרון במשנה להראות לתלמידים שבעצם זהו מקרה בתוך המקרה השלישי ובעצם הוא מתקשר לשם.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

כיוון שמדובר במשנה מופשטת ומורכבת להבנה, מובאות כאן הצעות להקניה ולביסוס עקרונות ומושגים לפני קריאת המשנה. לאחר הכנה טובה תלמיד יוכל להתמודד ביתר קלות עם המשנה והכללים המופשטים המופיעים בה. עקב המורכבות של המשנה נקבע שהיחידה הינה יחידת רשות.

א. פתיחה של לימוד המושג שוגג מתוך הדגמתו במציאות בחיים. למשל: אדם שנתן לחברו מאכל, אך לא זכר שחברו רגיש לאחד ממרכיבי המאכל, והאכיל אותו בשוגג מאכל האסור לו. האדם בכוונה נתן לו אוכל כדי שיאכל, אך לא התכוון לעשות משהו שיזיק לחברו. (זהו שוגג שונה מאשר שגגה בתחום אחר כמו הרוצח בשגגה, ששם בטעות נפל לו הגרזן והוא לא הפיל אותו בכוונה). כדאי להרחיב את הדין: האם האדם אחראי למה שעשה? במה זה תלוי?

ב. הצגת מקרה של אדם ש"עשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה" בלי לפרט את הסיבה או מה ידע ומה לא (עוד לפני קריאת המשנה). לדוגמה: מוטי במשך כל חודש חשוון בכל שבת (ארבע שבתות), ברר אורז, הדליק את האש, ובישל אותו במים. כל זה בשגגה.

כמה קרבנות חטאת יהיה חייב? להזמין את התלמידים להעלות את האפשרויות השונות שיכולות להיות. (פעילות כזאת היא בסיס להבנת המשנה):

- # אפשרות א: על כל פעולה שעשה בכל פעם: שלוש פעולות ארבע שבתות: 12.
- # אפשרות ב': על כל שבת ושבת - 4.
- # אפשרות ג': חטאת אחת על הכל
- # אפשרות ד': על כל אב מלאכה - 3.

בסוף התהליך התלמידים צריכים להבין שזה בעצם תלוי במקרה – לא במעשה, אלא בסיבה שגרמה לו להיות שוגג. מכאן יוכלו לגשת ללימוד המשנה.

ג. ללימוד המקרה והדין האחרונים – העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת, לתת מספר דוגמאות של אבות מלאכה ותולדותיהם על הלוח, ולבקש מהתלמידים לתאר אדם שעשה כמה מהן. למשל: אדם שעבד בגינה – שתל זרעים, השקה אותם, וקצץ ענפים של עץ אחר כדי שיגדל טוב יותר (תולדות זורע).

הפנמה / ערכים

אנשים עלולים לחשוב שכאשר הם עושים משהו בשגגה, כיוון שהם עשו זאת בטעות והם אינם אשמים, הם גם אינם נושאים באחריות לכך. ואין זה נכון. כאשר עשית מעשה, גם אם עשית אותו בטעות, אתה נושא באחריות לתיקונו. עשיית חטא בשגגה עשויה להיגרם מתוך חוסר לימוד, חוסר תשומת לב, או כפי שהרב הירש מגדיר זאת 'קלות דעת, הוא שוקט ובוטח ומקל את ראשו'. אדם צריך לתקן גם מעשה שנעשה בשוגג, תיקון זה נעשה על ידי קרבן החטאת.

הימנעות מעשיית מלאכה בשוגג בשבת דורשת לימוד של הלכות שבת (לדעת מה אסור), ותשומת לב בשבת עצמה, תודעה תמידית שהיום שבת. יש כאן בעצם את המוטיבציה להמשיך וללמוד במסכת שבת – כך נלמד הלכות, עקרונות ובכלל על שבת, נדע יותר ונהיה מודעים יותר.

במידה ונערך דיון בתחילת השיעור על האדם שעשה מעשה בשוגג – הביא מאכל אסור לחבר שלו – כדאי לסגור את הדיון ולהכריע לאחריות של אדם על תיקון מעשהו.

רבי שמשון רפאל (הרש"ר) הירש

חי במאה הי"ט בגרמניה.
מנהיג שיטת "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ".
ראש ישיבה ובעל השכלה רחבה. לחם נגד
הרפורמה והרפורמים.
חיבוריו: פירוש על התורה, ספר חורב על טעמי
מצוות, ואגרות צפון.

יחידה 25: פרק ז משנה ב

ל"ט אבות מלאכה

תוכן

משנה זו מפרטת את ל"ט אבות מלאכה. המלאכות מופיעות בארבע קבוצות: מלאכות הנעשות לצורך אפיית לחם, מלאכות שנעשות לצורך הכנת בגדים, מלאכות שנעשות לצורך הכנת ספרים העשויים קלף, ומלאכות נוספות. כל המלאכות הללו הן מלאכות שנעשו במשכן: המלאכות של הכנת הפת נעשו כדי להכין את הצבעים למשכן (כפי שהיו מכינים פעם), המלאכות להכנת בגדים ועורות נעשו לצורך הכנת היריעות והכיסויים למשכן, הבניה, הכתיבה, ההוצאה מרשות לרשות נעשו לצורך בניה ופירוק של המשכן.

כל אחת מן המלאכות היא מלאכה שעושה שינוי בחפץ, ומקדמת אותו לשם הצרכים של האדם. הקבוצה הראשונה והשניה היא הצרכים הפיזיים של האדם – אוכל, בגדים, וכן הקבוצה האחרונה שהיא לצרכי הבית. באמצע יש את הספר שזהו צורך תרבותי של האדם.

כל אחת מקבוצות אלו נלמדת בנפרד ביחידה זו, וכדאי ללמד משנה זו בנחת ולהקדיש לה את הזמן הראוי כדי שרשימת אבות המלאכה תהפוך מרשימה אצל התלמידים למשהו מובן וקשור בחיים.. לרבות מן המלאכות יש סרטונים הממחישים פעולות האלו במצגת המצורפת ליחידה.

לקריאה נוספת:

פירוט אבות המלאכה והסברם:

http://www.yeshiva.org.il/wiki/index.php?title=%D7%90%D7%91%D7%95%D7%AA_%D7%9E%D7%9C%D7%90%D7%9B%D7%95%D7%AA

הרב דב ברקוביץ על לט אבות מלאכה

<http://daf-yomi.com/DYItemDetails.aspx?itemId=93>

67

מערך שיעור מוצע

משך הוראה מומלץ: ארבעה שיעורים

חלוקת המשנה ומלאכות הכנת הלחם (2)

א. פתיחה: הזכרת מקור המלאכות וחשיבה על אבות מלאכה.

ב. צעד ראשון: חלוקת המלאכות לפי קבוצות במליאה (כהמשך לפעילות הפתיחה) או בעבודה עצמית.

ג. הדגמה באמצעות הסרטונים או 'על אמת' של המלאכות.

ד. צועדים ביחד: לימוד בחברותות של מלאכות הכנת הפת.

ד. לומדים את השטח: איסוף במליאה ודיון בתולדות.

מלאכות הבגד (1)

אפשרות 1: לימוד שיתופי – תחילה בקבוצות ואז בקבוצות שמלמדות את המליאה (ראו פירוט) אפשרות 2:

א. הדגמה באמצעות סרטונים את מלאכות הכנת הבגד.

ב. לומדים את השטח: עבודה עצמית במשימה 3. סיום: דיבור על מטרת הבגד בחיי האדם.

מלאכות עיבוד העור ומלאכות נוספות (1)

א. פתיחה: חזרה על קבוצות המלאכות שנלמדו עד כה.

ב. צועדים ביחד: לימוד בחברותות או במליאה של אבות המלאכה של עיבוד העור, חלוקתם לקבוצות ודיון בתולדותיהם.

ג. לומדים את השטח: לימוד שאר המלאכות, דיון בצרכי האדם הנעשים באמצעות מלאכות אלו, ובמלאכת סותר ומכבה.

ד. מקרא מפה: מלאכת מכה בפטיש.

ה. סיום: התבוננות במאפיינים של כל המלאכות.

ו. הגעת ליעד: הסבר משימת הסיכום.

מבנה

למשנה פתיחה וסיום המונות את מספר אבות המלאכות, וביניהן רשימת אבות המלאכות לפי סדר תהליכים ייצור הלחם, הבגד וכד'.

הצעות הוראה, המחשה ויישום**חלוקת המשנה ומלאכות הכנת הלחם (2)**

א. פתיחה: תזכורת שאת המלאכות לומדים ממלאכת המשכן. לשאול (ולכתוב על הלוח) מהן המלאכות שהתלמידים זוכרים שנעשו במלאכת המשכן. כדאי כבר אז למיין את המלאכות לפי הקבוצות השונות. אפשר לתת 'קביים' לשאלה זו: מה היה צריך בשביל יריעות הבד של המשכן? מה בשביל כיסויי עורות האיילים? מה בשביל הבנייה עצמה? בשביל צבעים שנעשו מצמחים? לשים לב שלא מדובר על מלאכות של תפקוד המשכן אלא על הבנייה בלבד.

ב. המחשת המלאכות להכנת הפת חשובה להבנה אמיתית של התלמידים. ניתן לעשות זאת באמצעים שונים לפי מה שמתאים לכיתה או למורה:

אפשרות 1: להקרין סרטונים המדגימים את המלאכות, קישורים נמצאים במצגת המלווה את היחידה. אפשרות דומה היא לערוך את השיעור בחדר מחשבים, ולאפשר לכל חברות לעבור על המצגת בעצמם ולצפות בסרטונים, וכך לבצע את המשימה הנדרשת. (שימו לב שגם מלאכות הבגד ממוחשות באמצעות סרטונים, ולכן כדאי כעת להמחיש באפשרות 2)

אפשרות 2: להביא שיבולים של חיטה או שעורה, וכן קמח ונפה, ולהדגים באופן ממשי את הפעולות (כדאי לעשות זאת בחוץ). אפשר לעשות זאת באופן חווייתי עוד יותר כך שהתלמידים בעצמם יצטרכו לבצע את המלאכות, ולצלם את הדגמת כל אחת מאבות המלאכה, ולבסוף לכתוב אותו במחברת. די קשה לטחון חיטה לקמח בכמות מספיקה ולכן צריך להביא גם קמח להדגמה זו.

ג. לאחר לימוד אבות המלאכה כדאי להתעכב מעט על דיון בתולדות. רבות מן המלאכות שאנו מנעים מלעשותן בשבת הינן תולדות, וחשוב שהתלמידים יבינו את ההיגיון שבדבר. מומלץ לתת דוגמאות נוספות של תולדות לאבות המלאכה השונים.

מלאכות הבגד (1)

ד. את מלאכות הכנת הבגד ניתן ללמד בכמה אופנים שונים:

אפשרות 1: בעבודה עצמית במשימה 3 בחוברת. בדרך זו מומלץ להקרין קודם לכן את הסרטונים במצגת המלווה את השיעור.

אפשרות 2: בלמידה שיתופית כיתתית: לחלק את הכיתה לקבוצות, כל אחת מן הקבוצות לומדת מלאכה אחת או שתיים, ומלמדת את הכיתה. הלימוד הוא קצר ואינו קשה, ואפשרי גם להכנה בבית. בדרך זו כדאי להקרין את הסרטונים לאחר כל אחת מן הקבוצות (וטוב יותר אפילו, אם אפשר לתת לקבוצות לצפות, כל אחת בסרטון המתאים לה, ושהתלמידים יעזרו בו כדי ללמד את הכיתה). כל אחת מן הקבוצות שיש לה הלכות רלוונטיות נפוצות, צריכה גם ללמד הלכות שלומדים ממלאכה זו (ראו בהמשך קישורים לפניני הלכה).

את המלאכות המוזכרות בקבוצה 4 – ניתן לתלמידים הזקוקים לאתגר, והם יזדקקו לצפות בסרטון של הרב אורי זוהר על האריגה.

ניתן לעשות זאת באופן פיזי כמו מפעל – כל קבוצה מתמקמת במקום אחר בכיתה, והכיתה עורכת מעין 'סיוור' בין הקבוצות לפי סדר המלאכות.

החלוקה לקבוצות:

1. הגוֹזֵז אֶת הַצֶּמֶר, הַמְלַבֵּנוּ,
2. וְהַמְנַפֵּצוּ, וְהַצּוֹבְעוּ,
3. וְהַטּוֹהוּ,
4. וְהַמְסִדֵּךְ, וְהַעוֹשֶׂה שְׁנֵי בְּתֵי נִירִין, וְהַאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין, וְהַפּוֹצֵעַ שְׁנֵי חוּטִין.
5. הַקּוֹשֵׁר, וְהַמְתִּיר,
6. וְהַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת, הַקּוֹרֵעַ עַל מְנַת לְתֵפֶר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת.

ה. כדאי ללמד מעט הלכות הנלמדות מאבות המלאכה השונים. הדברים מובאים בבהירות בפניני הלכה. קישור לדף הכללי של מלאכות הבגד:

<http://ph.yhb.org.il/category/%D7%A9%D7%91%D7%AA/13-%D7%9E%D7%9C%D7%90%D7%9B%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%91%D7%92%D7%93>

גוזז: <http://ph.yhb.org.il/01-14-01>

מלבן: <http://ph.yhb.org.il/01-13-03>

קושר: <http://ph.yhb.org.il/01-13-14>

תופר: <http://ph.yhb.org.il/01-13-10>

ו. במשימה 6 התלמידים מתבקשים למצוא את התכונות המאפיינות את כל אבות המלאכות. השאלה הזאת היא בסיס לדיון הערכי – מהותי בשביתה ממלאכה בשבת. שאין הכוונה לא להתאמץ, הרי בכתיבת שתי אותיות אין מאמץ. אלא המטרה היא לשבות ממלאכה – מלאכת מחשבת. כלומר לשבות מהפעולות שיוצרות שינוי בחפץ, שהאדם מפתח על ידן את העולם וקשורות בצרכי האדם. אין הכוונה למלאכות קשות, או למלאכות יד.

ז. בחוברת הובא הסבר על מלאכת "מכה בפטיש", ללא משימות, ניתן לקיים דיון עם התלמידים, ולשאל: אילו פעולות יכולות להיות שייכות למלאכה זו?

ניתן להיעזר במקורות הבאים:

הרב אליעזר מלמד בפניני הלכה: מלאכת 'מכה בפטיש', שעניינה פעולת גימור. כמו למשל, לאחר סיום בניית הבית, לפעמים יש בקיר אבנים בולטות, ומכים עליהן בפטיש כדי ליישר את הקיר. וכן לאחר שעשו כלי ממתכת, נותרו בו לפעמים בליטות, והיו מכים עליו בפטיש כדי ליישרו.

מתולדות מלאכה זו, תיקון כלים מקולקלים, והוספת שכלול בכלים שנגמרה עשייתם. וכן עשיית חלון בקיר כדי שיכנס דרכו אוויר ואור (רמב"ם י' טז) ופעמים שנחלקו בגמרא (שבת קב, ב) במלאכות שונות אם הן אסורות משום 'בונה' או משום 'מכה בפטיש'.

דוגמאות נוספות: <http://dvar-tora.co.il/mamr.aspx?id=1735>

ח. משימת הסיכום מתייחסת רק למשימה ב'. בכיתות שבהן נלמדה גם יחידה 24 - משנה א - כדאי לשנות את משימת הסיכום כך שתתייחס לשתי המשניות: נבקש מהתלמידים להציג/ להסריט מקרה של שוגג או כמה אבות מלאכה.

הפנמה / ערכים

ראשית יש בלימוד ל"ט אבות מלאכה לימוד של 'ששת ימים תעשה מלאכה', של העשייה. בדור של טכנולוגיה התלמידים בדרך כלל לא מודעים לכמות ההשקעה והתהליך שעל ידם נוצרים הדברים הבסיסיים שהם רגילים להשתמש בהם. המפגש עם התהליכים מלמד את התלמידים שירקות לא גדלים בסופר והבגדים לא נוצרים בחנות. כשהתורה מצווה אותנו לשבות בשבת, היא מצווה אותנו קודם לכן ששה ימים לעשות מלאכה, לא להיות פאסיביים אלא פועלים ועושים.

מתוך ההבנה הזאת אפשר להבין מה אסור בשבת, כפי שנכתב לעיל בהתייחסות למשימה 6 בשבת אנחנו לא יוצרים ובונים את עולם החול. בשבת אנחנו מצווים לשבות. דיברנו על כך שזה בשביל לזכור את המטרה של עולם החול, של הנקודה הפנימית של עשיית המלאכה. אפשר להוסיף שבשבת אנחנו משחררים את כוחות היצירה שלנו כדי לעסוק בקדושה.

סרטון קציר חיטה

https://www.youtube.com/watch?v=p4aZ_rRwoPg&spfreload=10

https://www.youtube.com/watch?v=UoYDcvW3f_k&spfreload=10

טחינת קמח בנאות קדומים

<https://www.youtube.com/watch?v=E2RnRdFbR84&spfreload=10>

(לא מצאתי משהו מודרני שממש מראה איך טוחנים)

מרקד

<https://www.youtube.com/watch?v=9a2aiFdYhz0&spfreload=10>

(קצת ארוך ועם הסברים כמה חשוב לנפות)

מדקה 2:40 עד 3:50 קצירה, זרייה וטחינה כמו פעם.

<https://www.youtube.com/watch?v=E2RnRdFbR84&spfreload=10>

גזיזת צמר של כבשה

<https://www.youtube.com/watch?v=BUldg97yqzs&spfreload=10>

טוויית צמר

<https://www.youtube.com/watch?v=xksCx213Pw&spfreload=10>

אריגה על נול עתיק

<https://www.youtube.com/watch?v=FnbUF0wgIfw&spfreload=10>

אריגה מודרנית

https://www.youtube.com/watch?v=s0W0iDj7_hc&spfreload=10

הדגמות מתוך שיעור של הרב אורי זוהר: ניפוץ (דקה 13:30) טווייה (בעבר ובהווה, דקה 33)

[http://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=0216-](http://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=0216-20100510-194211-%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%99%D7%95%D7%AA_%D7%A2%D7%9D_%D7%94%D7%9E%D7%97%D7%A9%D7%94_%D7%A4%D7%A8%D7%A7_%D7%96_%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%94_%D7%91_%D7%97%D7%9C%D7%A7_%D7%91.Mp3&Video=True)

[20100510-194211-](http://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=0216-20100510-194211-%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%99%D7%95%D7%AA_%D7%A2%D7%9D_%D7%94%D7%9E%D7%97%D7%A9%D7%94_%D7%A4%D7%A8%D7%A7_%D7%96_%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%94_%D7%91_%D7%97%D7%9C%D7%A7_%D7%91.Mp3&Video=True)

[%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%99%D7%95%D7%AA_%D7%A2%D7%9D_%D7%94%](http://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=0216-20100510-194211-%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%99%D7%95%D7%AA_%D7%A2%D7%9D_%D7%94%D7%9E%D7%97%D7%A9%D7%94_%D7%A4%D7%A8%D7%A7_%D7%96_%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%94_%D7%91_%D7%97%D7%9C%D7%A7_%D7%91.Mp3&Video=True)

[D7%9E%D7%97%D7%A9%D7%94_%D7%A4%D7%A8%D7%A7_%D7%96_%D7%9E%D](http://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=0216-20100510-194211-%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%99%D7%95%D7%AA_%D7%A2%D7%9D_%D7%94%D7%9E%D7%97%D7%A9%D7%94_%D7%A4%D7%A8%D7%A7_%D7%96_%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%94_%D7%91_%D7%97%D7%9C%D7%A7_%D7%91.Mp3&Video=True)

[7%A9%D7%A0%D7%94_%D7%91_%D7%97%D7%9C%D7%A7_%D7%91.Mp3&Video=](http://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=0216-20100510-194211-%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%99%D7%95%D7%AA_%D7%A2%D7%9D_%D7%94%D7%9E%D7%97%D7%A9%D7%94_%D7%A4%D7%A8%D7%A7_%D7%96_%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%94_%D7%91_%D7%97%D7%9C%D7%A7_%D7%91.Mp3&Video=True)

[True](http://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=0216-20100510-194211-%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%99%D7%95%D7%AA_%D7%A2%D7%9D_%D7%94%D7%9E%D7%97%D7%A9%D7%94_%D7%A4%D7%A8%D7%A7_%D7%96_%D7%9E%D7%A9%D7%A0%D7%94_%D7%91_%D7%97%D7%9C%D7%A7_%D7%91.Mp3&Video=True)

שיעור של הרב אורי זוהר שמפרט ממש את תהליך האריגה, אפשר ב4 דקות ראשונות

לראות את כל תהליך האריגה

[http://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=0216-](http://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=0216-20100517-194213-%D7%A1%D7%93%D7%A8_%D7%94%D7%A6%D7%9E%D7%A8.Mp3&Video=True&ShiurNum=14)

[20100517-194213-](http://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=0216-20100517-194213-%D7%A1%D7%93%D7%A8_%D7%94%D7%A6%D7%9E%D7%A8.Mp3&Video=True&ShiurNum=14)

[%D7%A1%D7%93%D7%A8_%D7%94%D7%A6%D7%9E%D7%A8.Mp3&Video=True&S](http://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=0216-20100517-194213-%D7%A1%D7%93%D7%A8_%D7%94%D7%A6%D7%9E%D7%A8.Mp3&Video=True&ShiurNum=14)

[hiurNum=14](http://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=0216-20100517-194213-%D7%A1%D7%93%D7%A8_%D7%94%D7%A6%D7%9E%D7%A8.Mp3&Video=True&ShiurNum=14)

יחידה 26: פרק ז משנה ג
איסור הוצאה מרשות לרשות בשבת

תוכן

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שני שיעורים

א. פתיחה: הצגת מרכזיותה של מלאכת הוצאה והתמיהה שבכך.

ב. מקרא מפה: הקניית המושגים רשות היחיד, רשות הרבים והוצאה מרשות לרשות. דיון בהבדלים שבין הרשויות ובמה שקורה לחפץ כאשר מעבירים אותו מרשות לרשות.

ג. צעד ראשון: ארגון המשנה בתרשים כאמד"ט.

ד. לומדים את השטח: דיון במילה 'להצניע' 'מצניעין' (עם רמיזה למשמעות של צניעות).

ה. צועדים ביחד: לימוד בחברותות של המקרים והדינים במשנה.

ו. מרחיבים את המבט: לימוד משמעות במלאכת הוצאה מתוך חשיבותו של מקום, וההבדל בין רשות הרבים לרשות היחיד.

משנה ג עוברת לעסוק במלאכת הוצאה. מלאכת הוצאה, אף על פי שהיא האחרונה מל"ט אבות מלאכה, והינה מלאכה יוצאת דופן בכך שאין בה שינוי ממשי בחפץ עצמו, מוקדשות לה משניות רבות במסכת שבת.

מושגים בסיסיים במלאכת הוצאה הם: רשות הרבים, רשות היחיד, כרמלית, עירוב. המושגים של רשות היחיד ורשות היחיד אינם כפי משמעותם היום, ואף לא כמו בדיני נזיקין. למרות המורכבות בהגדרה לרשות הרבים הבאנו בחוברת את מחלוקת הפוסקים האם רק מקום שעוברים בו ששים ריבוא (שש מאות אלף) אנשים ביום נחשב לרשות הרבים. להלכה רבים מן האנשים נוהגים לפי הדעה שיש צורך במעבר של שש מאות אלף אנשים כדי להפוך מקום לרשות הרבים, אך בפשטי המשניות ניכר שמדובר במציאות נפוצה, ולא רק מקום מרכזי כל כך, ולכן בחרנו להציג את שתי הדעות לתלמידים.

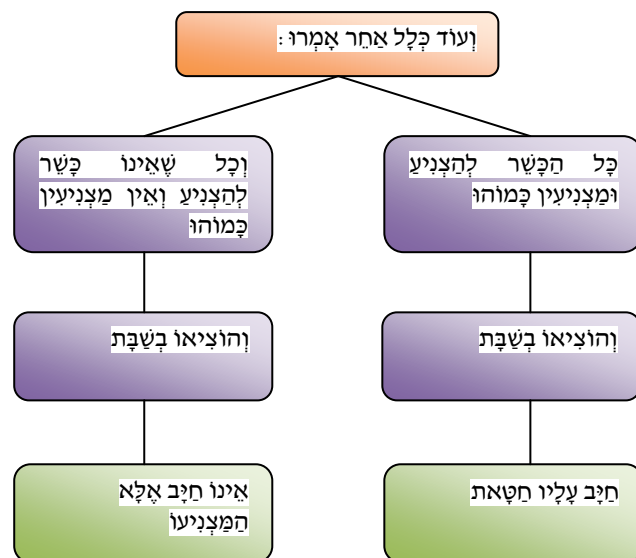
(על מנת להמחיש נוכל לומר, כי ככל הנראה אין כיום מקום בארץ שעוברים בו שש מאות אלף איש ביום. גם בנתיבי איילון, לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנת תשע"ה, עוברים במוצע 150 אלף רכבים ביום, שסביר להניח שזה פחות משש מאות אלף איש).

המשנה עוסקת בכלל בדיני הוצאה: רק מה שכשר להצניע – כלומר ראוי לשמור אותו, ומצניעים כמוהו – ונוהגים לשמור אותו, כגון שיש בו כמות שמחשיבים אותה, חייבים עליו אם מוציאים אותו מרשות לרשות. החלק השני של הכלל אומר שגם דבר שאנשים נוהגים שלא להצניע, אם יש אדם שכן מצניע אותו – הוא חייב במקרה שהוציא אותו.

חשוב להדגיש: פטור אינו מותר! אסור להוציא גם דבר שלא חייבים עליו אם מוציאים אותו.

מבנה

בתרשים חילקנו את המקרים לתנאים שצריכים להתקיים בחפץ, לבין מה שהאדם עשה 'והוציאו בשבת' – שזה גם החלק ששווה בין שני המקרים. אך אפשר כל אחד משני המקרים לכתוב במשבצת אחת.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. פתיחה: לשאול את התלמידים איזה מבין אבות המלאכה המופיעים במשנה הקודמת הכי קל לעשות אותו, זוהי המלאכה הכי פשוטה? כמובן שהוצאה מרשות לרשות. אפילו הוצאה של מחט קלה מאד מרשות היחיד לרשות הרבים הינה מלאכה.

ואז להציג בפני התלמידים את העובדות הבאות: כשליש ממסכת שבת מוקדש למלאכת הוצאה, וכן המסכת פותחת במשנה העוסקת במלאכת הוצאה (עוד נלמד). מדוע? הרי זו המלאכה שיש בה הכי פחות מלאכה?

לאחר שתלמידים מציעים הצעות, להשאיר את השאלה פתוחה ולומר שאנחנו עוד נעסוק בשאלה זו לאורך המשניות שנלמד על מלאכה זו. חשוב להדגיש שמדובר במלאכה מרכזית וחשובה, ונצטרך לברר וללמוד אותה לעומק.

ב. לאחר ההקניה של המושגים רשות הרבים, רשות היחיד והוצאה מרשות לרשות, לבקש מהתלמידים לומר מה ההבדלים המהותיים בין רשות הרבים לרשות היחיד. (של יחיד מול של כלל, קטן וגדול, סגור ופרוץ, פרטי וציבורי וכו'). אמנם ההגדרות בשבת מעט שונות, ובכל זאת ברמה העקרונית והכללית זה נכון). לצבור את הנקודות הנאמרות על הלוח ולשאול: היכן אנחנו שומרים דברים שלנו? כמובן – רשות היחיד. כלומר, הוצאה מרשות הרבים לרשות היחיד היא הוצאה של חפץ ממקום שמור ומוצנע למקום כללי. וכן להיפך. (העיקרון של לשמור חשוב במשנה זו, מדברים על 'כשר להצניע' – ראוי לשמירה).

ג. הלימוד בחברותות מציב משימת יישום מעט מורכבת לתלמידים – לשנות את המקרה כך שיתאים למקרים של המשנה, בהתבסס בכל פעם על דין אחר. ייתכן וישנן תשובות נוספות נכונות, הכיוון שאליו התכוונו הוא כזה: הדין במקרה של נדב הוא שהוא פטור. הוא לקח פיסת עיתון שהיא דבר שאין ראוי להצניע. השינוי שיש לעשות בשלב ב כדי שהדין יהיה שונה

הוא שנדב ייקח עיתון שלם, שזהו דבר שנוהגים להצניע (או חפץ אחר שנוהגים להצניע). בשלב ג התלמידים מתבקשים לשנות את המקרה כך שהדין יהיה שונה בהתבסס על 'אינו חייב אלא המצניעו'. השינוי האפשרי שם הוא שנדב אוסף כבר זמן רב תמונות של דגלי מדינות שונות (למשל), ובפיסת העיתון שמצא היתה תמונת דגל שחסר לו. כיוון שנדב נוהג להצניע פיסות עיתון כאלו, הוא חייב.

חשוב באיסוף במליאה שלאחר החברותות לוודא שהתלמידים הבינו היטב את שני הדינים וההבדל ביניהם (כאן מדובר על מציאות אובייקטיבית, 'ומצניעין כמותו', וכאן על מציאות סובייקטיבית 'אלא המצניעו').

הערה: בסיפור לא מסופר על כך שנדב הניח את העיתון ברשות היחיד מכיוון שהתלמידים עוד לא למדו על עקירה והנחה.

הפנמה / ערכים

בחוברת מובאים ב'מרחיבים את המבט' דברי הרב מלמד על חשיבותו של מקום החפץ. אנו מציעים בדיון בכיתה לקחת את הדברים צעד נוסף: היום ישנו טשטוש גדול בין רשות הרבים לרשות היחיד. דבר זה בא לידי ביטוי באופנים שונים, שאחד המרכזיים הוא שיש לכל אדם מחשב, פלאפון או אמצעי תקשורת אחרים, שמאפשרים לכל החוץ להיכנס הביתה, ולכל הפנים לצאת החוצה, באופן הרבה פחות מבוקר ומפוקח מבעבר. תלמידים רבים בגילאים הללו (ולעיתים אף מבוגרים) לא שומרים על ההפרדה הנכונה והבריאה. מספרים ומצלמים כמעט הכל ומשתפים את כולם, וצופים בכל מה שהחוץ מזמן להם בתוך ביתם. במילים אחרות – מאבדים את מה שכשר להצניע, שזקוק לפרטיות.

כדאי להעלות נושא זה לדיון בכיתה: לתאר את המציאות שבה הגבולות היטשטשו ולשאול: האם יש דברים שצריכים להישאר ברשות היחיד? מהם? האם יש דברים שלא נכון שייכנסו לרשות היחיד?

להרחבה נוספת על מלאכת הוצאה מאמרו של הרב יהודה ברנדס:

<http://www.bmj.org.il/articles/23>

הרב אליעזר מלמד

ראש ישיבת הר ברכה ורב היישוב. בנו של הרב זלמן ברוך מלמד, ראש ישיבת בית אל. מחבר סדרת הספרים פניני הלכה. ערך כמה מספרי ר' צדוק הכהן מלובלין, ההדיר את ספר השל"ה במהדורתו החדשה.

יחידה 27: פרק ז משנה ד

שיעורי המאכלים שבהם חייבים במלאכת הוצאה

תוכן

<p>מערך שיעור מוצע</p> <p>זמן הוראה מומלץ: שיעור אחד</p> <p>א. פתיחה: דיון בדוגמאות ממאכלים היום.</p> <p>ב. צעד ראשון: סידור הרישא של המשנה בטבלה.</p> <p>ג. לומדים את השטח: הבנת העיקרון הקובע את השיעורים המחייבים במאכלי בהמה.</p> <p>ד. צעד ראשון: ארגון הסיפא של המשנה בתרשים כאמד"ט.</p> <p>ה. צועדים ביחד: לימוד הסיפא של המשנה בחברותות.</p> <p>ו. לומדים את השטח: לימוד הדין מה מצטרף ומה לא.</p> <p>ז. הגעת ליעד: נתינת המשימה לשיעורי בית.</p>
--

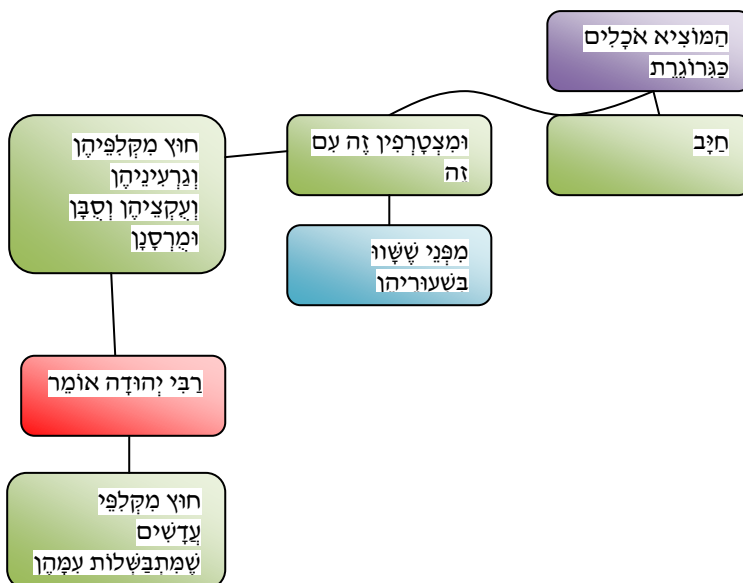
כהמשך למשנה הקודמת שבה מופיע הכלל 'כל שכשר להצניע ומצניעין כמוהו והוציאו בשבת – חייב עליו חטאת' המשנה שלנו מפרטת מקרים שונים של גידולים שהם מאכלי בהמה ואדם, ומונה את השיעור שבו חייבים. הרישא של המשנה עוסקת במאכלי בהמה העיקרון הוא שאדם שהוציא מאכל בכמות של מלוא מפיו של החיה שאוכלת מאכל זה – חייב. (כלומר: 'ביס' אחד של החיה (שממלא את פיה) היא כמות שראוי להצניע).

הסיפא של המשנה עוסקת במאכלי אדם. במקרה זה השיעור המחייב הוא כגרוגרת, ומאכלים שונים בכמות קטנה מזו מצטרפים זה לזה משום שהשיעור של כולם הוא זהה. פסולת של אוכל אינה מצטרפת לשיעור המחייב (הרי זה דבר שאינו כשר להצניע).

מבנה

הרישא של המשנה עוסקת במאכלי בהמה. בחלק זה מתאים יותר לסדר את המשנה בטבלה של הגידולים והשיעור של כל גידול. חשוב להסב את תשומת ליבם של התלמידים לכך שהדין לא מופיע – המוציא עצה כמלוא פי גמל – מה עם מי שמוציא עצה בכמות זו? הדין הוא שהוא חייב חטאת בשוגג ומיתה במזיד.

הסיפא של המשנה עוסקת במאכלי אדם. חלק זה כדאי לארגן בתרשים כאמד"ט, אך לעשות זאת במליאה משום שהמבנה מורכב – דין ההצטרפות מפוצל לשנים ובאמצע מופיע הטעם.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. פתיחה: הזכרת הכלל שלמדנו במשנה הקודמת, ודיון בדוגמאות של מאכלים, האם לדעתם זה דבר שמצניעין כמוהו (=שומרים בכמות כזאת) או לא. דוגמאות לדיון: חצי משולש פיצה, צימוק אחד, חמישה זיתים, פרוסת לחם, כמה חתיכות ביסלי בודדות שנשארו בשקית, שלוש קציצות בשר שנשארו בסיר, כוס אוכל לתוכים, רבע קופסה אוכל לדגים.

לאחר הדיון לשאול את התלמידים לפי מה קבעתם? מהו הכלל שהנחה אתכם? את התשובות שלהם נשווה אחר כך עם העיקרון של המשנה – כמות אחידה, של גרוגרת.

הפנמה / ערכים

חז"ל במשנה זו (באופן מאפיין לתורה שבעלפה) נכנסו לפרטים ולכמויות קטנות של אוכל. השפע שיש היום באוכל ובחפצים גורם לנו פעמים רבות לא להתייחס לכמויות קטנות של אוכל, לא לשים לב. יש זילות של מזון וחפצים. אנחנו רגילים לזרוק שאריות מזון בכמויות די גדולות. אין זה המקום לדון על הערך של לזרוק אוכל או לא, אלא על עצם תשומת הלב והמודעות. לא 'שטויות', תזרמו, בקטנה! לא. לא בקטנה. לכל דבר יש משמעות. אפילו אוכל לגדי מלוא פי גדי הוא דבר שכשר להצניע. יש פה התייחסות אחרת לגמרי לרכוש. כדאי במהלך הדיון החוזר בדוגמאות שהובאו בתחילת השיעור להראות את היחס של המשנה, מה לפי המשנה הוא כמות שנוהגים לשמור כמוה.

מדריך למורה שבת פרק א

יחידה 28: פרק א משנה א

מלאכה שנעשתה על ידי שני אנשים

תוכן

מעריך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שני שיעורים

א. מקרא מפה: הקניית חלקי מלאכת הוצאה – עקירה, הוצאה והנחה.

ב. נקודת מוצא: קריאת המשנה במחאות כף (ראו הרחבה בהמשך).

ג. צעד ראשון: ארגון המשנה בטבלה.

ד. לומדים את השטח: ביצוע משימה 2 בזוגות והמחזה במליאה.

ה. סימון חלקי מלאכת הוצאה בטבלה, ומציאת העיקרון: אם שנים עשו את המלאכה הם פטורים. לימוד הברייתא.

ו. דיון בשאלה מדוע משנה זו פותחת את המסכת.

ז. הסבר הכותרת באמצעות סימון המשנה.

ח. מרחיבים את המבט: דיון בסיפור (בהמשך) ולימוד הפסוקים מספר ירמיהו.

מסכת שבת בנויה על פי הסדר הכרונולוגי של השבת. עם זאת, המשנה הראשונה אינה חלק מסדר זה ועוסקת במלאכת הוצאה, במקרה ספציפי שבו שני אנשים עשו מלאכה אחת. המשנה מתארת כדוגמה עני עומד ברשות הרבים ובעל הבית שעומד ברשות היחיד, שמעבירים דברים זה לזה. כאשר אחד מהם עושה את כל חלקי מלאכת הוצאה – גם עוקר את החפץ מרשות אחת וגם מניח אותו ברשות השניה – אז הוא חייב, והשני, שבעצם לא עשה כלום מלבד לקלוט את החפץ או לאפשר לו להילקח – פטור ומותר. אך אם כל אחד מהם עשה חלק מן המלאכה – אחד עקר והשני הניח – שניהם פטורים (אך זה אסור), מכיוון ששנים שעושים יחד מלאכה בשבת, ואף אחד מהם לא עשה מלאכה במלואה, שניהם פטורים.

מבנה

במשנה כותרת, ושמונה מקרים דומים מאד. לכן ארגנו את המשנה בטבלה שמדגישה את חלוקת עשיית המלאכה בין העני לבעל הבית.

דבר שיכול לעזור להבחין בין עושה הפעולה במקום שלא כתוב במפורש: העני הוא זה שמוציא ובעל הבית הוא זה שמכניס. למשל 'או שנתן לתוכה והוציא' – בעל הבית נתן לתוכה והעני הוציא.

לשים לב: בארבעת המקרים האחרונים, לא תמיד המלאכות נעשו בסדר שבטבלה, לפעמים בעל הבית עשה מלאכה לפני העני.

מספר המקרה	מה עשה העני?	מה עשה בעל הבית?	הדין
1	פשט העני את ידו לפניו ונתן לתוך ידו של בעל הבית		העני חייב ובעל הבית פטור.
2	או שנטל מתוכה והוציא		
3		פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני	בעל הבית חייב והעני פטור
4		או שנטל מתוכה והכניס,	
5	פשט העני את ידו לפניו	ונטל בעל הבית מתוכה,	שניהם פטורין.
6	הוציא	או שנתן לתוכה	
7	ונטל העני מתוכה	פשט בעל הבית את ידו לחוץ	שניהם פטורין
8	או שנתן לתוכה	והכניס	

הצעות הוראה, המחשה ויישום

- א. לפתוח בהקניית חלקי מלאכת הוצאה (ולהדגים באופן מוחשי), ואז כאשר קוראים את המשנה – קבוצה אחת ממונה למחוא כף כאשר בוצעה עקירה, וקבוצה שניה ממונה למחוא כף כאשר בוצעה הנחה.
- ב. שלט העץ המופיע בתחילת היחידה מזכיר לתלמידים שיש מסכתות נוספות שפותחות במשפט שיש בו מספר. כדאי לשמוע מהתלמידים אם הם מזהים את המסכתות המוזכרות, שנלמדו בשנים הקודמות בשיעורי משנה. אם לא, נזכיר ☺
- ג. לאחר שהתלמידים מבצעים את משימה 2 בזוגות, לבקש מכמה זוגות תלמידים להדגים את אחד המקרים שהם כתבו, ושאר התלמידים צריכים לזהות מהו המקרה שהם מציגים. לעודד אותם לתת קצת נפח לסיפור העני ובעל הבית, שהעני יבקש ובעל הבית יתן.
- ד. לאחר לימוד המשנה אפשר להציג את המקרה הבא:

313: ממש מה שקרה לי פעם! התקופה שהייתי בהיקור אצל סבא וסבתא שלי באוסטרליה. פתאום צפק אצלי בשער החצר מטייל שבזיוק סייט טיול ממש על יד הבית שלי. הסביר לי שנתמרו לו הויט ושרוא כמעט מתייבש. הוטייל הוטיט לי את הבקבוק שלו וביקש שאמלא לו הויט. מה לצאתכם היה עלי לעשות?

דוד יכול להכניס אותו הביתה ולתת לו, הרי לגוי מותר להוציא מרשות לרשות. אבל היה יכול גם להושיט את ידו כדי שהמטייל יניח בידו את הבקבוק (הרי זה מותר לגמרי) למלא מים, ואז שהמטייל ייקח את הבקבוק מידו ויוציא.

ה. אחרי לימוד המשנה, שמציגה מקרה כל כך ספציפי ונדיר של שני אנשים שעושים מלאכה ביחד, ועוד 'מלאכה גרועה', השאלה מדוע המשנה פותחת במשנה זו מתעצמת. יש לשאלה זו מספר תשובות. ניתן לענות תשובה משמעותית: אנחנו רגילים לקשור מלאכה עם מאמץ. המשנה הזו אומרת: לא המאמץ קובע את המלאכה, אלא האיכות. אדם צריך לעשות את

המלאכה במלואה. (אגב, הוא גם צריך להתכוון לעשות את המלאכה, וגם לעשות אותה כדרכה).

ו. כדי להסביר את הכותרת כדאי לעשות זאת באופן ויזואלי: להקרין על הלוח את המשנה ולסמן מהם **השתים בפנים** **שהן ארבע בפנים**, **ומהן השתים בחוץ** **שהן ארבע בחוץ**.

הָעֵנִי עוֹמֵד בַּחוּץ וּבַעַל הַבַּיִת בְּפָנָיו,

פָּשַׁט בַּעַל הָעֵנִי אֶת יָדוֹ לְפָנָיו וְנָתַן לְתוֹךְ יָדוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת,

אוּ שָׁנַט מִתּוֹכָהּ וְהוֹצִיא,

הָעֵנִי חָיֵב וּבַעַל הַבַּיִת פָּטוּר.

פָּשַׁט בַּעַל הַבַּיִת אֶת יָדוֹ לַחוּץ וְנָתַן לְתוֹךְ יָדוֹ שֶׁל עֵנִי,

אוּ שָׁנַט מִתּוֹכָהּ וְהִכְנִיס,

בַּעַל הַבַּיִת חָיֵב וְהָעֵנִי פָּטוּר.

פָּשַׁט הָעֵנִי אֶת יָדוֹ לְפָנָיו וְנָטַל בַּעַל הַבַּיִת מִתּוֹכָהּ,

אוּ שָׁנַט לְתוֹכָהּ וְהוֹצִיא,

שְׁנֵיהֶם פָּטוּרִין.

פָּשַׁט בַּעַל הַבַּיִת אֶת יָדוֹ לַחוּץ וְנָטַל הָעֵנִי מִתּוֹכָהּ,

אוּ שָׁנַט לְתוֹכָהּ וְהִכְנִיס,

שְׁנֵיהֶם פָּטוּרִין.

ז. במשימה 4 התלמידים מתבקשים להכריע האם המדריך חייב חטאת. עליהם לבחון את הסיפור ולבדוק אילו מרכיבים של מלאכת הוצאה נמצאים בסיפור, ואילו חסרים. (נשים לב שבסיפור ישנם מרכיבים נוספים, כגון טלטול מן הצד, ומתעסק, אך מכיוון שזה לא הנושא שלנו לא העמקנו בכך. בכל מקרה, לאור סיפורו- המדריך פטור..)

הפנמה / ערכים

במשנה זו בחרנו לעסוק בהיבט נוסף של מלאכת הוצאה, נוסף על מה שנלמד בפרק שביעי. מלאכת הוצאה משפיעה באופן ישיר על אוירת השבת. היא יוצרת אווירה של התכנסות, של הימנעות ממלאכות החול.

לדיון בנושא זה ניתן להשתמש בסיפור הבא:

הודעה בפלאפון לפני שבת: הערב ב- 9:00 בגן השבלול, תביאו אוכל וגרעינים!

מיד כשמסתיימת סעודת שבת, אני מתארגנת, לוקחת את השקית עם הדברים ויוצאת. כולן כבר שם, תמיד זה ככה עד שהמשפחה שלי מסיימת לאכול. כל החברות יושבות על הספסלים, צוחקות, אוכלות. אין כמו היציאות האלו בליל שבת, נהנים מכל רגע!

ואז, פתאום, עוברים לידנו אנשים ומודיעים שיש תקלה בעירוב ואסור לטלטל. שקט. כולן מסתכלות על האוכל, אף אחת לא נוגעת. ואז בשניה מתחיל מבול של שאלות:

אז אסור לקחת מהצלחות ולאכול?

ולחזיר את מה שנשאר הביתה?

ומה עם השעון שיש לי על היד?

שוב שקט. אנחנו לא יודעות את ההלכות, כי לא נפגשנו בזה בעבר. ולכולנו מחשבה אחת: **אם לא היה תמיד עירוב, בעצם המפגש שלנו כאן בחוץ היה אחר לגמרי...** בלי אוכל ושתיה, קשקושים ועניינים, בלי שעון ובלי דברים שמביאים, רק אנחנו. אולי גם היינו יוצאות לזמן קצר יותר, כי בלי מים ובלי כל הדברים, היינו נשארות יותר בבית...
 עדין הראשונה שמביעה את ההרגשות בקול רם:

אולי זה אומר שכשאנחנו נפגשות בשבת צריך לעשות את זה קצת אחרת?
 אנחנו קמות, משאירות הכל שם, והולכות הביתה. אף אחת לא סוחבת איתה שום דבר, יעל אפילו השאירה שם את השעון. אני מרגישה משוחררת יותר. שוב צוחקות ומפטטות, אבל משהו כבר אחר...

לאחר מכן לקרוא את הפסוקים מספר ירמיהו, ולהדגיש שירמיהו בוחר עניין מסוים בשבת שעליו הוא מוכיח את העם, וזו דווקא מלאכת הוצאה. כי אנשים היו עוסקים במסחר, בענייני החול, ולשם כך היו צריכים לעבור על מלאכת הוצאה. קצת כמו המכונות של ימינו. המכונות היום מופעלות על ידי מלאכות נוספות, אבל העיקרון הוא דומה – זה לנסוע ולצאת מהמסגרת השבתית.

יחידה 29: פרק א משנה ב**סמוך למנחה עד שיתפלל****תוכן**

במשנה הבאה מופיעות גזירות חכמים הקשורות בשבת. אגב זאת במשנה שלנו מובאות גזרות חכמים בנושא אחר: אין לעשות דברים שלוקחים זמן רב ועלולים לשקוע בהם, סמוך לזמן תפילת מנחה, עד שמתפללים. זאת כדי למנוע מצב שבו שוכחים להתפלל מנחה, או שהתפילה נדחית ונדחית עד שלא נותר לה זמן.

הסיפא של המשנה עוסקת בגזרת חכמים בנושא אחר – תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, צריכים להפסיק את הלימוד שלהם כדי לקרוא קריאת שמע, אך לא מפסיקים את הלימוד כדי להתפלל.

מבנה

למשנה יש רישא וסיפא, הסיפא היא השורה האחרונה – מפסיקין לקרות קריאת שמע ואין פסיקין לתפילה, כאשר הנושא של הרישא הוא דברים שאין לעשות סמוך למנחה, והנושא של הסיפא הוא הדברים שתורתם אומנותם.

המשנה אינה בנויה לפי מרכיבי הכאמד"ט.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. כפתיחה: הקרנת משל האבנים הגדולות, ויחידה שתלווה את הלימוד: מה הקשר בין משל זה לבין גזרות חכמים המופיעות במשנה (הרחבה בהמשך בחלק הערכים שמדריך למורה).
קישור: <https://www.youtube.com/watch?v=xHSg9ljO8dg>

ב. לאחר לימוד הגזרות והדיון במטרתן, אפשר לנסח בלשון המשנה את הדברים שצריך להימנע מהם היום כדי לא לפספס תפילת מנחה. נניח: לא ילך אדם לחפש בגד לחתונה סמוך למנחה עד שיתפלל.

הפנמה / ערכים

1. העיקרון של משנה ב מזכיר את סיפור האבנים הגדולות. צריך להכניס קודם את האבן הגדולה – תפילת מנחה החשובה, לפני כל שאר העסקים הדחופים. כל שאר הדברים – ייעשו, הרי נזכור אותם והם חשובים לצד הפיזי של החיים שלנו. אבל תפילת מנחה, שמבטאת את הצד הרוחני במהלך סדר היום – אם לא נכניס אותה קודם, אם לא נדאג לה במקום, יתכן מאד שהיא לא תעשה, שלא ימצא מקום לתפילה, כי הדברים האחרים ידחקו

מערך שיעור מוצע**משך הוראה מומלץ: שיעור אחד**

- א. פתיחה: הקרנת משל האבנים הגדולות.
- ב. צעד ראשון: חלוקת המשנה לרישא ולסיפא.
- ג. לומדים את השטח: לימוד תוכן הגזרות בלמידה עצמית (משימה 3).
- ד. דיון בסיבה לגזרות אלו – במליאה (לפי משימה 4). הקושי דווקא בתפילת מנחה (מתוך הבנת גדולתה שהיא דווקא באמצע היום), דברים נוספים שעלולים לשקוע בהם בימנו.
- ה. קישור לסיפור האבנים הגדולות, ודיון בארגון זמן ובאחריות.
- ו. מרחיבים את המבט: לימוד הסיפא של המשנה והמושג 'תורתם אומנותם'.

אותה הצידה. כך זה גם בנושאים אחרים, מה שחשוב אבל לא דחוף, עלול להידחק אם לא נתן לו את המקום והקדימות הראויים לו.

בעצם בעומק הנושא עוסק בשאלה - מי מעצב את מי? אני את החיים או החיים אותי? האם אני זורם עם מה שקורה, או אני יודע לשים את האבנים הגדולות במרכז החיים שלי. אני צריך לעשות את זה אם אני רוצה שבחיים שלי אני אעשה מה שאני רוצה לעשות, ואהיה מה שאני רוצה להיות באמת.

אפשר לדון בנושא זה באמצעות הסיפור הבא, המתאר מצב שמישהי דחתה משימה לרגע האחרון, ואז התרחש משהו פתאומי שמנע ממנה לעשות זאת. לכאורה האירוע ברגע האחרון לא היה באשמתה, אך היא זרמה ודחתה, וכך קרה שמה שהיה חשוב לה לעשות היא לא הספיקה. זה לא דיון רק על דחיית משימות, אלא על אחריות ודאגה לשים את מה שחשוב קודם.

ביום שלישי התקיים מבחן מסכם שעינת הייתה צריכה להיבחן בו. עינת החליטה שהיא תלמד למבחן ביום שני, תחזור על כל החומר וכך תגיע מוכנה למבחן. אך ארעה תקלה והתכנונים של עינת לא יכלו לצאת אל הפועל... כאשר עינת חזרה מבית הספר ביום שני, חיכה לה פתק על השולחן "עינת יקירה, מיכל ודני, הדודים שלך, היו חייבים את עזרתי בדחיפות, נסעתי כדי לסייע להם. בבקשה קחי את נוגה ויאיר מהגן, חממי להם ארוחת צהריים ושמרי עליהם עד שאחזור בערב. כאשר אימה של עינת חזרה בערב כבר לא נשאר לעינת כוח וזמן ללמוד את כל החומר. עינת הגיעה למחרת לכיתה, בטוחה שהמורה תתחשב בכך, משום שבאמת לא הייתה יכולה ללמוד.

2. עצם הגדולה של תפילת מנחה, שבאמצע היום, בתוך כל העיסוקים, העסקים והדברים החשובים, אנחנו מפנים זמן כדי לשוחח עם הקב"ה, כדי להכניס אותו לתוך החיים שלנו ממש.

3. הנושא של תורתם אומנותם (לא בצד הפוליטי כמובן, אלא מבחינה ערכית). חשוב להעביר לתלמידים רוממות, גובה: יש אנשים שמקדישים את חייהם לעבודת ה' וללימוד תורה. לא מעניינים אותם כל ענייני עולם הזה שבהם עוסקים רוב האנשים. הם ממש מוסרים את חייהם לעיסוק בתורה. והם לא מפסיקים את לימוד התורה שלהם, אפילו לא בשביל להתפלל, רק לקריאת שמע. (להבדל בין קריאת שמע ותפילה לא ניכנס כאן.)

יחידה 30: פרק א משנה ג

גזרות חכמים הקשורות בכניסת השבת

תוכן

מערך שיעור מוצע

משך הוראה מומלץ: שני שיעורים

א. פתיחה: 'גזרות של אמא' (ראו הרחבה).

ב. צעד ראשון: חלוקת המשנה לפי הזמן שבו עוסקות הגזרות.

ג. צועדים ביחד: לימוד הגזרות ומטרתן בחברותות.

ד. לומדים את השטח: איסוף התשובות מהחברותות והסבר הירושלמי (לתת קצת חיוך לתלמידים, שכנראה תלמידים בכל הדורות היו דומים...)

ה. מרחיבים את המבט: דיון בסיפור של רבי ישמעאל בן אלישע.

ו. הגעת ליעד: הסבר המשימה ונתינת משקל לביצועה.

משנה זו מונה גזרות שגזרו חכמים הקשורות לכניסת שבת ולשבת עם חשיכה. הגזרה הראשונה היא שהחייט או הבלר לא יצאו עם כלי העבודה שלהם מרשות לרשות כבר סמוך לחשיכה, שמא ישכחו שהכלי עליהם (מרוב שהם רגילים בו), ויביאו להוציאו בשבת מרשות לרשות.

הגזרות בהמשך קשורות בעשיית פעולה לאור הנר (להוציא לכלוכים או כינים מן הבגד או לקרוא) שמא זה יגרום לו להטות את הנר כדי להגביר את האור וכך יעבור על מלאכת מבעיה.

הגזרה האחרונה אינה קשורה לשבת אלא לאיסור אכילה משותפת של הזב עם הזבה בכל יום שהוא.

דווקא בשבת יש צורך בגזרות חכמים שמרחיקות אותנו מן האיסור משום שאנחנו רגילים לעשות פעולות אלו בימות החול, שאז הן מותרות ורצויות, ועלולים לשכוח ולעשות אותן גם בשבת. (גם הזב והזבה זה עניין דומה).

מבנה

גם במשנה זו, הגזרות אינן מנוסחות בתבנית של מקרה ודין, ולכן במבנה התייחסנו לזמנים שאליהם הגזרות שייכות: הראשונות הן ערב שבת סמוך לחשיכה, לאחר מכן בחשיכה, ולבסוף בכל יום. הדרך לזהות שמדובר בחשיכה היא שהאיסור הוא לא לעשות דברים לאור הנר – כלומר בחושך.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. לפתוח ב'גזרות של אמא': למדתם במשנה הקודמת על גזרות חכמים שנועדו למנוע מהאדם להפסיד את תפילת מנחה. האם בבית שלכם יש גם 'גזרות'? דברים שההורים לא מרשים לעשות כדי למנוע מדברים חמורים יותר לקרות? המטרה בשאלה זו היא להרחיב את התופעה, ולהרחיק את ההרגשה שזה רק חכמים שאומרים ש"הכול אסור".

ב. הסיכום של משניות אלו עשוי להיות תהליך חינוכי משמעותי. בשלוש המשניות האחרונות התלמידים למדו על מלאכתה הוצאה ואווירת השבת, על ארגון הזמן וקדימות הדברים החשובים כדי שהם ינהיגו את הזמן שלהם ולא הפוך, על גזרות חכמים והחשיבות להישמע להן.

מומלץ לתת דחיפה לביצוע משימה זו ברצינות – להעניק עליה ציון ו/או שהתלמידים יציגו את תשובתם בפני הכיתה באופן יצירתי ומעניין.

אפשרות נוספת, במידה ולמורה זה מתאים: המשימה כוללת שאלה כיצד יסבירו את חשיבותו של העיקרון למישהו אחר. לכן אפשר שהמורה או מישהו אחר יציג דמות של אדם שלא מבין את העיקרון, ישאל שאלות, והתלמידים שבחרו עיקרון זה למשימה יצטרכו להסביר לו את העיקרון וחשיבותו, כל זה מול שאר הכיתה.

ג. בחוברת לא הובאה התייחסות לסיפא של המשנה: "לא יאכל הזב עם הזבה" (פרט למובא בביאורי המילים). בכיתות המתאימות ניתן להביא את ההסבר הבא:

פְּיוּצָא בּוּ, לֹא יֵאָכֵל הַזֵּב עִם הַזָּבָה, מִפְּנֵי הַרְגֵּל עֲבֵרָה.

בדומה לסייגים בשבת שמגנים עלינו שלא נגיע חלילה לידי עשיית מלאכה, חכמים גזרו גזרות נוספות כאשר ראו בחכמתם שאנשים עלולים להגיע לידי עברה. אחד התחומים הללו הוא הקשר שבין איש לאשתו. במשנה שלנו מופיעה גזרת חכמים שבה חכמים אסרו על איש ואשתו שטמאים לאכול ביחד בחיבה ובידידות, כדי למנוע מהם להגיע לידי קרבה אסורה.

הפנמה / ערכים

א. היחס לגזרות חכמים ולטעמי המצוות: הסיפור של רבי ישמעאל בן אלישע (בר פלוגתא של רבי עקיבא, נכדו של רבי ישמעאל בן אלישע הכהן הגדול) ממחיש את החכמה המעמיקה שבגזרות חכמים. חכמים הכירו היטב את טבע האדם, לפעמים אף יותר ממה שהאדם מעריך בעצמו. אפילו אדם גדול, שהיה מגדולי החכמים בדורו, נכשל כאשר לא הקפיד על גזרת חכמים. אדם לא יכול להיות בטוח שהוא לא ייפול במקומות שאנשים עשויים להיכשל.

כדאי לבקש מהתלמידים לספר על מצבים שבהם הקפידו או לא הקפידו על סייגים או אזהרות (בכל התחומים, לאו דווקא בקודש) ובסוף זה היה משמעותי (לשני הכיוונים).

רובד נוסף הוא שחכמים גזרו גזרות ואפילו נתנו טעם מפורש, אך יש לגזרות טעם פנימי נוסף, שאותו הם לא אמרו. כך גם בטעמי המצוות. לכן, גם אם הטעם שאמרו חכמים בטל, עדין קיים הטעם הפנימי ויש לקיים את גזרת חכמים (ובודאי מצוות דאורייתא).

ב. הרחקה בין איש לאישה: לא כדאי להיכנס לפרטים של זב וזבה, אך הנושא של 'בינו לבינה' מעסיק מאד תלמידים בגילאים אלו. כאן יש הזדמנות לפתוח פתח לדיבור בנושא ההרחקות שבינו לבינה, באופן מתאים והולם את הכיתה ואת הקשר שבין המורה לכיתה. ניתן לומר שבדומה למלאכות שבת, שהן חיוביות מאד בימי החול אך אסורות בשבת, גם הקשר בינו לבינה תלוי בזמן ובהקשר. הוא חיובי מאד בזמנים ובמסגרות המתאימות, ומחוץ להם הוא אסור, הוא מזיק. כיוון שמדובר על כוח בעל עוצמה גדולה, יש צורך גדול בהצבת סייגים וגזרות כדי להימנע מלהגיע למצבים אסורים.

יחידה 31: פרק א משנה ד

ההלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה

תוכן

מערך שיעור מוצע

משך הוראה מומלץ: שיעור אחד

א. פתיחה: הצגת מחלוקת בכיתה.

ב. מקרא מפה: לימוד על בית הלל ובית שמאי, דיון בגמרא.

ג. צעד ראשון: זיהוי מרכיבי האירוע (משימה 1)

ד. לומדים את השטח: הבנת האירוע החריג במשנה ותוצאותיו.

המקרה שבו עוסקת המשנה מתואר בברייתא: אמר רב יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב, וחנוניה בן חזקיה שמו, שאלמלא הוא נגזר ספר יחזקאל, שהיו דבריו סותרין דברי תורה. מה עשה? העלו לו שלש מאות גרבי שמן, וישב בעלייה, ודרשן. (גמרא שבת דף יג עמוד ב). חכמים באו לבקר את אותו תלמיד חכם גדול – חנניה בן חזקיה, ושם דנו בהלכות, וכשנמנו היו יותר חכמים מבית שמאי מאשר מבית הלל, וההלכה נפסקה באופן חריג כמו בית שמאי. בין ההלכות הללו ישנן גם הגזרות שנמנו במשנה הקודמת.

בתוספתא ובירושלמי מורחב תיאור האירוע

ומסופר סיפור קשה ביותר. להרחבה ניתן לקרוא במאמר באתר ישיבה:

<http://www.yeshiva.org.il/midrash/5932>

בלימוד היחידה בחרנו לעסוק מעט בבית הלל ובבית שמאי, שזוהי המשנה היחידה בתוכנית הלימודים בכיתה ז' שבה הם מוזכרים.

מבנה

המשנה מתארת אירוע, ולכן התלמידים התבקשו לזהות במשנה את מרכיבי האירוע: המקום, האנשים, המעשה שאירע.

המקום: עליית חנניה בן חזקיה

האנשים: בית הלל ובית שמאי

המעשה: נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום.

הצעות הוראה, המחשה ויישום

א. לפתוח את השיעור בהדגמת מחלוקת: לבחור ארבעה תלמידים שיתווכחו סביב נושא מסוים, או להעלות נושא שנוי במחלוקת בכיתה ולדון בו. אחר כך להתבונן עם התלמידים על טיבה של מחלוקת: מה גורם לה? האם הויכוח הוא רק ענייני או גם אישי? האם הצדדים הקשיבו זה לזה? מה היתה צורת הדיבור? כיצד מכריעים במחלוקת? מתי מחלוקת היא חריפה יותר ומתי עדינה יותר?

ב. בקריאת הגמרא על המחלוקת שבין בית הלל לבית שמאי, לתת דגשים על הנקודות הבאות:

- על מה היתה המחלוקת ביניהם? (ועל מה לא היתה),

- אלו ואלו דברי אלוקים חיים – כלומר, יש אמת בכל אחת מן הדעות.
- צורת קביעת ההכרעה: לפי הגמרא – על פי בת קול. אך התוספות אומר שההלכה נקבעה לפי בית הלל מפני שהם היו הרוב (בתורה כתוב 'אחרי רבים להטות'), ואילו הבת קול תמכה רק בזמנים שהרוב לא עזר לפסיקת הלכה (אולי משום שהיו שווים, או שההלכה לא נתקבלה בישראל).
- הסיבה שלפי בית הלל 'מפני שנוחין...'. אפשר גם להסביר שכאשר אתה ענו, ושונה את הדעה של הצד השני לפניך, ובאמת מבין אותה, אז כאשר אתה מגיע למסקנה שלך, אתה מגיע קרוב יותר לאמת.

הפנמה / ערכים

הנושא של מחלוקת שהיא לשם שמים, שנוהגים בה כבוד זה לזה, ששומרים על קשר, שכל צד שומע ומקשיב באמת לצד השני, הוא נושא מאד משמעותי וערכי, ואגב הדיון בבית הלל ובית שמאי כדאי להדגיש צדדים אלו.

בכיתות מתקדמות אפשר לדבר על מידת הדין ומידת הרחמים. במילים פשוטות מידת הדין מדגישה את הרצוי, את האידאל שאליו אנחנו צריכים להגיע, ומידת הרחמים מדגישה את המצוי, את המקום שבו האדם נמצא ואיך צריך להתקדם משם. כל קבוצת חכמים הדגישה צד אחר, אך יש מקום לשני הצדדים הללו. האר"י הקדוש אמר שלעתידי לבוא תהיה הלכה כבית שמאי.

מדריך למורה פרק טז
יחידה 32: שבת פרק טז משנה א
הצלת כתבי הקודש

תוכן

מעריך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: 2 שיעורים

- א. פתיחה:** סיפור מקרה- שריפה בשבת והדילמות העולות מכך. דיון בשאלה- מה חשוב להציל מהדליקה?
- ב. צעד ראשון:** חלוקת המשנה למקרה, דין, פירוט, הסבר או הרחבה.
- ג. צועדים יחד:** לימוד בחברותות על כתבי הקודש.
- ד. מקרא מפה:** הסבר על המקומות השונים המובאים במשניות בפרקנו: חצר, מבוי, וכו'.
- ה. מרחיבים את המבט:** תהליך כתיבת התושב"ע על ידי רבי יהודה הנשיא

פרק ט"ז עוסק בהצלת חפצים מדליקה בשבת.

חכמים גזרו שבשעת דליקה אסור לאדם להציל סתם חפצים, אפילו למקום שמותר לטלטל אליו בשבת. הגמרא מסבירה שהסיבה לגזירה היא משום שאדם שבהול על ממונו עלול לכבות את השריפה ולהיכשל באיסור תורה.

הפרק מפרט את הדברים השונים שמותר להציל.

משנה א' עוסקת בהצלת כתבי הקודש, ומתייחסת לכמה נושאים:

1. את כל כתבי הקודש- תורה ונביאים וכתובים, מצילים מהדליקה. גם את אלו שקורין בהם - תורה ונביאים, וגם את אלו שאין קורין בהם - הכתובים (המשנה מסבירה בהמשך).
2. כתבי קודש שכתובים 'בכל לשון' - בשפה אחרת, לא מצילים אותם מן הדליקה, מפני שאסור היה לכתוב אותם ולקרוא בהם. (הדין השתנה לאחר כתיבת התושב"ע"פ, הרחבה ב'מרחיבים את המבט') למרות זאת, חובה לגנוז אותם.
3. הסיבה שלא קוראים בכתובים היא 'מפני ביטול בית המדרש': חכמים גזרו שבזמן דרשת הרב בהלכות ומוסר אסור לקרוא בכתובים, מפני שהם היו מושכים את לב האנשים שלא היו מגיעים לבית הכנסת משום כך.
4. יחד עם ספר התורה ותפילין מצילים גם את התיק שלהם, ואם יש מעות בתוכו מותר להציל גם אותם (אין צורך להוציא את התיק או לנער ולוודא שלא נשאר דבר נוסף).
5. המקום שאליו מוציאים הוא מבוי - שזהו מקום שאסור להוציא אליו בשבת מבלי שנעשה שם עירוב. תנא קמא וכן בתירא חולקים האם מותר להוציא למבוי מפולש או לא מפולש. הסבר בהרחבה בחוברת, שם הסברנו על עירוב, שיתוף ומבואות. (נשים לב: במשניות אחרות כשמדובר על מבוי מפולש הכוונה שיש לו שני צדדים פתוחים, במשנתנו ההתייחסות שונה, כמבואר בחוברת)

חשוב לשים לב להלכה: אם פרצה דליקה ויש ממנה סכנת נפשות, מכבים אותה בשבת. אך אם ברור שאין כאן סכנת נפשות, גם כשיישרף רכוש רב, אין מכבים את השריפה. הלכות נוספות הנוגעות לעניין דליקה בשבת ניתן לראות בפניני הלכה בקישור [/http://ph.yhb.org.il/01-16-06](http://ph.yhb.org.il/01-16-06)

ביחידה הקדשנו את 'מרחיבים את המבט' ללימוד תהליך כתיבת התושבע"פ על פי דברי הרמב"ם. לאחר ההיתר לכתוב את התורה שבעל פה, מותר להציל בשבת מן הדליקה את כל כתבי הקודש, גם אלו שכתובים בשפה אחרת. (בית הבחירה למאירי מסכת שבת דף קטו עמוד א)

מבנה

במשימה בחוברת התלמידים לא התבקשו לבנות תרשים כאמד"ט, אלא לזהות את התפקיד של חלקי המשנה השונים.

את המשפט הראשון הם מחלקים למקרה ודין:

כל כתבי הקדש - מקרה

- מצילין אותן מפני הדליקה, - דין

בין שקורין בהן ובין שאין קורין בהן. - מקרה

תפקיד שאר חלקי המשנה:

ואף על פי שכתובים בכל לשון - טעונים גניזה. הרחבה (דין נוסף)

ומפני מה אין קורין בהן? מפני בטול בית המדרש. הסבר

מצילין תיק הספר עם הספר, ותיק התפילין עם התפילין,

ואף על פי שיש בתוכן מעות. דין נוסף או פירוט הדין

ולהיכן מצילין אותן? למבוי שאינו מפלש. פירוט הדין

בן בתירא אומר: אף למפלש.

הצעות הוראה המחשה ויישום

א. פתיחה:

- ניתן לפתוח את הלימוד בפרק בהצגת סיפור של שריפה בבית בשבת. נתאר את הדילמה של אדם שביתו נשרף, יש לו הפסד ממון, והוא לא יכול לכבות את השריפה, כי שבת היום! (שוב, נניח שאין מדובר במצב של סכנת נפשות..)
- נבקש מהתלמידים לתאר מה מרגיש אדם במצב כזה וממה הוא יכול לשאוב כוחות לעמוד בניסיון
- דיון: מהם הדברים שהכי חשוב להציל אם יש שריפה בבית? נשמע מהם הדברים שלדעת התלמידים הם הדברים שהכי חשוב להציל, ומתוך כך נלמד מה חכמים לימדו שמותר להציל בשבת. (הרחבה ב"ה הפנמה/ ערכים")
- מכאן נלמד על ההגבלה בהצלת חפצים מן השריפה בשבת - "מתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה - אתי לכבויה" (שבת קיז:), וניגש ללימוד המשניות בפרק.
- ב. דיון על ניצול הזמן בשבת, לאור התייחסות המשנה לספרים ש"אין קורין בהן" בשבת.

ג. רצוי להקריין על הלוח את האיור הממחיש את מושגי התוכן שבפרק: מבוי, חצר, וכו'. לספר על דרך המגורים בעבר ולהשתמש באיור להמחשת המקומות שעליהם מלמדות המשניות בפרק.

הפנמה/ ערכים

הפרק מונה דברים שונים שמצילים בשבת מן הדליקה, שהם צרכי האדם: כתבי קודש, מזון, ובגדים.

ראוי לשים לב, יחד עם התלמידים, לעובדה שהמשנה מתייחסת ראשונה להצלת כתבי הקודש. אפשר להסתכל על זה מכמה נקודות מבט: האחת היא קדושת כתבי הקודש, והחובה שלנו לדאוג לשמור אותם. השניה היא החשיבות של כתבי הקודש עבור האדם.

חשיבות כתבי הקודש מתבטאת גם בכך שחובה לגנוז אותם, גם כאשר הם כתובים בכל לשון והיה אסור לכתוב אותם.

עניין נוסף שעולה מן המשנה הוא ניצול הזמן כראוי בשבת. במשנה מתואר שאסור היה לקרוא בכתובים זמן הדרשה, משום שחשוב היה יותר, לדעת חכמים, שאנשים ישמעו הלכות ומוסר משיקראו בכתובים. בהקשר זה כדאי לשאול את התלמידים מה מעסיק אותם בשבת ולדון בנושא זה, ולהתייחס לכך שכיום לימוד בכתובים בשבת הוא טוב ומומלץ...

נושא נוסף שניתן לעסוק בו לאור הלמידה בפרק הוא מסירות הממון עבור קיום מצוות. בחרנו לעסוק בנושא זה בחוברת במשנה ג', אך ניתן כמובן לעסוק בו כבר בשלב מוקדם יותר של הלימוד, כפי המתאים לכיתה.

מערך שיעור מוצע**זמן הוראה מומלץ: שיעור אחד**

א. פתיחה: מרכזיות האוכל בשבת

ב. צעד ראשון: קריאת המשנה וארגונה
בתרשים כאמד"ט

ג. צועדים יחד: לימוד בחברותות של הדעות
במשנה

ד. מרחיבים את המבט: לימוד מקורות
במליאה ודיון על מצוות עונג שבת, ראו
הרחבה בהצעות הוראה.

יחידה 33: שבת פרק ט"ז משנה ב**הצלת מזון משריפה בשבת****תוכן**

משנה א' בפרק עסקה בהצלת כתבי הקודש מן
הדליקה, ומשנה ב' עוסקת בהצלת המזון.

המשנה מלמדת שכמות המזון שמותר לאדם להציל
מן הדליקה בשבת היא הכמות הנדרשת לו
(ולבהמתו) עבור סעודות השבת.

כפי שכתבנו, חכמים גזרו שאסור להציל חפצים מהדליקה בשבת שמא יהיה בהול להציל
ויבוא לכבות את האש. ההגבלה על כמות המזון שמותר להציל מאפשרת לאדם להיכנס
ולהציל כמות מזון מדודה, ומונעת ממנו להיכנס לחיפזון שעלול לגרום לו לכבות את השריפה.

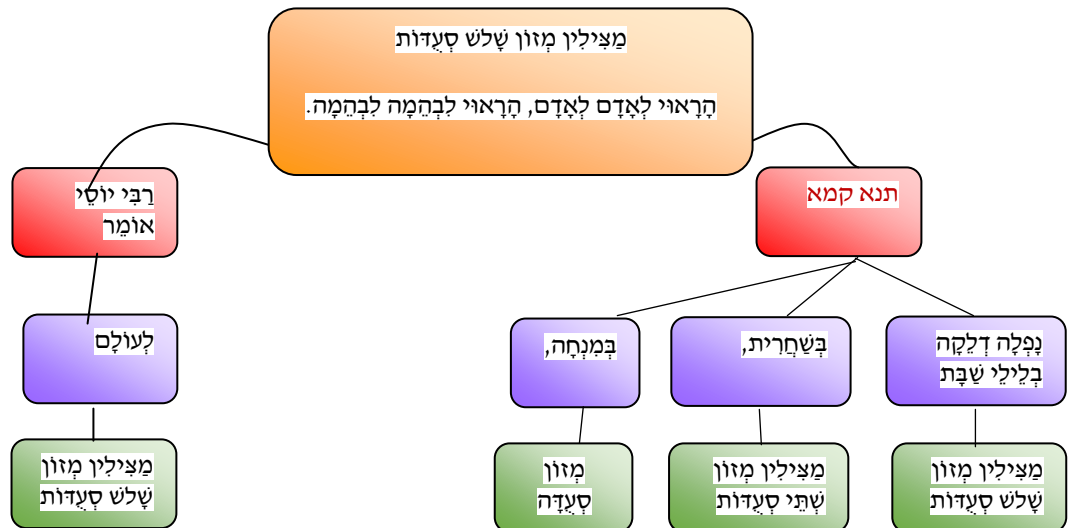
תנא קמא סובר שכמות המזון משתנה לפי הזמן שבו פרצה הדליקה- לפי כמות הסעודות
שהאדם יצטרך לסעוד: אם הדליקה פרצה בערב, לפני הסעודה, מותר להציל מזון לשלוש
סעודות. אך אם פרצה בבוקר, מצילים מזון עבור שתי סעודות, וכן הלאה.

רבי יוסי (שאין הלכה כמותו) סובר שבכל זמן בשבת מצילים מזון בכמות של שלוש סעודות.
בחוברת הובא הסברו של הרב קהתי לטעמו של רבי יוסי. (ר' בחוברת).

הרחבה לעניין זה ניתן למצוא אצל הרמ"א שכותב להלכה- שאם אדם לא אכל סעודה בליל
שבת, הוא יכול להשלים שלוש סעודות ביום השבת.

מבנה

התלמידים מתבקשים לכתוב מי הם האומרים במשנה: תנא קמא ורבי יוסי, ולבנות תרשים כאמד"ט:

הצעות הוראה המחשה ויישום

א. פתיחה: על הלוח שמש אסוציאציות: מהו גורם לעונג שבת אצלי/ בבית שלנו.

מבין הדברים שעולים, נקיף בעיגול את הדברים שקשורים לאוכל ולסעודות.

מכאן נעבור ללימוד המשנה שעוסקת בסעודות שבת.

ב. באיסוף במליאה שלאחר החברותות (משימה 2) ניתן לשאול שאלות לבירור הבנה ולהעמקת החשיבה:

באיזה מקרה לא תהיה מחלוקת בין תנא קמא לרבי יוסי ובאיזה מקרה כן תהיה מחלוקת?

מי מחמיר יותר תנא קמא או רבי יוסי?

ג. את הדיון על משמעות שלוש סעודות בשבת ניתן לפתוח בשאלה הבאה: נניח שחם וחלילה הייתם בבית שמתחיל להישרף בשבת. מה הדבר שאתם הייתם רוצים להציל? האם מישהו מכם היה חושב להציל מזון? למה כל כך חשוב להציל מזון לשלוש סעודות, אי אפשר היה לומר 'תיקח קצת לחם מהשכן' וזהו?

ד. (משימה 3) ניתן להביא בפני התלמידים מקורות נוספים המלמדים על חשיבותן של שלוש סעודות בשבת, כגון "כל המקיים שלוש סעודות בשבת ניצול משלוש פורעניות: מחבלו של משיח, מדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג". "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מיצרים", "כל המענג את השבת נותנים לו כל משאלות ליבו".

ה. לאחר לימוד הסיפור על התבלין של שבת (יש סיפור דומה על רבי יהודה הנשיא), בחוברת מופיעה נקודה למחשבה ולדיון כדאי לדון עם התלמידים: מה לדעתכם הוא התבלין של שבת? מה הופך את האוכל של שבת למשהו אחר לגמרי?

הפנמה/ ערכים

הלימוד במשנה זו מהווה הזדמנות ללמידה על מהותן של מצוות סעודות השבת ועונג שבת. נשים לב: בעיסוק בסעודות השבת אנו נוגעים בשתי מצוות: א. מצוות עונג שבת- שמתקיימת גם בסעודות השבת, אך גם בדברים אחרים במהלך השבת, וב. מצוות שלוש סעודות בשבת.

(את המקור למצוות שלוש סעודות לא הבאנו בחוברת, זו דרשה בגמרא: "תנו רבנן: כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת? שלש, רבי חידקא, אומר: ארבע. אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו, ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה. רבי חידקא סבר: הני תלתא היום - לבר מאורתא, ורבנן סברי: בהדי דאורתא." (שבת קיז:))

גדולי ישראל הרחיבו בגדולת סעודות השבת כמקשרות את העולם החומרי עם שורשי הרוחני. בלשון קרובה יותר ללשון התלמידים אפשר לומר שהחומריות הופכת להיות ביטוי למהות הרוחנית הפנימית. אם בימות החול או בזמנים אחרים אנחנו מרגישים שהגוף והנשמה במאבק מי ישלוט במי, או מי ינהיג ויכוון, הגוף 'הולך עם הנשמה' והופך לכלי עבודה.

דבר זה צריך להשפיע על האופן שבו אנחנו אוכלים בשבת:

מקור יפה נמצא בדבריו של הרב אליעזר מלמד

(לקריאתו במלואו ראו <http://www.yeshiva.org.il/midrash/617>)

"לכאורה קל מאוד לענג את השבת בסעודות טובות, ומדוע הפליגו חכמים כל כך בשכרו, הרי כל אדם אוהב לאכול ולהתענג? אלא שהמצווה היא לענג את השבת ולא את החיך והכרס, כלומר להתענג בסעודות מתוך הכרה בקדושת השבת, באופן שעל ידי הסעודות יתווסף חשק להרבות בלימוד תורה וקיום מצוות. ומי שזוכה לענג את השבת, היינו לחבר את שמחת הגוף עם רוממות הנשמה, זוכה לקדושה וברכה, בעולם הזה ובעולם הבא."

נקודה נוספת שאפשר לשים לב אליה במהלך לימוד המשנה, היא הצורך בהתמקדות במהלך עשיה. לאדם אסור להיכנס לביתו בזמן הדליקה ולהציל חפצים מכל הבא לידו, כי הבהלה והפיזור עלולים לגרום לו לכבות את הדליקה בשבת. אולם-אם הוא נכנס ממוקד, עם מטרה ברורה של הצלת דברים מוגדרים, הסיכוי לכך שיחטא ויכבה את הדליקה קטן יותר ואין חוששים מכך.

יחידה 34: פרק ט"ז משנה ג

דינים נוספים בהצלת מזון

תוכן

במשנה זו ממשיכים לעסוק בהצלת מזון מן הדליקה בשבת.

הרישא של המשנה עוסקת בהצלת מזון בכמות גדולה, שצבור יחד, כגון סל של ככרות, תאנים מיובשות שדבוקות יחד בכמות גדולה, וחבית של יין.

על אף שבמשנה ב' למדנו שמותר להציל מזון בכמות שאינה גדולה מכמות של מזון לשלוש סעודות, במצבים הנ"ל מותר להציל את המזון. העובדה שהמזון מאוגד יחד, מאפשרת לאדם להוציא כמות מזון גדולה בלי לגרום לו לפיזור ולהתרוצצות ברחבי הבית הנשרף, וגם כאן נשמר העיקרון- שלא יבוא לכבות את הדליקה.

בחלק השני עוסקת המשנה באמירה לאחרים: בעל הבית יכול לומר לאחרים לבוא ולהציל לעצמם מזון מן הדליקה.

מערך שיעור מוצע

זמן הוראה מומלץ: שיעור אחד

א. פתיחה: סיפור מקרה של דליקה ודין בהצלת כמות מזון גדולה.

ב. צעד ראשון: קריאת המשנה וחלוקתה לשלושה חלקים עם כותרות

ג. לומדים את השטח: הבנת הטעם להיתר הצלת כמות גדולה של מזון, והאפשרויות העומדות בפני האנשים שמצילים מזון מדליקה בבית של מישהו אחר.

ד. טיפוס אתגרי: בכיתות המתאימות-הבנת המחלוקת במיקום ההצלה והשוואה בין משנה א למשנה ג)

(נחלקו רבותינו הראשונים בכמות שמותר לאחרים להציל. לשיטה אחת מותר להם להציל לעצמם מזון בכמות לשלוש סעודות לשבת, אך לשיטה אחרת מותר להם להציל מזון באיזו כמות שירצו, שכן הממון שמתכלה על ידי השריפה אינו שלהם, ואין חשש שיבהלו לכבות את השריפה.)

המשנה מוסיפה שאם האחרים שבאים להציל הם "פקחים"- כלומר, מכירים את ההלכה, הם יכולים להחזיר לבעל הבית את המזון לאחר השבת ולבקש שכר על טרחתם. (ראו הרחבה בחוברת)

בסיפא של המשנה מובאת מחלוקת לגבי המקום שאליו מותר להציל את המזון בשבת. אלו אותם חולקים שבמשנה א', תנא קמא וכן בתירא. לפי תנא קמא- מצילים את המזון לחצר המעורבת (כלומר- למקום שמותר לטלטל אליו חפצים בשבת בלי קשר לדליקה). לפי בן בתירא מותר להציל את המזון גם לחצר שאינה מעורבת. נשים לב שגם במשנה זו וגם במשנה א', בן בתירא מתיר יותר מאשר תנא קמא.

מבנה

התלמידים מתבקשים להתאים את הכותרת המתאימה לכל אחד משלושת חלקי המשנה:

היתר הצלת מזון בכמות גדולה

מְצִילִין סֵל מְלֵא כְכָרוֹת, וְאָף עַל פִּי שְׂיֵשׁ בּוֹ מֵאָה סְעֻדוֹת.

וְעָגוּל שֶׁל דְּבִלָּה, וְחֻבֵּית שֶׁל יֵין.

שיתוף אחרים בהצלת המזון

וְאוֹמֵר לְאַחֲרֵים, בּוֹאוּ וְהִצִּילוּ לָכֶם.

וְאִם הָיוּ פְקָחִין, עוֹשִׂין עִמּוֹ חֶשְׁבֹן אַחַר הַשַּׁבָּת.

המקום שאליו מצילים את המזון בשבת

לְהִיכֵן מְצִילִין אוֹתָן? לְחֹצֵר הַמְעֻרְבֶת.

בֶּן בְּתִירָא אוֹמֵר, אָף לְשֵׁינָהּ מְעֻרְבֶת.

הצעות הוראה המחשה ויישום**א. פתיחה:**

אפשר לפתוח את השיעור בתיאור מקרה לתלמידים: בביתו של עמיחי פרצה דליקה. הוא נכנס לבית כדי להציל מזון לבני משפחתו. בכניסה לבית עמד סל גדול מלא בכיכרות לחם.

האם לדעתכם הוא צריך לקחת מתוך הסל כמות לחם שהוא ומשפחתו צריכים רק לשבת-כמו שלמדנו במשנה ב', או שמותר לו לקחת פשוט את כל הסל?

נזכיר מהו העיקרון שבשלו אסור להציל סתם חפצים- שמא יבוא לכבות אם ינסה להציל דברים רבים.

בקשו מהתלמידים דוגמאות למזון שיהיה מותר להציל מהדליקה על אף שהוא בכמות גדולה יותר.

ב. את המשל והנמשל של האור החיים הקדוש, המופיע בחוברת ב"מרחיבים את המבט" ניתן ללמוד יחד במליאה, ולערוך דיון על מסירות הממון הנדרשת לעיתים עבור קיום מצוות. (ר' הרחבה בהפנמה/ ערכים)

הפנמה/ ערכים

מתוך לימוד המשניות שבפרקנו עולה הנושא של מסירות הממון עבור קיום מצוות ה'.

ההתמודדות העומדת בפני אדם שביתו נשרף בשבת, ואסור לו להציל רבים מחפציו, אינה פשוטה כלל. מה מרגיש אדם במצב כזה? ניתן לדבר על מקרים נוספים שבהם אנו נדרשים

לויתור על ממון או על דברים אחרים שחשובים לנו, כדי לקיים את מצוות ה'. מה נותן לנו את הכוח לנהוג כך?

ב"מרחיבים את המבט" הבאנו את פירוש חז"ל לפסוק "ואהבת את ה'.. בכל מאודך"- בכל ממונך, ואת משלו הנפלא של האור החיים הקדוש שם. (ראו הרחבה בחוברת)

רבי חיים בן עטר- האור החיים הקדוש

נולד במרוקו בשנת ה'תנ"ו.

היה תלמיד חכם, מקובל וראש ישיבה. מחבר ספר "אור החיים" על התורה.

בהיותו בן ארבעים ושלוש עלה לארץ ישראל דרך

איטליה, ובה הדפיס את ספריו.

לאחר תקופת נדודים בצפון ארץ ישראל, השתקע

בירושלים ובה הקים את ישיבתו, "מדרש כנסת ישראל".

היה רבו של החיד"א.

נפטר כשנה לאחר בואו לירושלים, בקיץ תק"ג, (1743)

בהיותו בן 47.

סיכום ללימוד במסכת שבת

זמן הוראה מומלץ: שיעור אחד

ניתן לפתוח את שיעור הסיכום למסכת בשאלה שמציג מדריך הטיולים בחוברת. נבקש מהתלמידים להיזכר- אילו דברים משמעותיים הם יכולים לקחת מהלימוד שנעשה:

אילו הלכות למדתם? במה תרצו להמשיך ולהעמיק עוד?
אילו ערכים שפגשתם תרצו לאמץ, כדי להוסיף טוב לשבת שלכם?

בטבלה שבחוברת ישנה רשימה של כל המשניות שנלמדו, עם נושאים. נחלק את התלמידים לקבוצות של 2-3 תלמידים. כל קבוצה מקבלת משנה אחת, ועליה ליצור כרזה ובה מוצג עקרון חשוב שנלמד מהמשנה.

לאחר הפעילות נאפשר לכל קבוצה להציג את תוצריה בפני הכיתה ולהסביר את הקשר בין המשנה לבין העיקרון המוצג.

אפשרויות נוספות לפעילות סיכום:

- ניתן לבקש מכל קבוצת תלמידים להמחזיז את המשנה שקבלו, ולהציגה בפני הכיתה. לאחר ההצגה הקבוצה תבחר עיקרון חשוב שנלמד מהמשנה ותסביר אותו בקצרה לכיתה.
- ניתן לחזור על פעילות הסיכום שהוצעה בחוברת בסיום הלימוד במסכת בבא מציעא.